

No 29 (2018)

P.3

The scientific heritage

(Budapest, Hungary)

The journal is registered and published in Hungary.

The journal publishes scientific studies, reports and reports about achievements in different scientific fields. Journal is published in English, Hungarian, Polish, Russian, Ukrainian, German and French.

Articles are accepted each month. Frequency: 12 issues per year.

Format - A4

ISSN 9215 — 0365

All articles are reviewed

Free access to the electronic version of journal

Edition of journal does not carry responsibility for the materials published in a journal. Sending the article to the editorial the author confirms it's uniqueness and takes full responsibility for possible consequences for breaking copyright laws

Chief editor: Biro Krisztian

Managing editor: Khavash Bernat

- Gridchina Olga - Ph.D., Head of the Department of Industrial Management and Logistics (Moscow, Russian Federation)
- Singula Aleksandra - Professor, Department of Organization and Management at the University of Zagreb (Zagreb, Croatia)
- Bogdanov Dmitrij - Ph.D., candidate of pedagogical sciences, managing the laboratory (Kiev, Ukraine)
- Chukurov Valeriy - Doctor of Biological Sciences, Head of the Department of Biochemistry of the Faculty of Physics, Mathematics and Natural Sciences (Minsk, Republic of Belarus)
- Torok Dezso - Doctor of Chemistry, professor, Head of the Department of Organic Chemistry (Budapest, Hungary)
- Filipiak Pawel - doctor of political sciences, pro-rector on a management by a property complex and to the public relations (Gdansk, Poland)
- Flater Karl - Doctor of legal sciences, managing the department of theory and history of the state and legal (Koln, Germany)
- Yakushev Vasilij - Candidate of engineering sciences, associate professor of department of higher mathematics (Moscow, Russian Federation)
- Bence Orban - Doctor of sociological sciences, professor of department of philosophy of religion and religious studies (Miskolc, Hungary)
- Feld Ella - Doctor of historical sciences, managing the department of historical informatics, scientific leader of Center of economic history historical faculty (Dresden, Germany)
- Owczarek Zbigniew - Doctor of philological sciences (Warsaw, Poland)
- Shashkov Oleg - Candidate of economic sciences, associate professor of department (St. Petersburg, Russian Federation)

«The scientific heritage»

Editorial board address: Budapest, Kossuth Lajos utca 84,1204

E-mail: public@tsh-journal.com

Web: www.tsh-journal.com

CONTENT

HISTORICAL SCIENCES

- Mashtalir V.V.*
MILITARY MUSEOLOGY AS THE
PHENOMENON OF MUSEUM AFFAIRS 4

PEDAGOGICAL SCIENCES

- Ivanova O.V.*
PRACTICAL ASPECTS REVIEW OF SPECIAL
NEEDS EDUCATION AT MAINSTREAM
SCHOOLS IN WESTERN EUROPEAN
COUNTRIES AT THE END OF THE TWENTIETH
CENTURY TO THE BEGINNING OF THE
TWENTY-FIRST CENTURY 9
- Mykhailenko O.*
THE GUIDELINES FOR FUTURE PHILOLOGISTS
ON FORMING THE STRATEGIC COMPETENCE
IN UNILATERAL TRANSLATION IN ENGLISH
OF BUSINESS CORRESPONDENCE WITH USING
THE EDITING EXERCISES 12
- Men Xiang*
DIAGNOSTICS OF THE FORMATION LEVEL OF
FUTER VOCAL ART TEACHERS' ARTISTIC-
COMMUNICATIVE EXPERIENCE 16
- Drobyshev V.I., Trubnikov V.G.,
Streltsov A.A., Statura V.A., Baseev A.S.*
BASIC DIRECTIONS OF FORMATION OF
PROFESSIONALLY PSYCHOLOGICAL
READINESS OF STOCK OFFICERS 19
- Phí Thị Hiếu*
THE NEED OF EDUCATING PRESCHOOLERS
HOW TO FIGHT AGAINTS CHILD ABUSE.... 23
- Chornenka Zh.A., Kryzhak O.O.*
TYPES OF KNOWLEDGE STUDENTS AS THE
CONDITIONS FOR THEIR FUTURE CREATIVE
PROFESSIONAL INTELLIGENCE 26
- Chornenka Zh.A., Fedoruk V.O.*
QUALIFICATION LEVELS OF THE EUROPEAN
EDUCATIONAL SPACE AND HIGHER
EDUCATION SYSTEM AS THE BASIS OF
PROSPECTS FOR THE USE OF THE
EXPERIENCE OF THE EUROPEAN
EVALUATION SYSTEM IN UKRAINE 30

PHILOLOGICAL SCIENCES

- Boichuk I.V., Turner I.P.*
AN ANALYSIS OF THE STRUCTURAL
TYPES OF FRENCH TOPONYMS 34
- Vardanian M.*
BRAZILIAN TOPIC IN THE CHILDREN'S
LITERATURE OF UKRAINIAN DIASPORA
WRITERS 36
- Efremova E.M.*
POETICS OF «FAREIGN» WORDS IN THE
YAKUT LYRICAL POETRY OF THE SECOND
HAIF OF THE XX CENTURY 38
- Kolosova O.*
GRAPHICAL, PHONETIC AND LEXICAL
FEATURES OF TRAVEL BLOGS WRITTEN IN
UKRAINIAN LANGUAGE 41
- Roman L.A., Plegutsa I.O.*
LINGUAL METHODS OF THE
INFLUENCE OF ADVERTISING TEXTS 44
- Poselskaya V.D.*
FEATURES OF MODIFICATION OF FOLKLORE
GENRE FORMS IN THE AUTHOR'S
CYCLIZATION OF YAKUT POETS 46
- Troian I.*
STEPS AND MEASURES FOR IMPLEMENTING
AND DEVELOPMENT OF A MODERN
ENGLISH-UKRAINIAN FOOTBALL
VOCABULARY 49
- Sharina S.I.*
STRUCTURAL MODELS OF EVENIAN
TOPONYMS 51

PHILOSOPHICAL SCIENCES

- Shcheglova M.I., Popova E.A.*
"ON THE PHILOSOPHY OF ARTIFICIAL
INTELLIGENCE" 53

POLITICAL SCIENCES

- Sych O.M.*
«RATIONALIZATION» OF EASTERN
EUROPEAN NATIONALISM: CONCEPTUAL
PRINCIPLES, CONDITIONS,
CHALLENGES 55

PSYCHOLOGICAL SCIENCES

Luchnikova O.P., Skorinina-Pogrebnaya O.V.

INFLUENCE OF CHILD-PARENT
RELATIONSHIPS ON THE PROFESSIONAL
CHOICE OF SENIOR PUPILS. 60

Grigorieva K.N., Sheglova M.I.

STUDY OF INFORMATION IATROGENY ON
THE EXAMPLE OF SELF-TREATMENT 64

SOCIAL SCIENCES

Usyk S.P.

COMMUNICATION BARRIERS IN THE FASHION
INDUSTRY AND WAYS OF THEIR
SOLUTION..... 68

HISTORICAL SCIENCES

ВІЙСЬКОВЕ МУЗЕЙНИЦТВО ЯК ФЕНОМЕН МУЗЕЙНОЇ СПРАВИ

Mashtalir V.V.

*доцент кафедри військової підготовки
Національного університету біоресурсів та природокористування України (м. Київ),
кандидат історичних наук*

MILITARY MUSEOLOGY AS THE PHENOMENON OF MUSEUM AFFAIRS

Mashtalir V.V.

*Associate Professor of the Department of Military Training
of the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Kyiv),
candidate of historical sciences*

Анотація

У статті висвітлено дослідження наявних історичних та сучасних закономірностей функціонування музеїв на предмет вивчення їх внеску в загальнодержавну систему культурного та просвітницького збагачення відвідувачів військово-історичними знаннями. Проаналізовано історичні типології класифікації музеїв та фактори, що вплинули на її сучасний стан. Запропоновано формування єдиного військово-музейного простору загальноукраїнського масштабу.

Abstract

The article analyzes the existing historical and modern laws of the functioning of museums for the purpose of studying their contribution to the nationwide system of cultural and educational enrichment of visitors with military-historical knowledge. Historical typologies of classification of museums and factors influencing its current state are analyzed. The formation of a uniform military-museum space of the all-Ukrainian scale is proposed.

Ключові слова: військове музейництво, музеєзнавство, військово-історичний музей.

Keywords: military museology, museum studies, military-historical museum.

Introduction. In European countries, culture is considered to be not only a sociocultural component in the life of society, but also an important factor in socio-economic development; it is considered one of the factors contributing to the competitiveness of the country in the modern globalized world. The culture is viewed as an integral part of solving economic, political and social problems.

Museums are multifunctional institutions of social information, intended to preserve cultural-historical and natural-scientific values, accumulate and disseminate knowledge through the study and demonstration of unique monuments of material culture.

The aim of the article. After analyzing the historical foundations and cultural development of a large number of museums of the military-historical profile and military museum formations that are not only within the system of the Ministry of Defense of Ukraine, the author, for the purpose of this article, sets the foundations for defining a separate place for military museology in a diverse cultural space.

To achieve the goal, the author defines the tasks for an analytical study of the existing regulatory framework regarding the functioning of the cultural and museum industry in Ukraine, their degree of interoperability and relevant counterparts in the leading countries of the world, the ways of development and the best museum experience available.

The stated purpose of the article obliges to consider the history of the development of "museum sci-

ence as a doctrine", its branches, tasks, object, and subject, as well as principles and approaches to the current classification of museums.

The content. Consequently, museology as a study about museums arose in the eighteenth century, following the emergence of professional state museums. In the second half of the XIX century museology is formed as a science, and then the very term appears (in foreign literature - museology).

Museology belongs to interdisciplinary sciences. It integrated elements of various specialized historical disciplines, as well as special and additional disciplines: historiography, source studies, archeology, ethnography, numismatics, sphygroscope, paleography. The modern development of museology is impossible without interaction with the theory of information, documentary, archival studies, library science, pedagogy, psychology, sociology. In recent decades, such a research discipline as museum pedagogy has been formed.

Theoreticians associate the future of museum studies with a certain information and management science, covering only the problems of cultural heritage. It should coordinate the libraries, museums, exhibition centers, restoration services, monuments, archives and other institutions and the media.

Today, museums are searching for their place in a diverse cultural space. Museums are becoming important centers of education and training because they provide access to the national cultural and natural heritage for people of all ages and backgrounds. The im-

portance of this role is based on the capability of museums to provide the public with an interactive, substantive and ideological platform for a deeper understanding of their ethnic identity, nation, and the world. [1].

The museum field of developed countries is actively conducting museum studies to determine the latest trends of museum affairs in the modern environment, emphasizing the importance of interactivity as a means of developing a museum institution, outlining the various ways of interaction of museums, in particular the creation of a network covering museums of different levels and types: national, regional, local.

The network of museums in Ukraine is based on the scientific classification and typology established in the Ukrainian museum studies. The need for classification is conditioned by the diversity of forms of museum institutions since the classification of museums is the division of museums into groups according to one distinguished feature or several of them.

The generalization of the criteria for the classification of museums of our country took place in the 1920s when the state museum network was in the process of development. This classification took into account the specialization, as well as the status and departmental subordination of institutions.

The organization of the museum formations management largely depends on the official understanding of the purpose of the museum, its role in public life, development priorities and, accordingly, on the state cultural policy, including an important role in this issue of the Ministry of Defense of Ukraine regarding the management of existing military-historical museums and military museum formations to increase the cultural awareness of growing defenders and future warriors of the Ukrainian army [2].

For those who want to see an independent and strong Ukraine as well as a full range of patriotically mature service members, it is necessary to remember that cultural monuments connected with military-historical events or combat subjects of martial art form a symbolic space for the existence of a pro-Ukrainian nation. The objects of military antiquity are the material embodiment of national spirituality, in which such important components of the social consciousness as the historical memory, the idea of the origin, factors, and forms of the national Ukrainian identity are encoded. In the opinion of the author of the article, the noted military-historical space can be considered, in particular, as a means of uniting the Ukrainian community around a new national-cultural project and the upbringing of a modern national military-historical consciousness, the main component of which will be the forces and means of military museology.

In general, Ukraine possesses a huge and diverse cultural military heritage, which reflects its complex, dramatic history, a colorful palette of the impact of different conquerors who aimed at it at different times. There are more than 140 thousand monuments on the state registration. There are 63 preserves, about 5 thousand museums, including 546 state and municipal, 1117 branches and departments, in which almost 12 million exhibits are stored. About 9400 settlements of Ukraine have more than 70 thousand objects of cultural

heritage that require research and registration. Four hundred and one settlement is included in the List of Historical Settlements of Ukraine [3].

As an example, on February 14, 2014, the CNN edition created a selection of the world's best aviation museums. The Ukrainian Aviation Museum ranked sixth. The Kiev Museum is one of the largest places in the world where military equipment is stored. Most aircraft were built in the Soviet Union. Among the exhibits are supersonic bombers.

The military museum affairs, their establishment, and further development rely on the current regulatory framework of Ukraine.

As it is commonly known, important events that took place in the society and the Armed Forces of Ukraine, have always been reflected in the work of historical museums. And since life in Ukraine throughout its history and struggle of the Ukrainian people for its independence proceeded and, unfortunately, proceeds now among endless wars and hostilities, the question of raising national identity and historical memory of past generations, the use of accumulated military-historical heritage, the revival of centuries-old traditions of the Ukrainian troops is evidence of a progressive formation of scientific understanding of historical development and national maturity of society.

Increasing the significance of the patriotic upbringing of the population in socio-cultural processes has given impetus to rethink the concept of the museum, the improvement of national museum networks in order to intensify their social influence, expand cooperation in the museum sphere and military traditions of the Ukrainian troops. The task of modern museums is to make the military-historical heritage an inexhaustible source of knowledge and tools for social development.

The exhibits of military-historical museums cover the heroic struggle of the people for their independence, the great battles over the centuries-old period, outstanding military commanders, the history of the creation of the Armed Forces; they unveil the feats of warriors on the frontline and in peacetime, recreate the evolution of the development of military affairs and the arming of all branches of troops (forces), as well as the history of military formations at different times. The process of creating an exposition is multifaceted. It has its own sequence and organizational principles. Methodically correctly and meaningfully organized exposition of the military museum has a great emotional impact on visitors.

In existing museums, there are accumulated unique creations of the material and spiritual culture of peoples, evidence of their economic, socio-political, scientific, technical and cultural development. They form an integral part of universal values, reflect the ideals of generations, disclose different periods of history, prominent figures of the state, science, technology, and culture [4, p. 194-211].

The performance process of incorporating the military past into modern times is carried out with the help of the exhibition work of the military-historical museums of Ukraine, whose work is aimed at disseminating and popularizing knowledge about the military history

of our Motherland, its Armed Forces, military objects, as well as the upbringing of patriotism and the formation of historical public consciousness.

The Ministry of Defense of Ukraine is constantly taking measures aimed at improving educational work, raising the level of culture in the Ukrainian Army, ensuring the rights of service members, members of the Armed Forces and their family members for access to cultural assets that are largely related to the development of military museum activities, awareness of a wide circle of public with a military historical heritage. In order to fulfill these tasks, on August 15, 2001, by the Order of the Minister of Defense of Ukraine the "Target Program for the Support and Development of Culture in the Armed Forces of Ukraine" was approved [5]. This program covers the issues of conservation, implementation of the artistic and spiritual activities of military museums, as well as active international cooperation in the field of museum affairs. The order clearly identifies the main measures aimed at ensuring the implementation of the tasks provided for by the Program, in particular: the establishing - in operational commands of the Services of the Armed Forces of Ukraine - departments of the Central Museum of the Armed Forces of Ukraine (now - the National Military-Historical Museum of Ukraine), and a network of rooms for military battlefield glory units; the development of a regulatory framework for the operation of military institutions, cultural institutions and state order for the training and advanced (in service) training of the personnel of military cultural institutions as well as the organization of training and advanced training of officers and employees who hold positions of heads of museums [6, p. 15].

On March 6, 2002, the "Regulations on the Organization of the Activities of Military Museums (Rooms), Combat (Work) Fame in the Armed Forces of Ukraine" were approved by the Order of the Minister of Defense of Ukraine, which became the next important act in the normative-legal provision for the activities of military museums and enhancement of their role in military-patriotic education [7, p. 116-140]. In this Statute, the Military Museum is defined as a cultural-educational and research establishment of the Armed Forces of Ukraine whose task is to study, preserve and use the monuments of the material and spiritual culture of the military sphere, to involve the personnel of the troops (forces), citizens of our state in military national, historical and cultural heritage. Military Historical Museums actively contribute to the combat and humanitarian training of Ukrainian troops [8, p. 3].

Also, this Regulation regulates the organization of work of military museums and museum formations, determines the features of their legal status, functions, tasks, main directions of activity, organizational structure. The museum's network of the Ministry of Defense of Ukraine is based on historical museums (museum formations). Their employees, based on museum collections, document the history of troops, military art, the construction of the Armed Forces of Ukraine, weapons, military equipment, uniforms, equipment and distinguishing marks. The main directions of the museum

work, in accordance with the Regulation, include cultural and educational, scientific-research, exhibition, research, publishing, restoration, memorabilia activity, manning of museum collections. The Regulation also clarifies the functions, role, and place of the Central Museum in the system of military museums in the Armed Forces of Ukraine [6, p. 16].

In order to improve the organization of the work of military museums, to join their efforts to advance museum affairs in the Armed Forces of our country, as well as to increase the role of museums in the military-patriotic education of service members and citizens of Ukraine by the decision of participants of the scientific and applied conference of the military museums employees on "Organization of activities, directions and prospects of the development of military museums and rooms of combat and labor glory in the Armed Forces of Ukraine", the Association of Military Museums was founded on May 30, 2002. The Association was created to promote further development of military-historical museums, museum affairs, and military-historical studies, to represent the interests of its members in state authorities and administrations, organizations, to protect the rights of museum institutions and their employees, and to provide public relations. Unfortunately, this Association today practically does not operate and does not have its own charter [9, p. 194-211].

The basis of the museum network of the Armed Forces of Ukraine is formed by military museums (museum formations) of historical type. Their collections document the history of wars, military art, the construction of the Armed Forces of Ukraine, weapons, military equipment, uniforms, equipment and marks of distinction, military thought, as well as the combat (labor) way of military units, institutions and organizations, the way of life and activities of prominent military commanders, national heroes, honored figures in the field of military science, equipment and technology [7].

The National Military History Museum of Ukraine is intended to promote the development and scientific embodiment of museum affairs in the Armed Forces of Ukraine and is of major importance to other military museums (museum formations). The National Military History Museum of Ukraine has branches and operates on the basis of a separate provision.

The main military museum of the Service of the Armed Forces of Ukraine is appointed from the number of military museums (museum formations) that belong to the military-museum network of the Services of the Armed Forces of Ukraine; this is done by the decision of the related commanders (chiefs) as requested by the related personnel authorities.

Activities of the main military museums of the Services of the Armed Forces of Ukraine and operational commands are distributed to military museums (museum formations) that are part of the corresponding military-museum networks.

The basis of the museum network of the Armed Forces of Ukraine includes military museums (museum formations) of historical type. Their collections document the history of troops, military art, the development of the Armed Forces of Ukraine, weapons, military

equipment, uniforms, equipment and signs of distinction.

The National Military History Museum of Ukraine, as the main scientific and methodological center among the military museums (museum formations) of the Armed Forces of Ukraine, conducts work on the collection, processing, and analysis of statistical indicators of the activity of the mentioned institutions of the Armed Forces of Ukraine.

The National Military-Historical Museum of Ukraine has 6 branches, in particular: the Museum of Strategic Forces (Pervomaysk); Volyn Regional Museum of Ukrainian Force and Military Equipment (Lutsk); Museum "Heroes of the Dnipro" (Ivano-Frankivsk city); Memorial complex "In Memory of Heroes of Kruty" (village Pamyatne, Borznyi district, Chernihiv region); Museum of the Air Forces (Vinnytsya); Central Naval Museum of Ukraine (Odessa city).

In connection with the annexation of the territory of the Autonomous Republic of Crimea, the museum objects of the branch of the National Military History Museum of Ukraine - the Central Naval Museum of Ukraine (Sevastopol) - were not transferred to the mainland of Ukraine. According to the Law of Ukraine "On ensuring the rights and freedom of citizens and the legal regime in the temporarily occupied territory of Ukraine" of April 15, 2014, No. 1207-VII and the general directive of the Ministry of Defense of Ukraine and the General Staff of the Armed Forces of Ukraine, dated April 30, 2014, the Museum was relocated temporarily from the occupied territory to the mainland of Ukraine in Odessa and located on the basis of the former museum of the Odessa Military District and the Southern Operational Command. The National Military-Historical Museum of Ukraine has lost its unique monuments to the Museum Fund of Ukraine, as well as those with an exceptional scientific, historical, artistic or other cultural significance.

Unfortunately, we can state that today the National Military-Historical Museum of Ukraine with its affiliates is the only legal entity in the Ministry of Defense of Ukraine, which is tasked with the implementation of the museum affairs responsibilities. The rest of the military museums and museum formations of the Services of the Armed Forces of Ukraine, operational commands, special branches of troops and forces are kept on the table of organization or at the expense of patrons by decisions of the respective commanders (chiefs). These military museum formations, including military museums and the combat (formerly - labor) fame and rooms of the history of military units, carry out tasks concerning the repository of artifacts of their military units. Regional ethnographic museums of the country that are not part of the management of the Ministry of Defense of Ukraine also carry out similar tasks.

Therefore, a logical question arises regarding the formation of space for military-patriotic education with the establishment of a single center of military museology in the field of culture and museum industry, which, according to the scale of activity and content of the collection, would be all-Ukrainian, aimed at revealing the military history of Ukraine from the ancient times to the present.

It should be noted that in our country even this kind of museum has not been created, although there are a number of military-historical museums of regional, monographic, memorial, and other types (for example, the Volyn Regional Museum of the Ukrainian Forces and Military Equipment in Lutsk, the National Historical and Memorial Reserve "Field of Berestec Battle" in Rivne Region, the Memorial Complex "National 260 Museum of the History of the Great Patriotic War of 1941-1945" in Kyiv, the Arsenal Museum in Lviv, the Museum of Oleksa Dovbush in Ivano-Frankivsk and, of course, the National Military-Historical Museum of Ukraine in Kyiv) [10, pp. 248-262].

Conclusion. The cultural contribution of museums covering the military-historical heritage of the Ukrainian people can serve as an effective example of contemporary developments in the organization of the development of military museology as a phenomenon of museum affairs, the display of materials on the history of a particular military event, the preservation of various types of military affairs, things and subjects connected and related to military science. This article is the first attempt to determine military museums as a separate concept of museography and the initial cycle of research in the field of comprehensive analysis of the past of the military museum affairs of Ukraine.

In conclusion, the author of the article notes that Ukraine has a rich military-historical heritage, but a significant number of military museums do not fully use their potential, not only because of insufficient public funding, but also because of the conservatism of museum workers' views, lack of initiative, lack of interest and incentives, yet this issue is to be discussed in the future articles.

References

1. Kuzmuk O. "The role of museums in the cultural and socio-economic development of the country: foreign experience". Analytical note / National Institute for Strategic Studies. // Electronic resource: www.niss.gov.ua. Access mode: <http://www.niss.gov.ua/articles/270/>.
2. National Report on Cultural Policy in Ukraine / Presented at the meeting of the Council of Europe Steering Committee on Culture, Strasbourg, May 10, 2007. // Electronic resource. Access mode: <http://mincult.kmu.gov.ua/mincult/en/index>.
3. Litvinenko O.M. "Problems of actualization of Ukrainian cultural monuments". Analytical note / National Institute for Strategic Studies // Electronic resource: www.niss.gov.ua. Access Mode: <http://www.niss.gov.ua/articles/906/>.
4. Mashtalir V.V. Development of museum affairs in the system of the Ministry of Defense of Ukraine / VV Mashtalir // Proceedings of the Center of Memory Studies. – K.: Center for Memory Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine and UTOPIK, 2012. – № 22. – 452 p.
5. Target Program for Supporting and Developing Culture in the Armed Forces of Ukraine: Approved by the Order of the Minister of Defense of Ukraine dated

August 15, 2001 No. 227 / Archive of the Administrative Department of the Ministry of Defense of Ukraine for 2000.

6. Karpov V.V. Museum Affairs in the Armed Forces of Ukraine (1996-2006) / V.V.Karpov // K. : 2007. – 96 p.

7. Order of the Minister of Defense of Ukraine dated March 06, 2002, No. 95 "On approval of the Regulations on the organization of military museums and museums (rooms) of military (labor) fame in the Armed Forces of Ukraine" // Military Museum. – K., 2002, – № 3. – 242 p.

8. Boris Andreysuk. The role of military museums in preserving the military-historical heritage / Boris

Andersyuk // Ukrainian Military Museum. - 2010. – No. 2. – P. 3.

9. Mashtalir V.V. Development of museum affairs in the system of the Ministry of Defense of Ukraine / V.V.Mashtalir // Collection of scientific works "Works of the Center of Memory Studies". – Kyiv: Center of Memory Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine and UTOPIK. – 2012. – № 22. – pp. 194–211.

10. Fedorova L. D. From the History of Military-Historical Museum in Ukraine: Kyiv Military-Historical Museum (1910's) // Scientific Bulletin of the Mykolaiv University named after V.O. Sukhomlinsky: Collection of scientific works. – № 3.31: Historical Sciences. – Mykolayiv: MNU, 2011. – pp. 248–262.

PEDAGOGICAL SCIENCES

ОГЛЯД ПРАКТИЧНИХ АСПЕКТІВ НАВЧАННЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ У МЕЙНСТРИМІНГОВИХ ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ В КРАЇНАХ ЗАХІДНОЇ ЄВРОПИ НАПРИКІНЦІ ХХ СТОЛІТТЯ – НА ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

Іванова О.В.

*аспірантка кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи
Харківський національний педагогічний університет
імені Г.С. Сковороди*

PRACTICAL ASPECTS REVIEW OF SPECIAL NEEDS EDUCATION AT MAINSTREAM SCHOOLS IN WESTERN EUROPEAN COUNTRIES AT THE END OF THE TWENTIETH CENTURY TO THE BEGINNING OF THE TWENTY-FIRST CENTURY

Ivanova O.V.

*post-graduate student of general pedagogy and
high school pedagogy department
Kharkov national pedagogical university named after H.S. Skovoroda*

Анотація

У статті проаналізовано практичні аспекти навчання дітей з особливими потребами у мейнстрімінгових школах країн Західної Європи наприкінці ХХ століття та початку ХХІ століття. Особливо цікавим є той факт, що проблеми, з якими зіштовхуються звичайні вчителі, в основному практичні, отже, вони переважно намагаються знайти ті відповіді, які слід застосовувати найближчим часом. Щоб впливати на повсякденну практику, основну увагу слід приділяти асистентам у школах, котрі мають вирішальне значення для звичайних вчителів. Включення значною мірою залежить від ставлення вчителів до особливих дітей та наявними для них ресурсами. Щоб таких дітей було включено у мейнстрімінгове навчання, вчителі намагаються підвищити рівень ресурсу та диференціювати дітей залежно від кількості та типу доступних ресурсів. Окрім того, успішне включення дітей з ООП значною мірою залежить від вищезгаданих факторів.

Abstract

In the article it is analysed practical aspects of special needs education at mainstream schools in Western European countries at the end of the twentieth century to the beginning of the twenty-first century. **It can be of particular interest that problems classroom teachers face are mostly practical, thus they predominantly try to find those answers to be applied in the near future.** To influence daily practice, the focus should be done on school assistants who play a crucial role for general teachers. Inclusion greatly depends on teachers' attitudes towards special children and on the resources which are available for them. To make such children included into main education, teachers try to increase the resource level and **differentiate** children depending on the quantity and type of resources accessible. Furthermore, a successful inclusion of children with SEN considerably depends on the factors mentioned.

Ключові слова: навчання дітей з особливими потребами, мейнстрімінгова школа, звичайний вчитель, навчальний план, аудиторна практика.

Keywords: special needs education, mainstream school, general teacher, curriculum, classroom practice.

The classroom practice is of peculiar interest for the special educational needs (further – SEN) field as it is straightforwardly focused on *practical aspects* of special needs education. Thus, it can greatly influence the sphere of special education, especially classroom teachers.

It can be debated that problems teachers face are mostly practical. Besides, they predominantly try to find those answers to be applied in the near future. It can also be claimed that teachers are not interested in problem-solving developed in other countries [11]. They generally keep themselves to the loop where they are able to find answers to the questions. Thus, they consult professionals and colleagues at or close to mainstream schools. If teachers are interested in a more systematic approach to a certain problem, they attempt

to find answers, reading corresponding books or reports, attending conferences, seminars or courses. Subsequently, it is improbable for a teacher to confer with international resources to address their problems [2]. To influence daily practice, the emphasis should be put on professionals at schools who are important for general teachers.

Inclusion considerably depends on teachers' attitudes towards children with SEN and on the resources which are available for them. As studies indicate [2-4], the former has been put forward as a decisive factor when ensuring broader schools participation in inclusion. Unless mainstream teachers accept education of special children as an integral part of their work, they will try to assure special teachers to take responsibility

for such pupils. Subsequently, they will arrange implicit segregation at school (for example, organizing special educational classes).

Teaching children with SEN in mainstream classrooms undoubtedly differs from *'regular' programs*. Teachers face an issue of how to properly train them. Extra instruction time, learning methods and professional knowledge can be required by children with special needs [12]. Consequently, teachers will feel an urgent need to search for more time, additional materials and specialized knowledge. It can be generally prevailed in two ways either by increasing resources, namely to find more time for teachers, or by redistributing available resources, namely to differently utilize accessible time.

Augmenting available time (e.g. educational assistants applying) or improving teachers' professional knowledge (e.g. consulting groups) are ways to enhance resources indispensable for inclusive education. However, teachers can also be required to redistribute the available ones among all children without any exception in the classroom. They can persuade average healthy pupils to independently work, especially with computers, thus assisting each other. As a result, more teachers' time is remained for children with SEN.

To make special children included into mainstream education, teachers try to increase the resource level and differentiate children depending on the quantity and type of resources accessible. Furthermore, a successful inclusion of children with SEN considerably depends on whether resources are available or not in mainstream classrooms [12]. Besides, it can be stated that the second feature is how teachers differentiate them among all pupils without any exception.

The last crucial issue to be indicated at the teachers' and classroom level is educators' sensitivity and skills to make all children's social relations significant. Moreover, interactions with healthy peers are particularly meaningful both for children with SEN and their parents. Teachers should not only have right attitudes, but also good understanding of how to enhance such relationships and interactions. Thus, teachers' attitudes and values, their knowledge and skills, available instruction time, teaching methods and materials are apparently important conditions to provide special needs education at mainstream schools.

The literature evidence is that different accents or balances within regular programs or more intensive teaching can be required by children with SEN. For example, the review of Jordan, Jones, & Murray [7] on educational interventions of children with autistic disorders claims that critical facets involve both those general to healthy and special needs pupils, like parents' participation and their social interaction, and also those directed to special needs and learning style of pupils with autistic range. There can be used visual perception and accurate teaching generalized strategies.

Other indication comes from the latest review on acquiring literacy for pupils with severe SEN [5] suggesting that there were few children groups required radically diverse teaching. Nonetheless, teachers had to know the impact of a development or language delay

on how special children would react on the general curriculum. Since children with visual impairment could inaccurately apply language, it was meaningful for teachers to refine their skills to generate comprehension. Besides, children with particular SEN often required a curriculum that was differently balanced from that of healthy peers focusing on one aspect of literacy or that was differently paced not simply taking into account a certain development delay.

A study conducted at the National Foundation for Educational Research (NFER) [3; 8] examined the general prerequisites necessary to create classrooms able to involve children with SEN. Additionally, it highlighted that, despite the quality of separate classrooms practice, inclusion would not be possible for all pupils without any exception in a community, if schools did not take the responsibility to set up appropriate conditions for effective classroom practice. There were relevant conclusions done as follows:

- schools were provided with a budget to be allocated thus ensuring more flexible and appropriate support for teaching staff;
- proper coverage and experience levels regarding classroom support were most efficiently provided by a group of teachers and learning support assistants;
- grouping children due to their abilities in an age cohort was considered to make the most effective resources usage as support could be aimed at lower abilities setting;
- learning support personnel were estimated within classrooms and requests for them surpassed the hours available;
- there were learning support with teachers attached to discipline departments, there were more opportunities for the latter to consider all children's needs, to develop working schemes and to discuss separate cases in order to make decisions on coordinated approaches;
- learning support teachers worked most efficiently when being involved with all children without any exception in a whole class rather than just with selected individuals;
- discipline teachers needed some encouragement to reckon the implications of obtained information about children with SEN;
- various differentiation approaches were regarded as suitable depending on the subject: in English by results; in science by various levels of working schemes; in mathematics by personalised schemes;
- teaching strategies were mainly extended of those already applied, like *'good teaching,'* but not particular approaches to peculiar difficulties.

Moving from special to mainstream schools, European studies have marked out children with SEN placed both in mainstream and special schools. It is highlighted that such placement is only a starting point [10-11]. Furthermore, it is crucial to monitor and estimate children's experience within mainstream classrooms to ensure whether they are involved into relevant teaching and learning. Studying the process of closing special schools and placing all children without any ex-

ception into mainstream schools with some staff assisting led to a large number of data. Consequently, of particular interest to classroom practice the following can be differentiated:

- those who support certain children should have accurate directions of managing and collaborating in a team with the class teacher;
- children were involved by a variety of classroom strategies like changing the lesson format, arranging groups, altering the way of delivering instructions, adapting targets, applying different materials, granting alternative tasks;
- social bonds in inclusive classrooms were strengthened by thoroughly structured joint actions, co-operation opportunities, changed classroom structure and organization, systems for ensuring peer cooperation (peer tutoring, friends' circles, etc.);
- mainstream teachers get on-going assistance and support regarding children with SEN inclusion;
- applying non-engaging time to joint planning between general teachers, assistants and coordinators should be essential.

The study conducted by Bennett & Cass [1] is worth alluding as it was remarkable to track the experience of five children with SEN while primary-secondary transferring. It showed that the quality of children's experience in mainstream classrooms of secondary schooling was pledged by lack of the curriculum maintenance and poor skills assessment and lack of work extending. Only two of five special children were more engrossed into class work at general school than at special one. It was proved that successful inclusion into classrooms, when children with SEN moved from segregated to mainstream schools, depended on very close bonds between those schools. There were also considered transfer of valid records about achievements, abilities and learning styles; thorough planning of curricula; and efficient differentiation of both assessment and curriculum at mainstream schools.

Hornby [6] affirms that the existing literature reviews on integration are ambiguous considering the efficiency of inclusive programs which are inclined to have partial impacts. The author concludes that there is no proof of inclusive practices efficiency. Particularly remarkable is lack of studies revealing the inclusive programs outcomes to significantly enhance the lives of children with SEN. He claims that policy advances the empirical data to support it. In most cases, the evidence has not indeed been gathered. The consensus on *'favourable prerequisites'* for classroom practice confirmed in international studies [9; 11] is generally at a wider level viewing encouraging school ethos; adequate in-service education; sufficient material and human resources.

One of the issues in Western European countries is the lack of overall measures to evaluate comparative progress. These are commencing to be developed, applied and improved [4] and there is augmenting focus on measuring special children's outcomes. It is supposed that the revised "Code of Practice" will transfer

emphasis from the *'initial purpose'* (namely the identification process and needs assessment) to the *'end result'* (namely the definition and evaluation of outcomes and attainments). It has further been strengthened by regards defining budgets to be available to support children with SEN. Though attention is drawn to those activities which are paid from means intended for special children, much less attention is given to the *'initial purpose'* results. Thus, such activities are justified in terms of identifying children's needs rather than in terms of intervention effectiveness.

To sum up, it should be indicated that *moving from special to mainstream schools*, Western European countries have marked out children with SEN placed into both types of schools. It is stated that such placement is only a start point. Further, it is significant to observe and evaluate children's experience within general classrooms to assure whether they are engaged into pertinent teaching and learning. Examining the process of closing special schools and placing all children without any exception into mainstream schools with assistants supporting could result in relevant data increasing and outlining new horizons to improve the issue.

References

1. Bennett, N., & Cass, A. *From special to ordinary school*. London: Cassell, 1989.
2. Centre for the Study of Inclusion (CSIE). *Index for inclusion*. Bristol: CSIE, 2000.
3. Department for Education and Employment (DfEE) *The national literacy strategy: Framework for teaching*. London: DfEE, 1998a.
4. Department for Education and Employment (DfEE) *Supporting the target-setting process*. London: DfEE, 1998b.
5. Fletcher-Campbell, F. Literacy and special educational needs: A review of the literature. London: DfEE, 2000.
6. Hornby, G. Inclusion or delusion: Can one size fit all? *Support for Learning*, 1999, Vol. 14(4), P. 152-157.
7. Jordan, R., Jones, G., & Murray, D. Educational interventions for children with autism: A literature review of recent and current research. DfEE Research Report RR77. London: DfEE, 1998.
8. Lee, B., & Henkhusens, Z. Integration in progress: Pupils with special needs in mainstream schools. Slough: NFER, 1996.
9. Manset, G., & Semmel, M. Are inclusive programs for students with mild disabilities effective? A comparative review of model programs, *Journal of Special Education*, 1997, Vol. 31(2), P. 155-180.
10. Mastropieri, M., Scruggs, T., & Butcher, K. How effective is inquiry learning for students with mild disabilities? *Journal of Special Education*, 1997, Vol. 31(2), P. 199-211.
11. Thomas, G., Walker, D., & Webb, J. *The making of the inclusive school*. London: Routledge, 1998.
12. Wilson, J. Some conceptual difficulties with 'inclusion', *Support for Learning*, 1999, Vol. 14(3), P. 110-112.

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ФОРМУВАННЯ В МАЙБУТНІХ ФІЛОЛОГІВ
СТРАТЕГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ОДНОСТОРОННЬОМУ ПИСЬМОВОМУ ПЕРЕКЛАДІ
АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ У СФЕРІ ДІЛОВОГО ЛИСТУВАННЯ З ВИКОРИСТАННЯМ ВПРАВ
НА РЕДАГУВАННЯ**

Михайленко О.А.

*Кандидат педагогічних наук, асистент кафедри іноземних мов факультетів психології та соціології
Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

**THE GUIDELINES FOR FUTURE PHILOLOGISTS ON FORMING THE STRATEGIC COMPETENCE
IN UNILATERAL TRANSLATION IN ENGLISH OF BUSINESS CORRESPONDENCE WITH USING
THE EDITING EXERCISES**

Mykhailenko O.

*Ph.D., Department of Foreign Languages for Faculties of Psychology and Sociology,
Philology Institute of Taras Shevchenko National University of Kyiv*

Анотація

У поданій статті висвітлені результати авторської методики формування стратегічної компетентності у письмовому перекладі, використовуючи вправи на редагування, і як результат представлено розроблені методичні рекомендації навчання стратегіям одностороннього письмового перекладу англійською мовою.

Abstract

The article reveals the results of author's method of forming the strategic competence in translation with the usage of editing exercises. And as the result the developed guidelines on strategic training in unilateral translation in English is shown.

Ключові слова: стратегічна компетентність, переклад, ділове листування, вправи, методика.

Keywords: strategic competence, translation, business letters, exercises, methods.

Ефективність формування в майбутніх філологів стратегічної компетентності в односторонньому письмовому перекладі англійською мовою у сфері ділового листування визначається реалізацією спеціально розробленої методики навчання, яка передбачає: 1) організацію навчання у чотири етапи: перший етап – доперекладацький, другий етап – текстовий аналітико-інтерпретаційний, третій етап – дотекстовий перекладацький, четвертий етап – текстовий перекладацький, який охоплює навчання планування перекладу, навчання власне перекладу та навчання контролю й редагування текстів перекладу; 2) опанування студентами на першому етапі знань з теорії перекладу, теорії дискурсу й тексту; 3) використання спеціально розроблених комплексів вправ у межах другого, третього й четвертого етапів навчання; 4) використання вправ на редагування на текстовому аналітико-інтерпретаційному, дотекстовому перекладацькому, текстовому перекладацькому етапах.

Як результат, було сформульовано методичні рекомендації, дотримання яких є запорукою успішного застосування.

1. Під час формування в майбутніх філологів стратегічної компетентності в односторонньому письмовому перекладі англійською мовою у сфері ділового листування необхідно враховувати типологію стратегій, яка існує у методиці навчання іноземних мов: навчальні стратегії та комунікативні стратегії (власне комунікативні стратегії, стратегії використання іноземної мови у різних видах мовленнєвої діяльності, компенсаторні стратегії, соціальні стратегії, афективні стратегії); а також типологію стратегій у перекладознавстві: глобальні і локальні стратегії, стратегія як «мета – план – процес –

результат»: етапи та способи діяльності перекладача, алгоритми перекладацьких дій, спрямовані на розв'язання локальних та глобальних проблем перекладу тексту задля досягнення певних перекладацьких цілей, а саме – створення тексту перекладу, адекватного в комунікативно-прагматичному плані тексту оригіналу.

2. Зміст стратегічної компетентності в односторонньому письмовому перекладі англійською мовою майбутнього філолога охоплює такі компоненти: 1) знання про функціональні доміанти та субдомінанти текстів різних жанрів; про глобальні та локальні перекладацькі стратегії; про послідовність дій в реалізації стратегій перекладу; про поняття та типи адекватності: повна, часткова, варіативна, контекстуальна; денотативна, конотативна, текстуально-нормативна, прагматична, формальна тощо; про способи трансформації під час перекладу; 2) навички перекладу окремих фраз, речень, груп речень; 3) уміння: інтерпретаційно-аналітичні; планування перекладацької роботи та прогнозування тексту перекладу; власне перекладацькі; контролю та редагування текстів перекладу.

3. Необхідно враховувати лінгвостилістичні, структурно-жанрові, комунікативно-прагматичні, лінгвокультурологічні та перекладацькі особливості текстів оригіналу та перекладу, їхні функціональні доміанти.

4. Формування стратегічної компетентності в односторонньому письмовому перекладі англійською мовою у сфері ділового листування рекомендовано здійснювати на основі компетентнісного та комунікативно-когнітивного підходів до навчання іноземної мови, а саме: створення необхідного професійно спрямованого комунікативно-когнітивного

простору з урахуванням соціальних умов майбутньої професійної діяльності фахівців-перекладачів; оволодіння моделями професійної комунікативної поведінки з різними партнерами професійного співтовариства як носіїв української мови, так і представників англійськомовних країн; реалізація механізму інтеграції досвіду спілкування рідною та іноземною мовою з метою вирішення проблемних професійних комунікативних завдань; оволодіння алгоритмами перекладацьких дій, спрямованих на розв'язання локальних та глобальних проблем перекладу тексту задля досягнення певних перекладацьких цілей – створення тексту перекладу, адекватного в комунікативно-прагматичному плані тексту оригіналу; формування когнітивних структур як форми організації та збереження у свідомості студентів образів мовних одиниць та структур; засвоєння закономірностей вживання мовних одиниць у мовленні; знання системи мови, що вивчається як основа формування іншомовних навичок та вмій.

5. Формування стратегічної компетентності в односторонньому письмовому перекладі англійською мовою у сфері ділового листування варто здійснювати за допомогою комунікативного (навчання перекладу має здійснюватися у форматі реального спілкування) та свідомо-практичного методів (усвідомлення мовних форм, необхідних для спілкування, з наступним їх тренуванням) на основі принципів комунікативності, функціональності, ситуативності, автентичності, діалогу культур, домінуючої ролі вправ, диференційованого й інтегрованого навчання різних видів мовленнєвої діяльності, урахування рідної мови, свідомості, активності, наочності, науковості. Як основні методи формування стратегічної компетентності в односторонньому письмовому перекладі англійською мовою у сфері ділового листування слід використовувати пояснення, професійно-орієнтовану рольову гру та вправи.

6. У процесі формування стратегічної компетентності в односторонньому письмовому перекладі англійською мовою у сфері ділового листування вправи на редагування варто застосовувати з метою удосконалення перекладацьких знань, навичок та вмій; удосконалення вмій застосовувати локальні та глобальні стратегії перекладу; удосконалення лексичних, граматичних, лінгвосоціокультурних знань та навичок; формування вмій зводити у відповідність комунікативну ціль, мовленнєві стратегії та мовні тактики, жанрово-структурні та стилістичні особливості, цілісність змісту, когерентність та когезію тексту, відповідність узусу, екстралінгвальні характеристики; формування вмій помічати комунікативно-прагматичні, жанрово-структурні та лінгвостилістичні помилки в перекладі; формування критичного підходу до аналізу власних та машинних перекладів; формування пильності у студентів; формування самоконтролю; формування довільної уваги та зорової пам'яті студентів; формування мотивації, інтересу до перекладацької діяльності.

Для формування в майбутніх філологів стратегічної компетентності в односторонньому письмовому перекладі англійською мовою у сфері ділового листування рекомендовано застосовувати такі види вправ на редагування: рецептивно-аналітичні мовленнєві, двомовні лексико-стилістичні та граматико-стилістичні, двомовні лексико-прагматичні, двомовні лінгвосоціокультурні, перекладацько-стратегічні, двомовні вправи на редагування цілісних текстів.

7. Для навчання слід використовувати тексти, які фіксують національне специфічне мислення лінгвосоціуму. Тексти мають бути автентичними, різножанровими, які містять різні комунікативно-прагматичні стратегії – інформування, спонування, емоційного впливу, кооперування, конфронтації, підпорядкування та ін., а також різні типи інформації, зокрема фактуальну, емотивну, оцінну, виражену експліцитно та імпліцитно; тексти повинні містити мовні явища, що викликають труднощі при перекладі, а також лексичні, фразеологічні одиниці або мовні кліше, які не мають чітких еквівалентів у мові перекладу; тексти повинні відображати структурні та лінгвістичні особливості міжкультурної комунікації, які містять повні або часткові розбіжності країнознавчих та соціокультурних фонів; перевагу необхідно надавати текстам невеликої форми, які характеризуються завершеністю, цілісністю, логічністю, зв'язністю, містять цікаві життєві ситуації, відображати типові перекладацькі проблеми й бути спрямованими на формування перекладацьких умій.

8. Формування в майбутніх філологів стратегічної компетентності в односторонньому письмовому перекладі англійською мовою у сфері ділового листування слід здійснювати в чотири етапи.

I етап – доперекладацький. На цьому етапі за допомогою методу пояснення необхідно сформувати у студентів знання з теорії перекладу, з теорії дискурсу й тексту. З теорії перекладу студенти повинні опанувати знанням функціональних домінант та субдомінант текстів та їх співвіднесення з різними жанрами; поняття комунікативної мети тексту (комунікативна інтенція, комунікативний намір); поняття комунікативної стратегії та тактики; поняття перекладацької стратегії; типи локальних та глобальних стратегій; уявленнь про перекладацьку стратегію як комплекс її цільового, планового, процесуального (операційного) та результативного компонентів; про алгоритмізацію та реалізацію дій, які складають перекладацьку стратегію.

Формування стратегічної компетентності в односторонньому письмовому перекладі англійською мовою у сфері ділового листування потребує достатнього обсягу знань з текстології та дискурсології: знань про жанрову диференціацію текстів; про жанрово-композиційні та лінгвостилістичні особливості (лексичні, граматичні, фразеологічні, синтаксичні, стилістичні, узусні нормативи використання мовних засобів, прийняті в двох лінгвокультурах) текстів різних жанрів та піджанрів у мові перекладу та мові оригіналу; про функціональні домінанти у

текстах різних жанрів та піджанрів; про співвідношення локальних та глобальних стратегій перекладу з текстами різних стилів, жанрів та піджанрів, про допустимість та доцільність перекладацьких трансформацій.

На другому етапі (текстовому аналітико-інтерпретаційному) слід формувати інтерпретаційні уміння, тобто визначати зміст, ідею, авторські інтенції, розкривати підтекстову, емотивно-оцінну інформацію тексту; а також уміння визначати локальні та глобальну стратегії перекладу. На цьому етапі студенти читають та інтерпретують тексти українською та англійською мовами.

На матеріалі українськомовних текстів студентів слід навчати визначати жанри та піджанри, функціональні доміанти, комунікативні цілі, комунікативні стратегії, лінгвостилістичні засоби їх реалізації в тексті оригіналу, підтекстову та емотивно-оцінну інформацію, модальність; визначати жанрово-структурні та лінгвосоціокультурні особливості оригіналу.

На матеріалі англійськомовних текстів необхідно навчати студентів визначати лінгвостилістичні та жанрово-структурні особливості, комунікативні цілі та стратегії, а також мовні засоби їх реалізації, лінгвосоціокультурні особливості, узусні нормативи вживання мовних засобів в англійськомовних текстах; визначати модальність та засоби її маніфестації в текстах, з тим щоб вони слугували орієнтиром, зразком у процесі перекладацької діяльності.

На текстовому аналітико-інтерпретаційному етапі слід застосовувати вправи на а) визначення комунікативно-прагматичних характеристик тексту (формування вмін визначати дійктичні параметри тексту, встановлювати комунікативну інтенцію тексту, виділяти головну думку в повідомленні, а також визначати комунікативні стратегії, передавати різні види суб'єктивної модальності та мовні засоби їх реалізації, встановлювати функціональні доміанти текстів); б) на аналіз лінгвостилістичних та структурно-семантичних характеристик тексту (формування вмін визначати функціонально-смисловий вид тексту, стильові особливості тексту, засоби забезпечення когезії та когерентності, знаходити смислові блоки тексту, встановлювати відповідності узусним нормативам використання мовних засобів); в) для формування вмін знаходити у тексті перекладацькі труднощі.

На текстовому аналітико-інтерпретаційному етапі рекомендовано застосовувати як диференційовані, так і комплексні рецептивно-аналітичні мовленнєві вправи на редагування двох груп: 1) вправи, спрямовані на встановлення ступеня відповідності комунікативно-прагматичних характеристик тексту перекладу відносно тексту оригіналу (адекватності функціональної доміанти, комунікативних цілей, комунікативних стратегій, суб'єктивної модальності, повноти передачі головної думки, відповідності узусним нормативам використання мовних засобів); 2) вправи, спрямовані на встановлення ступеня відповідності та правильності лінгвостилістичних та жанрово-структурних характе-

ристич текстів перекладу до тексту оригіналу: а) відповідності мовленнєвих засобів узусним нормативам ділового стилю; б) забезпечення когезії та когерентності; в) відповідності мовленнєвих засобів піджанру ділового листа, його комунікативним цілям та стратегіям.

На текстовому аналітико-інтерпретаційному етапі рекомендовано проводити зіставлення текстів оригіналу з текстом перекладу з метою формування умін вирішувати перекладацькі проблеми на рівні мікроперекладу та макроперекладу, застосовувати локальні та глобальні стратегії перекладу; визначати ступінь адекватності в плані комунікативної мети, комунікативних стратегій, функціональної доміанти, а також виявляти перекладацькі стратегії, які застосовуються для досягнення комунікативно-прагматичної адекватності.

На третьому етапі (дотекстовому перекладацькому) необхідно здійснювати підготовку до перекладу текстів, а саме: формувати лексичні, граматичні, стилістичні навички перекладу окремих фраз, речень, груп речень. На цьому етапі слід визначитися, до перекладу текстів яких мовних стилів, жанрів і піджанрів буде здійснюватися підготовка, які лінгвостилістичні особливості мають ці тексти, які локальні перекладацькі стратегії будуть застосовуватися для їхнього перекладу.

Дотекстову перекладацьку роботу рекомендовано здійснювати у форматі формування лексико-граматичних навичок перекладу окремих речень з дотриманням стилю мовлення, тексту певного жанру (піджанру), навичок перекладу окремих речень з дотриманням модальності висловлення, лінгвосоціокультурних навичок перекладу; формування умін використовувати різні перекладацькі прийоми для збереження комунікативних інтенцій та стратегій тексту оригіналу; розширення запасу фраз, які використовуються як ключові для вираження різних типів інформації, комунікативних цілей.

На дотекстовому перекладацькому етапі необхідно використовувати двомовні лексико-стилістичні та граматико-стилістичні, двомовні лексико-прагматичні, двомовні лінгвосоціокультурні вправи на редагування перекладів окремих речень, які слід моделювати в комунікативно-прагматичному аспекті: студенти одержують завдання відредагувати переклад залежно від: а) стилю мовлення; б) піджанрової приналежності; в) суб'єктивної модальності висловлення; г) комунікативних стратегій; г) комунікативних цілей; д) різних типів інформації; е) редагування лінгвосоціокультурних особливостей ділових листів. На цьому етапі слід впроваджувати як диференційовані, так і комплексні вправи на редагування.

На четвертому етапі (текстовому перекладацькому) необхідно формувати уміння планування перекладу та прогнозування інваріанту тексту перекладу, власне перекладацьких умін та умін контролю та редагування тексту перекладу.

Навчання планування перекладу та прогнозування інваріанту тексту перекладу рекомендовано

здійснювати у форматі формування умінь прогнозувати перекладацькі прийоми, визначати локальні стратегії, які необхідно використовувати для досягнення змістової, жанрово-структурної, лінгвостилістичної та комунікативно-прагматичної адекватності, зв'язності; умінь прогнозувати лексичні, граматичні, фразеологічні труднощі перекладу та способи їх подолання; умінь прогнозувати засоби подолання бар'єрів міжкультурного спілкування.

Для навчання планування перекладу слід використовувати дві групи двомовних аналітичних вправи. Перша група вправ спрямована на формування умінь планування перекладацьких прийомів (локальних стратегій), а друга група – на формування умінь планування мовних засобів, необхідних: а) для досягнення комунікативно-прагматичної адекватності; б) жанрово-структурної та змістової відповідності; в) для подолання труднощів перекладу.

У зв'язку з цим рекомендовано використовувати перекладацько-стратегічні вправи на редагування перекладацьких прийомів та мовних засобів, необхідних для точної передачі а) комунікативно-прагматичних, жанрово-структурних та лінгвостилістичних особливостей тексту.

Для формування власне перекладацьких умінь перевагу варто надавати цілісним оригінальним текстам, які відображають жанрово-структурні, лінгвостилістичні, лінгвосоціокультурні особливості типових для вибраного стилю та жанру текстів. Здійснюючи переклад особливої уваги варто приділяти дотриманню формальної та комунікативно-прагматичної адекватності, добору адекватних перекладацьких стратегій.

Для формування умінь контролю та редагування текстів перекладу рекомендовано упроваджувати в навчальний процес комплексні двомовні вправи на редагування цілісних текстів, які інтегрують рецептивно-аналітичні дії (у визначенні ступеня жанрово-структурної, лінгвостилістичної, комунікативно-прагматичної адекватності тексту перекладу відносно тексту оригіналу, у встановленні недоліків; у визначенні неправильно підібраних локальних стратегій перекладу та прогнозуванні більш правильних та точних) з продуктивно-редагувальними (добір мовних засобів, локальних перекладацьких стратегій, спрямованих на подолання жанрово-структурних, лінгвостилістичних та комунікативно-прагматичних помилок і неточностей у тексті перекладу відносно тексту оригіналу, внесення редакторських правок у текст перекладу): а) на аналіз та редагування текстів перекладу, здійснених у машинний спосіб; б) власних перекладів студентів.

9. Об'єктами контролю рівня сформованості стратегічної компетентності в односторонньому

письмовому перекладі англійською мовою у сфері ділового листування є: а) знання теорії перекладу, знання теорії дискурсу і тексту, критеріями оцінки яких визначено правильність, точність, повнота володіння, швидкість оперування теоретичними знаннями, самостійність застосування знань у процесі практичної діяльності, аргументованість; б) умінь інтерпретувати зміст і смисл вихідного тексту, критеріями оцінки яких рекомендовано вважати правильність, самостійність і швидкість визначення змісту і смислу вихідного тексту, жанру і стилю тексту, функціональної домінанти та субдомінант; правильність, повнота й самостійність визначення жанрово-структурних та стилістичних особливостей, комунікативних стратегій, мовних тактик, засобів когерентності, меж мікротем та макротем вихідного тексту; в) умінь планування перекладу та прогнозування дій, необхідних для створення тексту перекладу, адекватного тексту оригіналу в комунікативно-прагматичному аспекті, критеріями оцінки задекларованих умінь визначено такі: правильність, самостійність і швидкість у доборі глобальних і локальних стратегій перекладу, у визначенні труднощів перекладу та способів їх подолання; повнота прогнозованого інваріанта перекладу; г) власне перекладацькі умінь (умінь впроваджувати глобальні та локальні стратегії у процесі перекладу задля створення тексту перекладу, адекватного в комунікативно-прагматичному аспекті тексту оригіналу), основними критеріями оцінки яких є точність, самостійність, повнота перекладу, цілісність тексту перекладу, відповідність узусу, правильність відтворення когерентності та когезії, умотивованість відхилень, дотримання екстралінгвальних характеристик у тексті перекладу; д) умінь контролю й редагування (редагування тексту перекладу та встановлення ступеня адекватності перекладу), критеріями оцінки яких є самостійність, точність, правильність в редагуванні тексту перекладу.

Отже, було науково обґрунтовано, практично розроблено та експериментально перевірено методику формування в майбутніх філологів стратегічної компетентності в односторонньому письмовому перекладі з української мови на англійську та як висновок розроблено методичні рекомендації для її застосування.

Список літератури

1. Михайленко О.А. Методика навчання майбутніх філологів стратегій письмового перекладу офіційно-ділових текстів з української мови на англійську : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Ольга Анатоліївна Михайленко. – Київ, 2015. – 258 с.

ДІАГНОСТИКА РІВНЯ СФОРМОВАНОСТІ ХУДОЖНЬО-КОМУНІКАТИВНОГО ДОСВІДУ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ВОКАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА

Men Cian

*Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського», аспірант кафедри музичного мистецтва та хореографії.*

DIAGNOSTICS OF THE FORMATION LEVEL OF FUTER VOCAL ART TEACHERS' ARTISTIC- COMMUNICATIVE EXPERIENCE

Men Xiang

*postgraduate student of the musical art and choreography department of the State Institution
"South-Ukrainian National Pedagogical university named after K. D. Ushynsky".*

Анотація

У статті подається сутність поняття художньо-комунікативний досвід викладача вокального мистецтва та актуалізується проблема оцінювання рівня його сформованості. У якості інструментарію діагностики обґрунтовуються критерії та показники, котрі відповідають компонентам художньо-комунікативного досвіду. Критеріями обрано: мотиваційний, когнітивний, емотивний та діяльнісний. Їх показники розроблені відповідно до елементів досліджуваного феномену та функцій компонента у цілому. Завдяки діагностичним процедурам та представленому критеріальному апарату діагностовано рівні: високий – комунікативно-творчий; середній – нормативно-компетентнісний; низький – діалогово-ситуативний.

Abstract

The essence of the concept of future vocal art teachers' artistic-communicative experience is given in the article and the problem of assessing the level of its formation is actualized. Criteria and indicators which correspond to the components of artistic-communicative experience are substantiated as a diagnostic toolkit. The following criteria are chosen: motivational, cognitive, emotional and activity. Their indicators are developed according to the elements of the investigated phenomenon and the functions of the component as a whole. Due to the diagnostic procedures and the presented criterial apparatus three levels are diagnosed: high – artistic-creative; medium – communicative-competence; low – dialog-situational.

Ключові слова: педагогічна діагностика, художньо-комунікативний досвід, критерії та показники оцінювання, викладач вокалу.

Keywords: pedagogical diagnostics, artistic and communicative experience, evaluation criteria and indicators, vocal art teacher.

Мистецтво серед безлічі своїх специфічних функцій виконує й комунікативну. Як пише Ван Яцзюнь, спираючись на аналіз мистецтвознавчих концепцій, зокрема М. Кагана, В. Медушевського, Р. Раппопорта А. Сохора, Л. Столовича та ін.) з приводу комунікативності мистецтва взагалі та музики, зокрема, «мистецтво є організованою комунікативною системою, яка долає обмеженість емпіричного шляху (стану) через оволодіння соціально-історичним досвідом міжособистісних відносин і надає цьому процесу необхідну суспільну цілеспрямованість та змістовність [1, с. 301].

Художня комунікація – специфічний процесуальний атрибут музичного мистецтва. Якщо для інструментальної музики він є опосередкованим, таким що містить у своєму арсеналі образно-символічний контекст, подає інформацію та сприймається через музичну інтонацію та сформовані щодо неї еталони розуміння та емоційного реагування. До для вокального мистецтва художня комунікація виступає в більш конкретному вигляді. Вона несе в собі і безпосередньо слово, котре підсилюється інтонаційною виразністю співацької інтонації, мімікою, зверненням до слухача безпосередньо через засоби акторської майстерності. Окрім того, художньо-комунікативний акт передбачає отримання, розуміння та інтерпретацію художньої інформації,

що міститься у вокальному творі та йде від композитора до виконавця, від виконавця до слухача. Феноменологія вокального твору характеризується об'єднувальною функцією усіх учасників творчого процесу, оскільки сприйняття мистецтва також є актом творчим. Окремим аспектом художньо-комунікативного процесу у вокальному мистецтві є також безпосереднє обговорення інтерпретації твору між викладачем, концертмейстером, студентом. Цей аспект комунікації, за висловленням А. Сохора, є «спілкування з приводу мистецтва», між тим як попередні комунікативні дії – «спілкування з мистецтвом» [7].

Володіння складною художньо-комунікативною функцією мистецтва майбутньому викладачеві конче потрібно, зокрема й у вокальному мистецтві, з урахуванням його специфіки. Таке володіння має ґрунтуватися та сформованому художньо-комунікативному досвіду. Уточнення сутності цього процесу передбачає: визначення смислу художньо-комунікативного досвіду, надання чітких орієнтирів щодо тлумачення смислу його формування. У нашому дослідженні художньо-комунікативний досвід майбутніх викладачів вокалу – це процес та результат опосередкованого спілкування з мистецтвом, а саме через вокальний твір (у процесі роботи над ним) з учасниками його створення, композито-

ром, поетом, виконавцями, який набуває рис голографічної проекції художньої комунікації, а також безпосереднє спілкування зі слухачами чи студентами щодо творів мистецтва, що набуває рис лінійної діалогової міжособистісної проекції [2, с. 197].

Вирішуючи завдання формування такого досвіду, ми виходили з того, що поняття формування відповідно до досвіду, котрий як феномен накопичується, характеризується суто методичним змістом. Тобто моделюється така організаційно-методична система прі запровадженні якої створюється вплив на процес накопичення досвіду. Такий вплив є цілеспрямованим та підпорядкованим основній педагогічній меті. У нашому випадку йдеться про набуття досвіду спілкування як з мистецтвом, так і по-поводу мистецтва, що зумовлює художній контекст комунікативних процесів.

Перевірка ефективності розробленої нами моделі формування художньо-комунікативного досвіду майбутніх викладачів вокалу передбачає діагностування стану або рівня його сформованості за традиційної методикою. Оскільки у центрі нашої уваги майбутні викладачі вокалу, то цілком зрозуміло, що йдеться про магістрів. Цей рівень фахівців вже має певний художньо-комунікативний досвід, сформований в системі підготовки бакалаврів, майбутніх учителів музичного мистецтва. Між тим, рівень і якість такого досвіду слід визначити. Традиційно для педагогічної діагностики застосовують різні навчально-методичні засоби діагностування, педагогічне спостереження, анкетування, бесіди з викладачами та студентами. Головним інструментарієм стає критеріальний апарат: критерії та показники, що розробляються для оцінки кожного окремого компоненту досліджуваного феномена. Отже, в експериментальних дослідженнях нерідко процедури педагогічної діагностики на достатньо і дослідники застосовують психологічні методики та тести. За їх допомогою оцінюються окремі показники.

Для визначення рівня сформованості художньо-комунікативного досвіду ми ще враховували феноменологію досвіду як такого. Дослідження та еоретичні міркування вчених різних галузей знань, зокрема, психології (А. Асмолов, В. Петровський, О. Лактіонов, М. Холодна), культурології (М. Каган, М. Мінакова, Л. Столович, М. Хайдеггер), педагогіки (С. Гончаренко, І. Зязюн, І. Лернер, О. Реброва), філософії (Дж. Дьюї, В. Іванов, В. Лекторський, В. Рьодь) показав, що поняття «досвід» позначає полімодальний структурно-особистісний феномен, що функціонує як процес і результат поступового становлення особистості, її адаптації до соціокультурних умов на основі усвідомлення знань, їх запам'ятовування, формування умінь, навичок діяти адекватно та відповідно певним умовам та ситуаціям. У такому узагальненому визначенні ми використовували це поняття в словосполученні художньо-комунікативний досвід майбутніх викладачів вокалу.

Ми також згодні з думкою О.Ребрової, стосовно того, що категорія «досвід» завжди буде актуальною для дослідників, оскільки позначає процеси,

що показують «...динаміку зміни знань, умінь, здатності діяти в певних умовах», котрі набувають «...нового значення у кожному наступному етапі розвитку суспільства, поєднує його минуле, сучасне й майбутнє» [5, с.178]. Так само завжди буде актуальними питання художньо-комунікативного досвіду, оскільки, за слушним висловленням М. Киященка, люди, що прагнуть самовдосконалення, поширюють свій духовний простір, тяжіють до спілкування з мистецтвом, «...сягають рівня естетичних почуттів та естетичного смаку...», що «...виникають з емоцій та раціональних здібностей, з умінь виношувати в собі й висловлювати певні естетичні думки» [4, с.61]. Отже, потреба в спілкуванні через мистецтво та з приводу мистецтва зумовлює й динамізацію художньо-комунікативного досвіду майбутніх учителів вокалу, оскільки вони вже мають певний рівень такого досвіду, але бажання його передати у викладацький спосіб стимулює його подальший розвиток.

Отже, обґрунтована позиція щодо сутності художньо-комунікативного досвіду та стратегії на його формування у подальшому фаховому становленні на рівень викладача вокалу зумовлює необхідність діагностувати такий досвід та визначити його рівні у студентів магістратури, що обрали спеціалізацію викладачів вокалу.

Згідно нашої структури художньо-комунікативного досвіду, він складається з компонентів та їх складників (елементів). До них і були розроблені відповідні критерії та показники. Розкриємо пропонувані компоненти та покажемо, якими критеріями та показниками вони оцінювалися.

Інтенціональний компонент з елементами: *комунікативно-потребовий*, котрий охоплює мотивацію майбутніх викладачів вокалу до спілкування, до передачі власного досвіду виконання творів; *ціннісно-смісловий*, котрий охоплює ціннісне ставлення студентів до художньо-комунікативних дій, котрі включають обговорення смислу твору, його інтерпретацію, цінність спілкування з іншими як таке.

Даний компонент оцінювався *мотиваційним критерієм*. Його показниками були: наявність та усвідомлення потреби у комунікативному досвіді; орієнтація на ціннісно-смісловий контент комунікації у вокально-викладацькому процесі.

Ментальний компонент з елементами: *інтелектуально-рефлексивний*, котрий охоплював рефлексію розумових процесів, що супроводжують комунікативний процес, зокрема, й художньо-комунікативні дії; інтерпретаційно-семантичний, який показує наявність інтонаційно-мовного, музично-семантичного тезаурусу студентів.

Даний компонент та його елементи оцінювалися *когнітивний критерієм*. Його показниками були: гнучкість та адекватність самооцінки та самоконтролю в діалогово-полілогових вокально-викладацьких ситуаціях; розуміння лігва-інтонаційної атрибутики вокальної мови, її смислового контексту в інтерпретації творів;

Перцептивний компонент усвідомлювався як такий, що включає в собі якість сприйняття іншого або твору через емоційну сферу особистості. Його елементами були: *емоційно-почуттєвий*, який охоплював емоційність та почуттєву сферу особистості, котрі важливі для комунікативного процесу суб'єкт-суб'єктного та художньої комунікації, що є опосередкованою: з твором мистецтва, з композитором, з поетом; *ідентифікаційно-емпатійний*, котрий охоплював важливі для комунікативного процесу якості та вміння, зокрема вживання в образ героя, відчуття стан іншої людини, з якою ведеться спілкування, обмін думками.

Перцептивний компонент оцінювався *емотивним критерієм*. Його показники: розвиненість співчуття та щирість емоційних станів під час вокально-комунікативної взаємодії; уміння ідентифікувати себе з іншим (героєм, співрозмовником, автором твору).

Інтерактивний компонент охоплював дійові аспекти художньої комунікації, в котрих студент, майбутній викладач вокалу, був ініціатором, здатним творчо поставитися до художньо-комунікативної ситуації, або організувати її. Елементами цього компоненти були: *функціонально-корегуючий*, котрий містив здатність особистості гнучке застосовувати художньо-комунікативний діалог у різних видах виконавсько-педагогічного процесу з викладання вокалу; *організаційно-діалоговий*, котрий охоплював компетентність щодо організації або створення художньо-комунікативної атмосфери та побудувати творчий діалог/полілог.

Цей компонент оцінювався *діяльнісним критерієм*. Його показники: уміння корегувати та управляти комунікативною ситуацією в різних рольових диспозиціях; здатність створювати продуктивно-творчий діалог у вокально-виконавському та освітньому процесі.

Завдяки застосуванню таких діагностичних процедур, таких як: анкетування, педагогічне спостереження, самооцінка, організаційно-комунікативні завдання, художньо-комунікативні тестові завдання, а також тести: опитувальник емоційної емпатії Мехрабіані (за допомогою психолога) [3], Експрес-опитувальник «Індекс толерантності» [6], тест Маклені «Чи вмієте Ви розмовляти та слухати» та ін. Були отримані результати, котрі дозволили розподілити студентів на такі рівні: високий – комунікативно-творчий; середній – нормативно-компетентнісний; низький – діалогово-ситуативний. Відповідно до кількісних показників, то вони відобразили той факт, що студенти, майбутні викладачі вокалу навчаються в магістратурі та вже мають певний досвід спілкування з вокальними творами та з

учнями. Між тим, до високого рівня було віднесено невелику кількість досліджуваних, – 7, 5% від загальної кількості (3 особи з 40). До середнього рівня було віднесено 20 студентів, що склало 50%. Решта (17 студентів, що склали 42,5%) була віднесена до низького рівня. Низький рівень магістрів за даними показниками не вказує на їх низький рівень у вокальному виконавстві, а лише на художньо-комунікативний аспект підготовки, який сформований до рівня досвіду, що вбачає вільне, впевнене, самостійне володіння усіма спектрами художньо-комунікативного процесу.

Таким чином, проведене дослідження дало змогу визначити початковий рівень сформованості художньо-комунікативного досвіду студентів, майбутніх викладачів вокалу з урахуванням сформованості усіх визначених компонентів зазначеного феномену.

Список літератури

1. Ван Яцзюнь. Взаємовплив соціокультурних та професійних детермінант у формуванні комунікативної культури особистості і сфері мистецької освіти / Ван Яцзюнь // Глобальні виклики педагогічної освіти в університетському просторі: матеріали III Міжнародного конгресу. – Одеса : ПНПУ ім. К.Д.Ушинського, 2017. – С. 299–301.
2. Мен Сіан. Художньо-комунікативний досвід майбутніх викладачів вокалу: категоріальний аналіз поняття / Мен Сіан // Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. – Випуск 167. – Крапівницький, 2018. – С. 195 – 198.
3. Опросник эмоциональной эмпатии Мехрабиана. Режим дотупа: <http://psytests.org/emotional/eetsF7.html>.
4. Психология музыкальной деятельности: Теория и практика: Учеб. Пособие для студ. муз. фак. высш. пед. учеб. заведений / Д. Кирнарская, Н. Киященко, К. Тарасова и др. [Под ред. Г.М. Ципина]. – М. : Издательский центр «Академия», 2003. – 368с.
5. Реброва О.Є. Теоретичне дослідження художньо-ментального досвіду в проекції педагогіки мистецтва: [монографія] / О.Є.Реброва. – Київ: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2013. – 295 с.
6. Солдатова Г. Психодиагностика толерантности личности / Г.Солдатова, Л. Шайгерова, Т. Прокофьева, О. Кравцова. – М.: Смысл, 2008. – 172 с.
7. Сохор А. Н. Социальные функции искусства и воспитательная роль музыки / А.Н.Сохор // Вопросы социологии и эстетики музыки: Статьи и исследования. – Ленинград, 1983. – Т.3. – С.73.

**ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНО
ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ ГОТОВНОСТИ ОФИЦЕРОВ ЗАПАСА**

Дробышев В.И.

*к.п.н., заместитель начальника военной кафедры
Кубанского государственного аграрного университета
имени И. Т. Трубилина, г. Краснодар*

Трубников В.Г.

*студент учебного военного центра Кубанского государственного
аграрного университета имени И. Т. Трубилина, г. Краснодар*

Стрельцов А.А.

*студент учебного военного центра Кубанского государственного
аграрного университета имени И. Т. Трубилина, г. Краснодар*

Статура В.А.

*студентка факультета ветеринарной медицины
Кубанского государственного аграрного университета
имени И. Т. Трубилина, г. Краснодар*

Басеев А.С.

*студент учебного военного центра Кубанского государственного
аграрного университета имени И. Т. Трубилина, г. Краснодар*

**BASIC DIRECTIONS OF FORMATION OF PROFESSIONALLY PSYCHOLOGICAL READINESS
OF STOCK OFFICERS**

Drobyshev V.I.

*Ph.D., Deputy Head of the Military Department
of the Kuban state Agrarian University named after I. T. Trubilin, Krasnodar*

Trubnikov V.G.

*student of the educational military center
of the Kuban state Agrarian University named after I. T. Trubilin, Krasnodar*

Streltsov A.A.

*student of the educational military center
of the Kuban state Agrarian University named after I. T. Trubilin, Krasnodar*

Staturova V.A.

*student of the Faculty of Veterinary Medicine of the Kuban State
Agrarian University named after I. T. Trubilin, Krasnodar*

Baseev A.S.

*student of the educational military center
of the Kuban state Agrarian University named after I. T. Trubilin, Krasnodar*

Аннотация

Статья посвящена решению актуальной задачи – формированию готовности офицеров запаса на военной кафедре при гражданских вузах.

В статье раскрыты объекты управления учебно-воспитательным процессом, Общая целевая модель формирования профессионально-психологической готовности офицеров запаса, основополагающие ее установки. Раскрываются этапы формирования готовности будущих офицеров запаса и их сущность в ходе учебно-воспитательного процесса на военной кафедре при гражданском вузе.

Abstract

The article is devoted to the solution of the actual problem - the formation of readiness of reserve officers in the military department at civilian universities.

The article reveals the objects of management of the educational process, the general target model of the formation of professional and psychological readiness of reserve officers, its basic installations. The stages of the formation of readiness of future officers of the reserve and their essence in the course of the educational process at the military department at a civil university are revealed.

Ключевые слова: готовность, гражданин, офицер, развитие, студент, модель, учебно-воспитательный процесс.

Keywords: readiness, citizen, officer, development, student, model, educational process.

Подготовка граждан по программам военной подготовки при гражданских вузах имеет, как правило, две главные задачи: воспроизводство вооруженной защиты национальной безопасности и огра-

ниченное функционирование рядов военнослужащих в обществе.

Основой этих задач выступает готовность личного состава к осуществлению военно-профессиональной деятельности в рамках указанных сторон

социального заказа.

Воздействуя на всю совокупность общественных отношений, на все социальные структуры и виды деятельности, управление решает задачу оптимального функционирования и развития социального организма посредством максимализации активности субъекта и объекта управления. В этой связи составной частью целей управления выступает профессионально-психологическая готовность офицера запаса, формируемая в ходе учебно-воспитательного процесса в период обучения в гражданском ВУЗе на военной кафедре, после окончания, которого студент получает профессиональную квалификационную оценку, закрепленную соответствующим статусом.

Основными объектами управления выступают:

ректорат ВУЗа, командование военной кафедры, как субъект общего управления;

профессорско-преподавательский состав, как субъект теоретической подготовки;

студенты, как субъект самоуправления.

Определив принципы и основные положения анализа формирования профессионально-психологической подготовки офицеров запаса мы провели моделирование технологии организации процесса профессиональной подготовки на практике. Разработали целевую и входную модели процесса профессиональной подготовки, определили этапы и периоды профессионально-психологического совершенствования, а также комплекс основополагающих целей подготовки.

Целевая модель (модель специалиста) является системообразующим фактором формирования готовности офицеров запаса и определяет сущность самой модели, она должна включать не только: (рисунки 1)

требования к специалисту, предъявляемые его рабочим местом и характером решаемых производственных задач;

необходимые знания и умения, но и специфические социальные и психологические качества личности, обеспечивающие эффективность деятельности, как в нормальных, так и в экстремальных условиях в заданное время.

Общая целевая модель формирования профессионально-психологической готовности офицеров запаса основывается на следующих установках:

главная цель – воспроизводство рядов офицеров запаса для Вооруженных Сил Российской Федерации;

ее основой выступает профессионально-психологическая готовность как системное качество личности офицера запаса, характеризующее его с позиции соответствия и направленности личности профессионально-психологическим критериям и статусу офицера Вооруженных Сил Российской Федерации.

Формирование профессионально-психологической готовности имеет целью:

достижение обучаемыми состояния готовности исполнить профессиональные обязанности – стать специалистом широкого профиля, предназначенного для самостоятельной инженерной, исследовательской, управленческой и организационной деятельности;

достижение готовности исполнения военно-социальных ролей – быть гражданином Отечества, офицером запаса Вооруженных Сил Российской Федерации, стать мужем, отцом и т.д. (военно-социальная готовность).

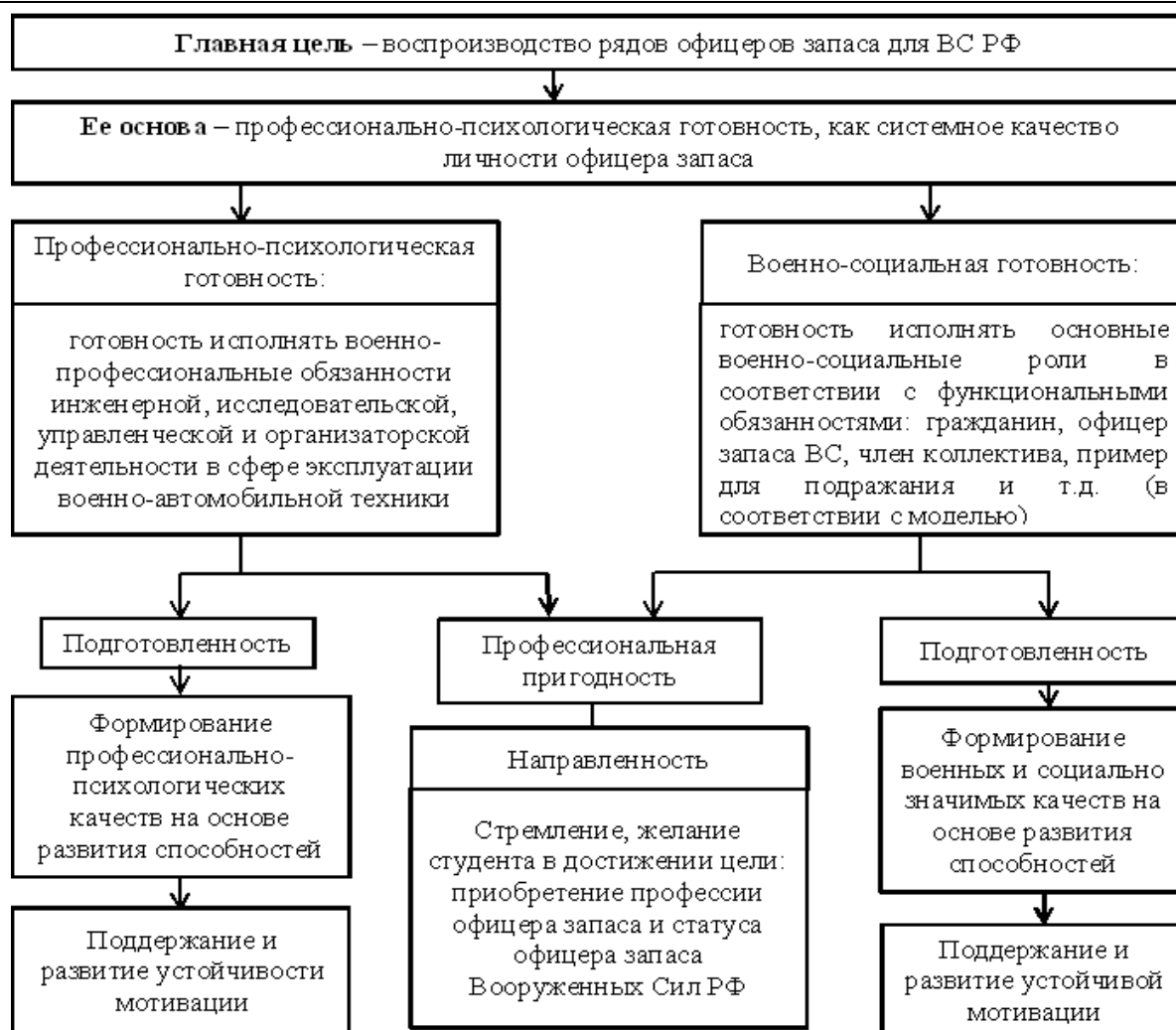

Рисунок 1. Общая целевая модель формирования профессионально-психологической готовности офицера запаса

Достижение этих целей возможно на основе достаточности уровня профессиональной пригодности обучаемого контингента к избранному военно-социальному статусу. Для этого стартовой позицией выступает необходимый уровень способностей при условии направленности личности на исполнение военно-профессиональных и военно-социальных ролей. Поддержание направленности на достаточном уровне лежит в сфере от желания до мировоззрения и убеждений и характеризуется активностью и избирательностью отношений личности будущего офицера запаса. При этом формируется необходимый и достаточный уровень подготовленности к исполнению военно-профессиональных и военно-социальных ролей, а также надежности в особых и экстремальных условиях жизнедеятельности офицера запаса, как в мирное, так и в военное время.

Целевая модель определяет стратегию достижения цели профессионально-психологической подготовки и, прежде всего решение проблемы, связанной с разработкой типовых задач, которые студенты должны научиться выполнять, а также

методов оценки и контроля требуемого уровня их знаний и умений, компонентов человеческого фактора, которые являются определяющими при формировании готовности и ее составляющих.

В процессе достижения общей цели обучаемые проходят пять этапов:

поступление в высшее учебное заведение, обучение в высшем учебном заведении, поступление на военную кафедру, обучение на военной кафедре, служба в Вооруженных Силах.

В соответствии с этапами разработаны модели (рисунок 2): входная модель, динамическая модель соотношения входных характеристик выходным, выходная модель.

Входная модель имеет целью определение наиболее предрасположенных кандидатов к осуществлению профессионально-психологической практики офицера запаса в Вооруженных Силах.

Динамическая модель имеет целью формирование профессионально-психологической подготовленности, обучаемых как будущих офицеров запаса на основе сохранения и развития профессиональной пригодности.

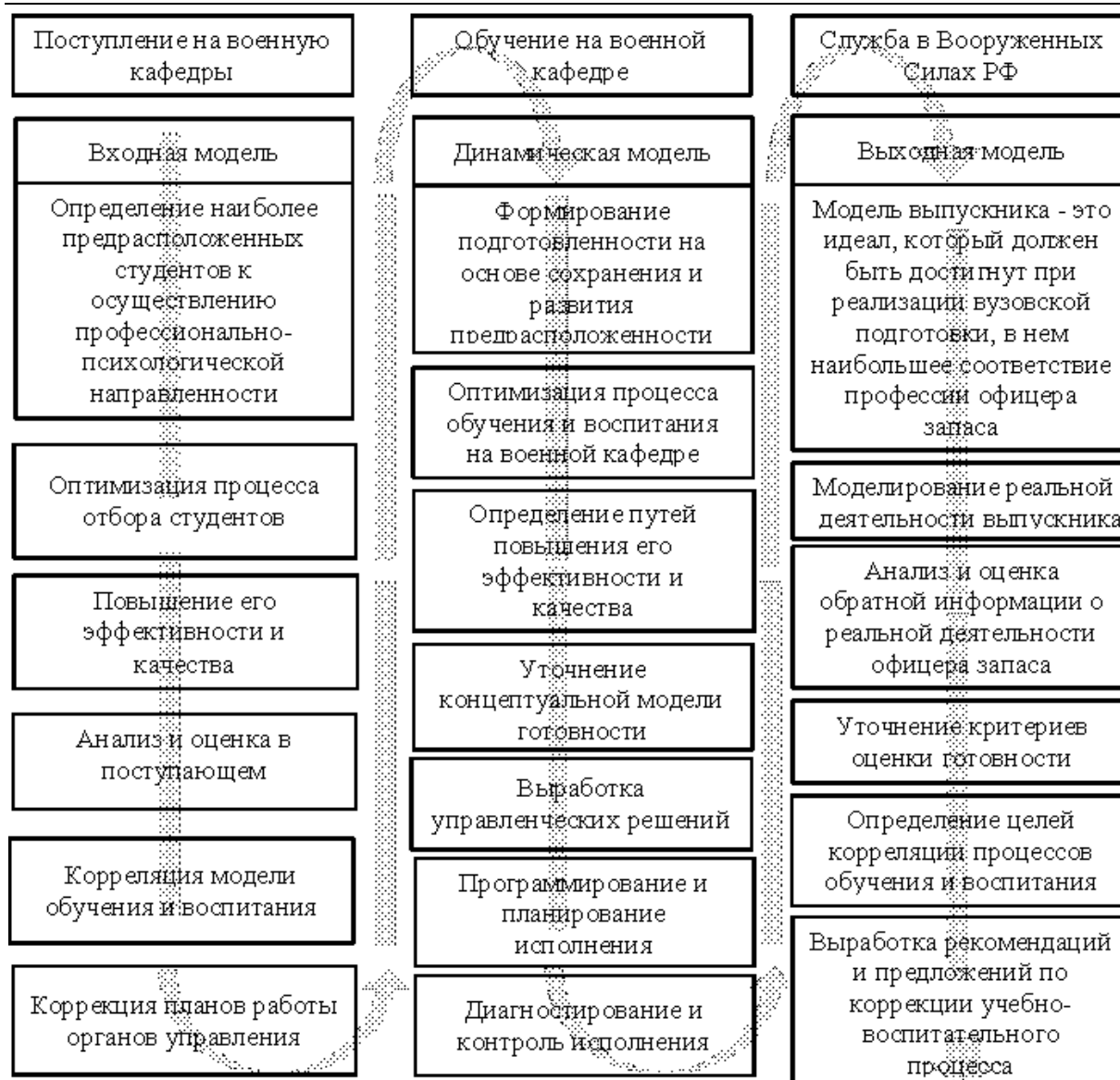

Рисунок 2. Целевая модель формирования профессиональной готовности офицеров запаса по этапам подготовки

Выходная модель – это модель выпускника. Модель идеального, наиболее полного соответствия личности офицера запаса обновленных Вооруженных Сил Российской Федерации.

На первом этапе подготовки с помощью модели решаются задачи оптимизации отбора пригодных кандидатов для обучения на военных кафедрах при гражданских вузах, повышения его эффективности и качества. На этом этапе осуществляется анализ и оценка информации о поступающем контингенте, производится коррекция в модели обучения и воспитания студентов, разрабатываются планы коррекции функционирования органов управления. На втором этапе решаются задачи оптимизации учебно-воспитательного процесса на военных кафедрах, определяются пути повышения его эффективности и качества.

При этом возможно уточнение положения концептуальной модели формирования готовности обучаемых к военно-профессиональной деятельности офицера запаса, вырабатываются управленческие решения, осуществляется программирование

и планирование их выполнения; проводится диагностирование и контроль исполнения принятых решений.

На третьем этапе осуществляется решение задачи анализа и оценки обратной информации о реальной военно-профессиональной деятельности выпускников военных кафедр в войсках, самооценка выпускников, анализ отзывов на них из войск. В процессе третьего этапа производится моделирование реальной военно-профессиональной деятельности выпускников в войсках; уточняются содержание и критерии профессионально-психологической готовности офицера запаса, формулируются и корректируются основные цели учебно-воспитательного процесса, вырабатываются рекомендации и предложения по совершенствованию учебно-воспитательного процесса на военных кафедрах.

Таким образом, значимость целевой модели формирования профессионально-психологической готовности офицеров запаса подтверждается тем, что сама готовность выпускников военных кафедр

к исполнению своих функциональных обязанностей по предназначению является одной из центральных целей и результатом эффективного управления учебно-воспитательным процессом на военных кафедрах при гражданских вузах. При этом, основными субъектами управления выступают: ректорат, управление военной кафедры, как субъект общего управления профессорско-преподавательский состав, как субъект теоретической подготовки студентов; сами студенты, как субъекты самоуправления.

Список литературы

1. Барабанщиков, А. В. Основы военной психологии и педагогики: учеб. пособие. – 2-е изд., перераб. / А. В. Барабанщиков // Под ред. А. В. Барабанщикова, Н. Ф. Феденко – М.: Воениздат, 1981. – 366
2. Дробышев В. И., Томилин А. Н. Модель активизации процесса развития военно-профессиональной направленности воина-контрактника / В. И. Дробышев // Морской сборник. – Москва. – 2013. – № 12. – С.56
3. Железняк, Л. Ф. Военно-профессиональная направленность, ее изучение и формирование у курсантов военных училищ. М.: ВПА, 1976.

ФОРМИРОВАНИЕ У ДОШКОЛЬНИКОВ НАВЫКОВ ПРЕДОТВРАЩЕНИЯ НАСИЛИЯ И БОРЬБЫ С НИМ

Phi Txu Huey

к.псих.н., доцент, Тхайнгуенский Педагогический Институт, Вьетнам

THE NEED OF EDUCATING PRESCHOOLERS HOW TO FIGHT AGAINST CHILD ABUSE

Phi Thi Hiếu

Candidate of Science, associate professor of Thai Nguyen University of Education, Viet Nam

Аннотация

В статье рассматривается проблема жестокого обращения с детьми, приводятся данные, свидетельствующие о масштабах и специфике проявления проблемы в мире в целом и во Вьетнаме в частности. Особое внимание уделяется вопросам физического и сексуального насилия над детьми. Поскольку из всех возрастных категорий детей чаще всего жертвами физического и сексуального насилия становятся дошкольники, автор обосновывает особую актуальность задачи по формированию у дошкольников навыков предотвращения насилия и борьбы с ним, указывает аспекты, влияющие на решение данной задачи.

Abstract

The article reflected the actual situation of child abuse/assault in Vietnam, specifically child sexual abuse (pedophilia), domestic violence, school violence, and the drawbacks and disadvantages in the protection and prevention activities of child abuse. Based on the actual research, position, significance, and psychological features of preschoolers, the author concluded that educating children on the skills to fight against abuse, first and foremost educating preschoolers, is an urgent mission today.

Ключевые слова: насилия, сексуальное насилие, физическое насилие, дети, школьное насилие.

Keywords: abuse, sexual abuse, assault, children, school violence.

Проблемы детей привлекают особое внимание международного сообщества. Шесть из восьми целей развития тысячелетия (ЦРТ) направлены на улучшение качества жизни и реализацию прав детей, предоставление детям наилучшего образа жизни и возможностей полноценного развития. Однако насилие над детьми продолжает оставаться глобальной проблемой и вызывает, согласно ВОЗ, серьёзные пожизненные последствия: большинство детей после насилия имеют серьёзные психологические нарушения, расстройство поведения, становятся боязливыми, теряют веру в отношения с окружающими людьми. Каждый год в мире миллионы детей становятся жертвами жестокого обращения. Насилие может выражаться в форме физического, сексуального, эмоционального насилия или отсутствия заботы, при этом особую тревогу в мире в целом и во Вьетнаме в частности вызывает сексуальное и физическое насилие над детьми.

Интерес во всем мире к проблеме сексуального насилия над детьми был продемонстрирован в исследованиях, проведенных в различных областях наук (биофизика, психология, социология) и с применением различных подходов (познавательный подход, поведенческий подход, метод многофакторной модели). Австралийский эксперт по образованию в области физической безопасности детей Джейн Сандерс приводит следующие данные из этих исследований, которые, по его мнению, должны привлечь особое внимание родителей, опекунов несовершеннолетних детей и учителей.

1. Около 20 % девочек (1/5) и 8 % мальчиков (1/12,5) подвергались сексуальному насилию в возрасте до 18 лет (Pereda et al., 2009).

2. 95 % детей, подвергшихся сексуальному насилию, являются жертвами тех, кого они знают и кому доверяют (NAPCAN 2009).

3. 50 % лиц, применивших сексуальное насилие по отношению к детям в возрасте до 6 лет, и 23

% лиц, применивших сексуальное насилие по отношению к детям 12 – 17 лет, являются членами их семьи (Snyder, 2000).

4. Наиболее уязвимы для сексуального насилия дети 3 – 8 лет. Большинство случаев сексуального насилия над детьми приходится именно на эту возрастную группу (Browne & Lynch, 1994).

5. В 90 % всех случаев сексуального насилия в качестве насильников выступали мужчины, в 3,9 % – женщины, в 6 % – неустановленные лица (McCloskey & Raphael, 2005).

6. В 40 % случаев дети подвергались сексуальному насилию со стороны старших или более сильных детей (Финкельхор, 2012). 23% детей в возрасте 10 – 17 лет сталкивались с порнографическими изображениями (Jones L. et al., 2012).

7. 84% детей в возрасте до 12 лет подвергались сексуальному насилию по месту жительства (Snyder, 2000).

8. В 98 % случаев, когда информация о факте насилия над ребенком доводится до сведения властей, показания ребенка определяются как истинные (Детский совет Нового Южного Уэльса, Дом Дымпы, цитируется в 1998 году).

9. Треть взрослых людей не поверит, если дети скажут им, что они подверглись сексуальному насилию (Австралийский детский фонд, 2010 г.).

10. Среди детей, подвергшихся сексуальному насилию, 73 % никому не рассказывают о случившемся не менее года, 45% – не рассказывают в течение 5 лет, некоторые дети никогда не сообщают о факте насилия (Broman-Fulks et al., 2007).

11. Дети, подвергшиеся сексуальному насилию, в 10 – 13 раз чаще совершают самоубийство, чем обычные дети (Plunkett A, O'Toole B, Swanston H, Oates RK, Shrimpton S, Parkinson P 2001).

12. Усыновленные дети в 10 раз чаще подвергаются сексуальному насилию, чем дети, живущие с их родными родителями. Риск подвергнуться сексуальному насилию в 20 раз выше для детей, живущих с отцом/матерью и его/ее любовником/любовницей в одном доме (Sedlack et al., 2010) [4].

Физическое насилие над детьми, наряду с сексуальным, также является глобальной проблемой. «Физическое насилие над детьми происходит в каждой стране и в каждой культуре», – говорит директор ЮНИСЕФ Энтони Лейк. В 1990 году была принята Конвенция Организации Объединенных Наций о правах ребенка, в которой говорится, что все дети во всем мире имеют право на защиту от всех форм насилия. В декабре 2013 года ЮНИСЕФ организовал конференцию по теме «Исследование причин насилия над детьми»; по результатам конференции предложены различные способы национального вмешательства с целью предотвращения насилия и борьбы с ним. Исследование проводилось в четырех регионах мира, включая Южную Африку (Зимбабве), Восточную Азию (Вьетнам), Латинскую Америку (Перу), Южную Европу (Италия).

Конференции, общественные мероприятия, посвященные проблеме жестокого обращения с

детьми, проводятся в разных странах: «Общаться с детьми, подвергшимся физическому насилию в семье и в обществе» (Gayla Margolin и Elana B. Gordis Margolin), «Доклад об исследовании жестокого обращения с детьми в школах в Косово» (ЮНИСЕФ/9-2005); «Насилие над детьми в школах» (Plan International - Thailand); «Насилие над детьми в школе и образовательная среда» (Mariella Furger (ЮНИСЕФ/11-2006), «Насилие над детьми в школах в Ливане, Марокко и Йемене» (Организация Спасите детей – Швеция »); «Насилие над детьми в школах на Ближнем Востоке и в Северной Африке – статус, причины и решения» (ЮНИСЕФ/2005).

Во Вьетнаме ситуация с насилием над детьми также представляет серьезную проблему. Заместитель вьетнамского министра труда, инвалидов и социальных дел Дао Хонг Лан приводит статистические данные, согласно которым в 2014 году во Вьетнаме насчитывалось около 1600 детей, подвергшихся сексуальному насилию, в 2015 году – более 1300 детей, в 2016 году – более 1200 детей, а с января по май 2018 года – 735 детей [5]. В марте 2017 года Судебным комитетом Вьетнама и Комитетом по культуре, образованию, делам молодежи, подростков и детей проводились слушания, посвященные проблеме насилия над детьми. По общей оценке многих учреждений, участвовавших в слушаниях (Министерство образования и обучения, Союз женщин Вьетнама, Центральный союз молодежи, Верховная народная прокуратура, Верховный народный суд и др.), ситуация очень болезненная, а профилактика не приносит должного эффекта.

Согласно опросу ГСО при поддержке Детского фонда Организации Объединенных Наций (ЮНИСЕФ), почти 80% вьетнамских детей в возрасте от 2 до 14 лет испытывают насилие со стороны своих родителей, опекунов или других членов семьи. Департамент полиции по предупреждению преступности Министерства общественной безопасности Вьетнама также сообщает, что ежегодно регистрируется в среднем 1600-1800 серьезных случаев жестокого обращения с детьми (включая сексуальное насилие). В связи с этой ситуацией 16 мая 2017 года премьер-министр Вьетнама Нгуен Сюань Фук издал Директиву 18/СТ-Ttg об усилении мер по предотвращению насилия и жестокого обращения с детьми и борьбе с ним. В Директиве четко определяется роль соответствующих министерств и департаментов в решении проблемы. Так, Министерству образования и подготовки поручено: «руководить работой учебных заведений и школ и направлять ее с целью осуществления мер по защите детей; разработать школьные стандарты для обеспечения безопасной, здоровой, доброжелательной образовательной среды, способствующей предотвращению насилия; усилить информационно-просветительскую работу с учителями по гендерному вопросу и работу по формированию у детей навыков предотвращения насилия и борьбы с ним; активно выявлять учащихся, проявляющих

насилие, организовать взаимодействие с компетентными учреждениями для рассмотрения и решения конфликтных ситуаций, связанных с насилием над детьми» [3].

Примечательно, что многие жертвы сексуального насилия являются дошкольниками. Однако в рамках дошкольного образования формирование навыков предотвращения насилия и борьбы с ним еще не реализовано. Согласно программе дошкольного образования, утвержденной циркуляром № 17/2009 / TT-BGDĐT, и новой программе дошкольного образования, утвержденной циркуляром № 28/2016 / TT-BGDĐT, детей учат навыкам физической безопасности: избегать некоторых действий, опасных предметов, определенных мест (4-й пункт в разделе «Образование в области питания и здоровья»), а также распознавать и предупреждать некоторые травмы. В школах и детских садах Вьетнама в рамках проектов «Безопасный дом», «Безопасная школа», «Безопасное сообщество» было проведено обучение детей навыкам предотвращения бедствия, ранения. Реализация проектов принесла положительные результаты. Однако перечисленных мер недостаточно, чтобы обеспечить сексуальную безопасность детей. Так, детей, особенно дошкольников, учат опасаться незнакомых людей, но при этом известно, что виновниками сексуального насилия над детьми в большинстве случаев являются не посторонние люди, а родственники или другие дети, хорошо знакомые с пострадавшими. Очень важно научить ребенка распознавать определенные интимные области тела, разъяснить ребенку его абсолютное право на защиту своего тела, обучить навыкам предотвращения насилия. К сожалению, в программах дошкольного образования формирование таких навыков еще не предусмотрено.

Проблема сексуального насилия над детьми уже давно привлекает внимание исследователей во многих странах. В приведенных выше работах описаны обстоятельства, при которых происходит насилие, указано, кто обычно выступает в роли насильника и кто чаще становится жертвой насилия. Однако для решения проблемы и обучения детей навыкам предотвращения сексуального насилия должны быть проведены глубокие исследования, посвященные каждой возрастной категории детей. До настоящего времени в большинстве статей о жестоком обращении с детьми предлагаемые решения или способы вмешательства по предотвращению жестокого обращения в основном основывались на субъективном восприятии или личном опыте авторов, а достаточные и систематические исследования о теоретических и практических основах проблемы отсутствуют.

Анализ имеющихся исследований по данной проблеме показывает, что в них не рассматриваются меры по предупреждению насилия и обучению детей навыкам его предотвращения. При этом формирование таких навыков является крайне необходимым для школ и особенно для детских садов, потому что сексуальному насилию чаще всего подвергаются дошкольники. Дошкольный период является важнейшим этапом, золотым веком в развитии личности детей. В этом возрасте детям прививаются основные нравственные ценности и нормы поведения в соответствии с социальными этическими стандартами, что создает основу для дальнейшего полноценного развития. Физические и психические травмы, с которыми сталкиваются дети в этом возрасте, могут иметь долговременные, даже пожизненные последствия. Поэтому чем раньше сформируются у ребенка необходимые навыки, тем легче ему будет в последующем справиться с возникшими проблемами.

Таким образом, формирование у детей, особенно дошкольников, навыков предотвращения насилия и борьбы с ним является актуальной проблемой. Для решения проблемы необходимо уточнить следующие аспекты:

- теоретическую и юридическую основу формирования у дошкольников навыков предотвращения насилия и борьбы с ним;
- практику и факторы, влияющие на формирование у дошкольников навыков предотвращения насилия и борьбы с ним;
- предполагаемые способы решения проблемы, которые могут быть реализованы в рамках семьи, школы и различных общественных организаций.

В то же время следует разработать специальную литературу по указанной проблеме, предназначенную для учителей, работников детского сада, студентов, которые обучаются по специальности «Дошкольное образование», родителей дошкольников.

Список литературы

1. Quốc hội nước Cộng hòa xã hội chủ nghĩa Việt nam. Luật trẻ em, (2016).
2. Trần Thị Cẩm Nhung. Một số cách tiếp cận nghiên cứu xâm hại tình dục trẻ em qua các nghiên cứu nước ngoài, Tạp chí Nghiên cứu Gia đình và Giới, Quyển 22, số 6, tr.48-58 (2012).
3. Chỉ thị 18/CT-Ttg của Thủ tướng chính phủ về việc tăng cường giải pháp phòng, chống bạo lực, xâm hại trẻ em, ngày 16 tháng 5 năm 2017.
4. <https://tuoitre.vn/12-thong-ke-dang-so-ve-nan-xam-hai-tinh-duc-tre-em-1279958.htm>
5. <https://tuoitre.vn/xam-hai-tre-em-nhieu-nghian-keo-dai-kho-hieu-20180609101721926.htm>

ТИПИ ЗАСВОЄННЯ ЗНАТЬ СТУДЕНТАМИ ЯК УМОВА ФОРМУВАННЯ ЇХ МАЙБУТНЬОГО ТВОРЧОГО ПРОФЕСІЙНОГО МИСЛЕННЯ

Чорненко Ж.А.

*Доцент кафедри соціальної медицини
та організації охорони здоров'я
ВДНЗ України «Буковинський державний
медичний університет»*

Крижак О.О.

*Студентка 4 курс 16 група
ВДНЗ України «Буковинський державний
медичний університет»*

TYPES OF KNOWLEDGE STUDENTS AS THE CONDITIONS FOR THEIR FUTURE CREATIVE PROFESSIONAL INTELLIGENCE

Chornenka Zh.A.

*Associated Professor, Ph.D,
Department of Social Medicine and Public Health,
HSEE of Ukraine «Bukovinian State Medical University»*

Kryzhak O.O.

*Student of the 4-th course
HSEE of Ukraine «Bukovinian State Medical University»*

Анотація

У статті запропоновано новий підхід до вивчення гуманітарних дисциплін у вищому медичному навчальному закладі, зроблено акцент на забезпеченні активно-творчого типу засвоєння знань засобами проблемного, евристичного та контекстного типів навчання. З активно-творчим типом засвоєння знань співвідноситься організація розумового процесу через формування системи спеціальних знань і умінь; при такому навчанні творчі задачі вирішуються, по суті, як типові задачі, хоча і відрізняються особливою складністю.

Abstract

The article proposes a new approach to the study of humanities in a higher medical school, emphasizes the provision of active-creative type of knowledge acquisition by means of problem, heuristic and contextual types of education. The active-creative type of learning assimilates the organization of the mental process through the formation of a system of special knowledge and skills; with such training, creative tasks are, in essence, solved as typical tasks, although they differ in particular complexity.

Ключові слова: засвоєння знань, мислення, пізнавальний досвід, продуктивна діяльність, репродуктивна діяльність.

Keywords: assimilation of knowledge, thinking, cognitive experience, productive activity, reproductive activity.

Індивідуальний стиль пізнавальної діяльності відноситься до числа формально-динамічних факторів, які визначають її успішність. Поряд з ними важливе значення в забезпеченні ефективності навчання мають логіко-психологічні механізми засвоєння знань. Логіко-психологічний і дидактичний аналіз процесу засвоєння знань доцільно почати з в'яснення поняття «знання». Поняття «знання» багатозначне й має декілька визначень. Воно визначається як частина свідомості, як щось загальне в відображенні предметної розмаїтості, або як спосіб впорядкування дійсності, як деперсоніфікована узагальнена форма вираження сутності речей, як якийсь продукт й результат пізнання, як спосіб відтворення у свідомості пізнаного об'єкта.

Подібна багатозначність визначення поняття «знання» зумовлена безліччю функцій, що реалізуються знаннями. Так, наприклад у дидактиці знання можуть виступати як те, що повинно бути засвоєне, тобто в якості цілей навчання, й як результат

здійснення дидактичної задумки, як зміст і як засіб педагогічного впливу. В якості засобу педагогічного впливу знання виступають тому, що входять в структуру минулого індивідуального досвіду учня, вони змінюють і перетворюють дану структуру й тим самим піднімають того, хто навчається, на новий рівень психологічного розвитку. Знання не тільки формують новий погляд на світ, але змінюють відношення до нього. Звідси випливає й виховне значення всякого знання.

Отже, знання виконують такі функції:

1. Перша функція - знання дають загальні уявлення про ті сторони дійсності, яких вони стосуються (наприклад, загальну картину держави і права).
2. Друга функція - знань в тому, що вони є основою формування людини до пізнавальної дійсності.
3. Третя функція - знання є основою для дії або для визначення напрямку і способів дії (як треба діяти або не діяти).

З погляду перерахованих вище дидактичних функцій знань перед викладачем завжди стоїть кілька задач:

а) перенести знання з його фіксованих форм у процесі пізнавальної активності тих, яких навчають;

б) перетворити знання з плану його вираження в зміст розумової діяльності учнів;

в) зробити знання засобом формування людини як особистості й суб'єкта діяльності.

Знання - узагальнений досвід людства, що відображає різні галузі дійсності у вигляді, фактів, правил, висновків, закономірностей, ідей, теорій, якими володіє наука. Знання є головним компонентом освіти.

Виділяють такі види знань:

- освітні терміни і поняття, без яких неможливо зрозуміти жодного тексту;

- факти щоденної дійсності та наукові факти, без зазначення яких неможливо зрозуміти закони науки, формувати переконання, доводити і обстоювати ідеї;

- основні закони науки;

- теорії, що містять систему наукових знань про певну сукупність знання про способи діяльності, методи пізнання, історії здобуття знань (методологічні знання);

- знання про норми ставлення до різних явищ життя (оцінні знання).

Розглянуті види знань поділяють на теоретичні й фактичні. *Теоретичні знання* - поняття, системи понять абстракції; теорії, гіпотези, закони, методи науки.

Фактичні знання - одиничні поняття (знаки, цифри, букви, географічні назви, історичні особи, події.) Освітня функція навчання повинна забезпечити: повноту знань, яка визначається засвоєнням передбачених навчальною програмою відомостей з кожної навчальної дисципліни, необхідних для розуміння основних ідей, істотних причинно - наслідкових зв'язків; системність знань, їх упорядкованість що будь-яке знання впливало з попереднього і проклало шлях до наступного; усвідомленість знань, що полягає в розумінні зв'язків між ними, прагнення самостійно, постійно поповнювати їх; дієвість знань, що передбачає вміння оперувати ними, швидко знаходити варіативні способи застосування їх із зміною ситуації.

Можна знати але не вміти застосовувати знання (мати навички і вміння). Навички і вміння включають знання про спосіб дії і досвід його здійснення.

Вміння і навички передбачають засвоєння знань про спосіб діяльності і готовність або можливість ці знання реалізувати матеріально або інтелектуально. Вміння поділяти на практичні, інтелектуальні, розумові.

Використовують також міжпредметні (універсальні) вміння - порівняння, узагальнення, класифікація, доведення, проведення аналогій, визначати, розповідати, задавати питання.

Також використовують навчальні вміння: конспектування, написання рефератів, збір

бібліографічних даних, користування довідковими виданнями, контроль за своїми діями, рецензування, графічне зображення думки, її варіативне формування.

Види застосування знань щодо ступеня узагальнення:

- перший вид виявлення об'єкта, предмета, явища, події по вказаним його ознакам. (Наприклад, визначити ознаки монархії, або визначити ознаки антидемократичного режиму.

- другий вид застосування знань відносяться до правил, які точно визначають конкретні кроки дії (знання процедури обрання Папи Римського конклавом).

- третій вид застосування знань це завдання які узагальнюють знання учнів (складання схем політичної системи суспільства, форми держави).

- четвертий вид використання узагальнених знань.

Засвоєння знань — цілісний процес. Усі його компоненти тісно між собою взаємозалежні. Виходячи з аналізу його психологічної і педагогічної природи, у ньому можна виділити наступні основні дидактичні компоненти (етапи):

- 1) сприйняття навчального матеріалу;

- 2) розуміння об'єктивних зв'язків між предметами і явищами і виявлення їхньої внутрішньої сутності;

- 3) запам'ятовування;

- 4) узагальнення і систематизація.

Так, уже під час сприйняття навчального матеріалу (почуттєвого чи раціонального) здійснюється одночасно і первісне його розуміння — усвідомлення фактів, подій, елементарних зв'язків між досліджуваними предметами і явищами, а також запам'ятовування й елементарні (локальні) узагальнення. Тому в цілісному процесі засвоєння знань важко виділити окремі його ланки, усі компоненти тісно переплітаються. Однак на окремих етапах цього процесу помітно переважає то один, то інший компонент, для забезпечення якого необхідне застосування відповідних прийомів навчальної діяльності учнів. Наприклад, узагальнення супроводжує весь процес засвоєння знань, воно характерне для всіх етапів цього процесу, але найбільш широкі узагальнення в сполученні із систематизацією властиві заключному етапу засвоєння і вимагають спеціальної організації повторення, що систематизує, визначеного обсягу навчального матеріалу.

Традиційна система вищої медичної освіти розвиває в основному розсудково-емпіричне мислення студентів і не забезпечує формування у них рефлексуючого, творчого мислення. Для цього немає відповідних дидактичних та технологічних засобів організації пізнавального досвіду студентів. Постанова, а тим більш вирішення цих завдань, передбачає створення «іншої моделі мислення», а для цього створення відповідних умов. Тому найперспективнішою проблемою професійної підготовки майбутнього лікаря є обґрунтування умов заміни типу мислення, який проектується системою традиційної освіти, вивчення умов формування у

студентів основ рефлексуючого, творчого мислення.

Однак процес засвоєння знань має ступеневий характер, іншими словами, він відбувається як рух від одного рівня засвоєння до іншого, від нижчого до вищого. За способами використання засвоєної інформації психологія виділяє два генетично пов'язані між собою види діяльності: репродуктивну та продуктивну.

Продуктивна діяльність ніби виростає з репродуктивної, отже, репродуктивна передуює продуктивній. При *репродуктивній діяльності* засвоєна інформація тільки відтворюється в різних поєднаннях і комбінаціях від буквальної копії до будь-якого реконструктивного її відтворення і застосування в типових ситуаціях, що однозначно детермінуються навчанням. У процесі продуктивної діяльності створюється нова інформація. Всяка діяльність виконується на основі раніше засвоєної інформації. Це може бути як інформація про об'єкти пізнання, їхні властивості, так і про алгоритми дій з ними. За характером прикладання алгоритму дій до об'єктів вивчення оцінюють ступінь самостійності виконання тієї чи іншої діяльності і на цій основі виокремлюють різні рівні засвоєння знань як ступені індивідуального оволодіння досвідом людства.

Педагогічна і психологічна науки виділяють такі чотири рівні знань: *розпізнавальний, репродуктивний, продуктивний та творчий*.

Перший і найнижчий рівень знань (*розпізнавання*) характеризується тим, що репродуктивна діяльність із засвоєною інформацією виконується з опорою на підказку. Тобто це така репродуктивна діяльність, коли зовнішня підказка виконує роль опори для її виконання. Коли студент відтворює матеріал самостійно, без опори на будь-яку підказку, а також застосовує його в типовій, звичайній, тобто подібній до навчальної ситуації, то це означає, що даний матеріал студент засвоїв на *репродуктивному* рівні. Зауважимо, що типовою ситуацією називають таку, яка безпосередньо впливає зі змісту матеріалу, що вивчається.

Наступний рівень засвоєння — *продуктивний*. Він передбачає виконання продуктивної діяльності, себто діяльності, пов'язаної з перетворенням знань, засвоєних на репродуктивному рівні. У процесі продуктивної діяльності студент створює нову інформацію, новий продукт шляхом трансформації, перетворення раніше засвоєної з використанням уже засвоєних раніше способів діяльності у ситуації, близькій до типової.

Останній рівень засвоєння — *творчий*. Він передбачає відтворення знань як з елементами перетворення, так і з елементами кодування, тобто переведення інформації з однієї форми вираження в іншу. Наприклад, із вербальної у графічну, табличну, математичну, чи навпаки, а також самостійне розроблення способів розв'язання незвідомої, тобто нетипової ситуації, і застосування цих способів до конкретних умов.

Експериментальне формування творчого стилю мислення пов'язане із створенням принципово нової моделі навчальної діяльності, здатної розвивати творчі потенціали і формувати творчу особистість. Ми виходили з припущення про те, що формуванню творчого мислення студентів у найбільшій мірі сприяє організація навчання. При цьому ми спиралися на фактори творчого мислення, які визначають, що творчість — природна функція мозку, тому творчі потенціали закладені в кожній дитині і можуть бути розвинені в процесі цілеспрямованого виховання; про творче мислення слід говорити не як про вид, а як про стиль діяльності, який необхідний в будь-якій галузі суспільного життя людини. Це положення можна назвати першим фактором творчості. По-друге, розвиток творчої особистості відбувається лише при відповідній організації навчальної діяльності: навчитися творчому стилю мислення студент може тільки в процесі практичного розв'язання творчих задач, для чого потрібна особлива форма організації навчальної діяльності, де навчання повинно перетворитися в «квазідослідницьку діяльність». Більшість дослідників зазначають з цього приводу, що в залежності від характеру організації навчального процесу навчальна діяльність студентів різко варіює, і засвоєння знань йде принципово різними шляхами: або репродуктивним з деяким мінімумом елементів творчості, або творчим з елементами репродуктивного засвоєння. Таким принципово новим типом організації творчого навчання може бути проблемне навчання.

Стратегічним напрямом активізації навчання є не збільшення об'єму навчальної інформації, або прискорення процесів її вивчення, а створення дидактичних і психологічних умов усвідомленості навчання, включення в нього самого студента на рівні не тільки інтелектуальної, але й особистої активності. Цього можна досягнути лише за умови розуміння навчання як особистісно-опосередкованого процесу взаємодії і спілкування викладача і студентів, спрямованого на досягнення об'єднуючої їх мети — формування творчої особистості фахівця. В традиційній психології продуктивного мислення було встановлено, що головною, об'єктивно необхідною умовою, за якою розумовий процес набуває властивості продуктивності, є проблемність ситуації задачі, яку вирішує людина. Це дало можливість розглядати дану умову або об'єктивну передумову в якості основного засобу педагогічного впливу на природний хід мислення з метою його розвитку. В деяких дослідженнях, проведених в межах цього підходу, процедури психолого-педагогічних впливів обмежувалися лише підбором для досліджуваних поступово ускладнених проблемних завдань. В інших дослідженнях робилися спроби активного втручання в природний процес творчого мислення за допомогою так званих евристичних прийомів розв'язання задач. Але навіть в другому випадку досягнути значного підвищення ефективності творчого процесу не вдалося. Це пов'язано з тим, що процедури психолого-педа-

гогічного впливу мали частковий характер, обмежувалися впливом на розумовий процес лише через варіювання різних зовнішніх факторів його ходу.

Виділяють два основні напрями розробки систематичних основ активного навчання - перший з них з проблемного навчання, другий - який виник відносно незалежно від понять проблемного і активного навчання, виявляється в появі так званих активних методів навчання, до числа яких відносять перш за все навчальні ділові ігри, метод аналізу конкретних ситуацій, розігрування ролей, екскурсій на виробництво та ін. В ході проблемного викладу студенти поставлені перед необхідністю контролювати переконливість руху думки викладача, слідкувати за логікою доведень, що обов'язково веде до засвоєння способу розв'язання проблемних задач.

В педагогіці існує визначення поняття активно-творчого типу засвоєння знань, який розуміється як постійна розумова діяльність, пошук, творча дія, що стає досвідом. Цей досвід потім позитивно впливає на практичну педагогічну діяльність. Знання, набуті таким шляхом, характеризуються дієво-перетворюючою силою, стають основою педагогічної діяльності. З активно-творчим типом засвоєння знань співвідносяться прийоми і процес розв'язання творчих педагогічних задач. Цей тип засвоєння знань відповідає самій природі мислення як «процесу, спрямованого на відкриття нових закономірностей, шляхів реалізації пізнавальних і практичних проблем». Але доведеним є факт, що розв'язання студентами творчих педагогічних задач продуктивний за умови застосування теоретичних положень. Важливою умовою використання педагогічних задач є орієнтація на кінцевий результат навчання, на професійно-педагогічну діяльність.

Таким чином, вироблені при цьому підходи засоби в своєму психолого-педагогічному доробку забезпечують організацію розумового процесу через формування системи спеціальних знань і умінь,

але при такому навчанні інтелектуальним способам і прийомам здійснення розумової діяльності творчі задачі вирішуються, по суті, як типові задачі, хоча і відрізняються особливою складністю. Сам процес мислення при цьому залишається позбавленим своїх суто творчих характеристик: самостійності (реалізація алгоритмів або дія згідно запропонованому інваріантному методу), інсайтності (неочікуваності моменту відкриття принципу рішення), конфліктності (відчуття напруги пошуку) та ін. На продуктивну діяльність в ході вирішення проблем спрямовані пошукові моделі навчання.

Виходячи з цього, нами був запропонований і впроваджений у практику принципово новий підхід до вивчення навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми педагогічних дисциплін у вищому навчальному закладі: в самому змісті, формах і методах навчання ми заклали ідеї пошуку шляхів до нешаблонного, творчого мислення, його оригінальності і незалежності.

Список літератури

1. Бондарчук Е.И., Бондарчук Л.И. Основы психологи и педагогики: Курс лекций. - К.: МАУП, 2001.
2. Вербицкий А. А. Активное обучение в высшей школе : контекстный подход / А. А. Вербицкий. — М. : Высшая шк., 1991. — 207 с.
3. Заброцкий М. М. Педагогична психологія: Курс лекцій. - К.: МАУП, 2000.
4. Кларин М. В. Инновационные модели обучения в зарубежных педагогических поисках/М.В.Кларин.— М.: Изд-во«Арена», 1994.—222 с.
5. Лузина Л. М. Формирование творческой индивидуальности учителя в педагогическом вузе / Л.М. Лузина. — Ташкент : ФАН, 1986. — 95 с.
6. Мартиненко С. М., Хоружа Л.Л. Загальна педагогіка: Навч. посіб. - К.: МАУП, 2002.
7. Махмутов М. И. Проблемное обучение : основные вопросы теории. / М. И. Махмутов. — М. : Педагогика, 1975. — 368 с.

**КВАЛІФІКАЦІЙНІ РІВНІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ ТА СИСТЕМА
ВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК ОСНОВА ПЕРСПЕКТИВНИХ ШЛЯХІВ ВИКОРИСТАННЯ ДОСВІДУ
ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ОСВІТНЬОЇ СИСТЕМИ В УКРАЇНІ**

Чорненко Ж.А.

*Доцент кафедри соціальної медицини
та організації охорони здоров'я
ВДНЗ України «Буковинський державний
медичний університет»*

Федорук В.О.

*Студентка 4 курсу
ВДНЗ України «Буковинський державний
медичний університет»*

**QUALIFICATION LEVELS OF THE EUROPEAN EDUCATIONAL SPACE AND HIGHER
EDUCATION SYSTEM AS THE BASIS OF PROSPECTS FOR THE USE OF THE EXPERIENCE OF
THE EUROPEAN EVALUATION SYSTEM IN UKRAINE**

Chornenka Zh.A.

*Associated Professor, Ph.D,
Department of Social Medicine and Public Health,
HSEE of Ukraine «Bukovinian State Medical University»*

Fedoruk V.O.

*Student of the 4-th course
HSEE of Ukraine «Bukovinian State Medical University»*

Анотація

У статті розглядаються науково-методичні підходи до розвитку вищої освіти у європейських країнах, принципи використання європейських інноваційних технологій та можливість застосування їх в Україні. Запропоновано напрями підвищення ефективності викладання у вищих навчальних закладах шляхом формування нової системи відносин у сфері підготовки кваліфікованих спеціалістів.

Abstract

The article deals with the scientific and methodological approaches to the development of higher education in European countries, the principles of using European innovation technologies and the possibility of their application in Ukraine. The directions of increasing the efficiency of teaching in higher educational establishments are proposed through the formation of a new system of relations in the field of training of skilled specialists.

Ключові слова: європейська інтеграція, Болонський процес, європейський освітньо-науковий простір, інноваційні технології.

Keywords: European integration, Bologna process, European educational and scientific space, innovative technologies.

Процеси європейської інтеграції України охоплюють дедалі більше сфер суспільної життєдіяльності й головним стратегічним завданням розвитку вищої освіти України на сучасному етапі є інтеграція вищої освіти України до європейської освітньої системи в умовах приєднання до Болонського процесу.

Україна чітко визначила орієнтир на входження в освітній простір Європи шляхом модернізації освітньої діяльності в контексті європейських вимог, всебічного входження України в європейський політичний, економічний і правовий простір. Указами Президента України затверджена Стратегія інтеграції України до Європейського союзу. Запобігаючи можливим складнощам і враховуючи перспективи цього прогресивного процесу, узгоджуючи та поєднуючи національні компоненти вищої освіти з вимогами Болонської декларації основними напрямками культурно-освітньої і науково-технічної інтеграції визначено впровадження європейських норм і стандартів в освіті, науці і техніці,

презентація і поширення власних культурних і науково-технічних здобутків у ЄС. Це сприятиме підвищенню в Україні європейської культурної ідентичності та входження до загальноєвропейського інтелектуально-освітнього та науково-технічного середовища. Підписання Україною Болонської декларації, спрямованої на структурне реформування національних систем вищої освіти й створення єдиного європейського освітньо-наукового простору, відкриває один з напрямів інтеграції України в Європу. Участь вищої освіти України в болонських перетвореннях має бути спрямована на її перспективний розвиток і набуття нових європейських ознак.

З іншого боку, Болонський процес є одним з найбільш суперечливих напрямів європейської інтеграції України. Ця суперечливість полягає в тому, що освітня реформа має тенденцію відбуватися нормативно-наказовим шляхом, у прискореному темпі, а не поступово, подекуди без врахування доцільності саме таких методів інтеграції. Це вимагає

від ВНЗ вирішення багатьох важливих завдань, основна мета яких полягає в підвищенні якості освіти до європейського рівня, переорієнтації на суспільні потреби і ринок праці, покращення діяльності навчальних закладів. Це потребує структурних змін у професійній школі, оновлення системи управління, прозорості законодавчих та управлінських рішень, модернізації схеми фінансування; залучення студентів в процес управління навчально-виховним процесом у ВНЗ; розвиток академічної мобільності.

Болонський процес в Україні офіційно розпочався 19 травня 2005 року з підписанням декларації на Бергенській конференції. Болонський процес виник як необхідність об'єднання Європи, його поширення на схід і на прибалтійські країни супроводжується формуванням спільного освітнього і наукового простору та розробкою єдиних критеріїв і стандартів у цій сфері. Тому доцільно визначити його важливість для вищої освіти нашої країни. Для України це нові можливості, пов'язані з перспективою входження до загальноєвропейського освітнього простору, а саме:

- визнання українських дипломів на міжнародному рівні;
- більша мобільність для студентів та викладачів;
- спільні освітні та пошукові проекти з європейськими університетами.

«Болонською декларацією» було задекларовано прийняття загальної системи порівняльних освітньо-кваліфікаційних рівнів, зокрема через застосування додатка до диплома; запровадження в усіх країнах двох циклів навчання за формулою 3 + 2, при цьому перший, бакалаврський цикл має тривати не менше трьох років, а другий, магістерський – не менше двох років, і вони мають сприйматися на європейському ринку праці якраз як освітні і кваліфікаційні рівні; створення систем кредитів відповідно до європейської системи трансферу оцінок, включно з постійним навчанням; сприяння європейській співпраці щодо забезпечення якості освіти, розробка порівняльних критеріїв і методів оцінки якості; усунення перешкод на шляху мобільності студентів і викладачів у межах визначеного простору. Слід зазначити, що інтеграційні процеси, як це неодноразово підкреслюється в установчих документах Болонського процесу, поєднано із збереженням та розвитком власного національного досвіду, культурної спадщини кожної країни. Але орієнтація на Болонський процес не повинна призводити до невинуватеної перебудови тих традицій вітчизняної освіти, які є національним надбанням української вищої школи, зокрема широкий спектр і фундаментальний підхід до знань студентів у галузі суспільних наук, які формують світогляд молоді людини та майбутнього фахівця. Але як показує сьогоднішня жодна з високорозвинених країн Європи не збирається нівелювати власні національні системи вищої освіти в контексті Болонської декларації, чого в принципі й не вимагає Болонська декларація. Вона націлена на інші пріоритети: прозорість, відмінність систем освіти, їх модернізація у

контексті відповідності одна одній з метою забезпечення академічної мобільності та досягнення більш високої якості на основі поєднання зусиль науки і освіти та плідної співпраці.

І саме тому постає значна кількість проблем української вищої освіти у контексті Болонського процесу:

- національні системи освіти в європейських державах створювалися століттями і, як правило, є достатньо консервативними, на відміну від української;
- надлишкова кількість навчальних напрямів і спеціальностей, відповідно 76 та 584.;
- небезпека руйнування усталених традицій і унікальності вітчизняних освітніх систем;
- недостатнє визнання та не до кінця зрозуміле українському суспільству рівня «бакалавр»;
- досягнення уніфікації освітніх стандартів і програм, загальних принципів Болонської декларації у побудові професійної підготовки фахівців, що дає можливість отримати дипломи єдиного європейського зразка;
- загрозлива тенденція до зниження вмотивованості студента до навчання і, як наслідок, погіршення якості вищої освіти;
- збільшення розриву зв'язків між сферою освіти і ринком праці;
- українська система наукових ступенів складніша, порівняно із загальноєвропейською, це перешкоджає мобільності викладачів і науковців в Європі;
- гармонізація і адаптація освітніх програм, їх приведення у відповідність з загальноєвропейськими стандартами можуть призвести до ослаблення автономності і свободи, чим так дорожать університети у всьому світі;
- відсутність нової системи підвищення кваліфікації та перепідготовки фахівців, яка б задовольняла сучасні потреби.

Тому дуже важливий загальноєвропейський принцип «освіта через усе життя» поки що в умовах нашої держави не може бути повною мірою реалізований. Згідно з принципами Болонської декларації первинна відповідальність за якість одержуваних знань, умінь і навичок лежить на кожному навчальному закладі, а отже, саме ВНЗ, а в ньому – факультет, в складі якого кафедра й окремих викладач несуть персональну відповідальність разом зі студентами за свою дисципліну та рівень її засвоєння. Так що все визначають зміст та форми і методи навчання, їх вибір, модернізація і вдосконалення. Перехід на кредитно-модульну систему навчання, за Болонською декларацією, дозволяє максимально якісно засвоювати навчальний матеріал за мінімальний термін, використовуючи структурно-логічний виклад найскладніших і найважливіших елементів знань логічними частинами – модулями.

Управління розвитком і підтримка вищої освіти з боку урядів європейських країн ґрунтується на систематичному моніторингу та використанні різноманітної інформації: про потребу у підготовці кадрів різної кваліфікації; чисельність

населення, галузеву структуру економіки та професійний склад робочої сили; пропозиції системи освіти, ресурси різних типів і рівнів навчальних закладів; передбачувану тривалість навчання; наповнюваність груп, кількісне співвідношення викладачів вищих навчальних закладів та студентів, навчальні програми, рівні кваліфікації, навантаження та оплати викладачів; про ефективність використання ресурсів у системі вищої освіти. Асоціації роботодавців беруть активну участь у виробленні та реалізації державної політики щодо підготовки персоналу, вивчають потреби та можливості працевлаштування, рівень розвитку виробництва, економічні, соціальні та культурні завдання освіти. Таким чином, професійна освіта в європейських країнах є гнучкою та, водночас, інтегрованою структурою, яка використовує найбільш ефективні варіанти професійної підготовки. Безперечно, система вищої освіти України теж потребує оновлення, приведення у відповідність до потреб суспільства, модернізації матеріально-технічної бази.

Серед цілого ряду проблем, які гальмують входження української освіти в європейський освітній простір є також питання підготовки науково - педагогічних кадрів. Існує необхідність підтримки молодих науковців шляхом надання кращим із них грантів для наукового стажування за кордоном.

Реформування й удосконалення системи освіти і навчання та діяльність у напрямі наближення до стандартів і практики ЄС передбачає такі основні дії:

- адаптацію стандартів вищої освіти до українського суспільства;
- залучення представників зацікавлених соціальних партнерів до участі у реформі системи вищої освіти;
- проходження вишами міжнародної акредитації;
- вивчення можливостей розвитку людського капіталу в Україні;
- розширення можливостей молодіжного обміну та навчання молодих науковців.

Освітня система України поки що мало придатна для того, щоб готувати досвідчених і кваліфікованих кадрів для сучасного ринку праці. Вирішення цієї проблеми вимагає суттєвих змін у підходах до навчання, структури і змісту навчального процесу ВНЗ, мотивованого навчання студентів і, нарешті, відповідності здобутих студентами знань до попиту з боку роботодавців.

Введення, наприклад, двох циклів навчання для української освіти не може бути самодостатньою метою, бо не може сформулювати відповідь на вищезазначені проблеми. Тим більше, що за даними довідника ЮНЕСКО в самій Європі з десяти країн, які характеризують відомі всім освітні моделі вищої освіти, ступінь бакалавра мають тільки три країни, а ступінь магістра - тільки чотири.

Це означає, що входження України до Болонського процесу має комплексні перешкоди:

1. структура системи освітніх рівнів;
2. якісні зміни в навчальному процесі;

3. змістовне наповнення навчальних програм відповідних освітніх рівнів.

Якщо брати за основу два цикли навчання, то тут ми стикаємося з проблемою недооцінки такого освітнього рівня як бакалавр - як з боку студентів, так і з боку працедавців. В цілому, для західних освітніх систем рівень бакалавра є вже достатнім для того, щоб випускник вважався спеціалістом у своїй сфері і мав змогу займати відповідну виробничу позицію. Для України кваліфікаційний рівень бакалавра на побутовому рівні (та навіть на співбесідах з працедавцями) сприймається як незакінчена вища освіта.

Не краще складається ситуація і з рівнями магістра і спеціаліста.

В результаті, намагаючись формально наблизити нашу систему до європейських вимог ми певним чином її заплутали, не змінивши змістовної частини навчальних планів.

Важливо усвідомити також те, що розв'язання комплексу завдань, пов'язаних з приєднанням України до Болонського процесу, до європейського освітньо-наукового простору на основі підготовки майбутніх професіоналів знаходиться у площині рішень, спрямованих на новий інноваційний, науково-технологічний розвиток України. Це необхідно сприймати як нову філософію освітньої діяльності, нові принципи організації навчального процесу, новий тип відносин між викладачем та студентом та, зрештою, як нові технології опанування знань і повна прозорість навчального процесу.

Уведення довгострокової стратегії модернізації всієї системи вищої освіти вимагає застосування якісних інноваційних технологій з урахуванням вимог та потреб інформаційно-освітнього суспільства. Саме тому, важливим моментом реструктуризації навчального процесу ВНЗ України – є запровадження інноваційних освітніх технологій, рішення цього завдання спрямовано на :

- перехід від традиційного викладання матеріалу до нових інтерактивних форм і методів навчання, орієнтованих на формування творчої особистості; яка вміє поєднувати в різних варіантах теоретичні завдання, наукові здобутки з вирішенням питань, які виникають на практиці;
- підвищення творчого потенціалу й активності студентів під час аудиторних (семінарських) занять шляхом упровадження ділових і рольових ігор, ігрового проектування, «кейс-методів», бріфінг-семінарів, відеотренінгів тощо;
- посилення мотивації студентів до самостійної роботи з метою поглиблення знань і здобутих вмінь та навичок;
- впровадження програми наскрізної комп'ютеризації навчального процесу та створення комп'ютерних систем його підтримки;
- скорочення аудиторних занять за участю викладача та інтенсифікація самостійної роботи навчального процесу при наданні повного обсягу знань і підвищенні якості освіти;

· розробку інтерактивних методів у комплексі навчально-методичного забезпечення дисципліни тощо.

Розробка та застосування інноваційних технологій навчання в умовах приєднання України до європейської освітньої системи, а також діагностика якості знань у вищих навчальних закладах мають носити системний характер. Це дозволить забезпечити взаємозв'язок між усіма елементами навчального процесу, підвищить рівень його керуваності та навчально-методичного забезпечення.

Безумовно, при розумній організації запровадження нових інноваційних технологій навчання можна очікувати значних позитивних результатів, а саме:

- покращити навички самостійної роботи;
- удосконалити планування свого часу;
- зацікавити та поглибити знання за напрямками, які найбільше цікавлять студентів;
- проводити систематичний контроль якості знань студентів.

Відповідно виконання умов Болонського процесу не може розв'язати для України більшу частину освітніх проблем, але воно може стати загальною рамкою для цих перетворень. Перехід на Болонську систему є тривалим та складним процесом, але її запровадження вже й зараз дає позитивні результати. Введення безвізового режиму вже на сьогоднішній день дозволяє створити єдиний ринок праці вищої кваліфікації, забезпечує мобільність викладачів і студентів, надає можливість працевлаштування за кордоном за рахунок стандартизації ступенів вищої освіти та, відповідно, дипломів. У той же час паралельно відбувається зростання рівня конкуренції на ринку освітніх послуг, що змушує університети поліпшити свій імідж шляхом підвищення якості освіти і бути спроможними забезпечити рівень знань, які гарантують студенту в майбутньому працевлаштування на європейському ринку праці. Інтеграція української вищої освіти у європейський та світовий освітній

простір можлива лише за умов реформування та модернізації підготовки спеціалістів у вищих навчальних закладах країни в контексті Болонського процесу. Сучасна Україна має всі шанси включитися у цей процес і встигнути трансформувати власну освіту за світовими стандартами і стати повноправним партнером в єдиному європейському освітянському просторі.

Список літератури

1. Дмитриченко М.Ф. Болонському процесу - альтернативи немає // 64 науково-практична конференція науково-педагогічних працівників, аспірантів, студентів та структурних підрозділів університету. - К.: НТУ, 2009. - с. 347-352.
2. Журавський В.С., Згуровський М.З. Болонський процес: головні принципи входження в Європейський простір вищої освіти // «Освіта». - 2010. - № 34. - с. 25-29.
3. Оболенський О. Ю. Системний аналіз галузі державного управління (сфера освіти) // Проблеми освіти. - 2011. - № 2. - Ст. 39.
4. Основні засади розвитку вищої освіти України в контексті Болонського процесу. Ч.3. (Досвід ТНПУ ім. В.Гнатюка) / За ред. В.В. Грубінка. - Тернопіль: Вид. ТНПУ ім. В.Гнатюка, 2005. - С.207.
5. Сущенко В. Проблемні питання реформування правничої освіти в Україні в контексті Болонського процесу // «Освіта». - 2010. - № 5. - Ст. 10-15
6. Яблонський В. Українська вища школа і Болонські стандарти // «Освіта». - 2011. - № 34. - Ст. 8-11.
7. Язвінська О.М. Застосування інноваційних освітянських технологій в контексті запровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу // 63 науково-практична конференція науково-педагогічних працівників, аспірантів, студентів та структурних підрозділів університету. - К.: НТУ, 2008. - Ст. 347-349.

PHILOLOGICAL SCIENCES

AN ANALYSIS OF THE STRUCTURAL TYPES OF FRENCH TOPONYMS

Boichuk I.V.

*Dr, PhD Associate Professor, Department of Foreign Languages and Professional Communication,
Belgorod National Research University (Russia)*

Turner I.P.

*MA, Research Fellow, Centre for Foreign Languages and Academic Writing,
Belgorod National Research University (Russia)*

Abstract

French toponymicon (French place names taken as a whole) is one of the most important parts of the French onomasticon (French proper names as a whole, including anthroponyms, hemeronyms, zoonyms, nautonyms, etc.). French toponyms can be subdivided into a number of groups, according to their structural type. The analysis that was carried out using the bulk of French place names allowed to single out 26 such types, including many subtypes. Multi-word toponyms are usually inflectional phrases, correlating with a more or less obscure denotation. The structural type of French toponyms is of importance while adapting them into East Slavic languages and especially in Russian.

Keywords: French toponyms, oikonym (oeconym), comonym, astionym, simple toponym, complex toponym, onomastic.

We have carried out a detailed analysis of the French toponyms (1). Most of this toponyms are given in *Quid* (1995) by Dominique et Michèle Frémy (2). This analysis of modern French toponyms allows us to draw the following conclusions. As far as their structural type is concerned, all French geographical names can be divided into two large groups: simple, or single-word and compound, or multi-word. In turn, single-word toponyms are divided into:

a) Simple: *Auch, Caen, Dax, Nice, Gap, Digne*, etc, and

b) Complex: *Albertville, Lunéville, Altkirch, Longwy, Châteauroux, Montpellier*, etc.

We understand as multi-word toponyms word combinations with a coherent or subordinate connection of components: *La-Grand-Combe, Villefranche-sur-Seine, St-Jean-de-Maurienne*, and so on.

In order to identify the main structural types of French toponyms, we concentrated on oikonoms, which are the most numerous of them. And the focus was not on comonyms (names of rural localities), but on astionyms (names of cities and towns), which was dictated by the greater sociolinguistic significance of the latter, as well as the practical absence of a boundary between the structural types of comonyms and astionyms. Based on the analysis of about 4000 of the most important French oikonoms, we were able to identify the following main structural types of French oikonoms:

1) a simple toponym: *Paris, Lyon, Caen, Bordeaux, Rouen, Nantes*, etc. Among them are the names of the most important cities of France;

2) a complex toponym: *Albertville, Montpellier, Châteauroux*, etc.;

3) article (singular or plural) + topographic basis: *La Broque, La Réole, Le Havre, Les Iffs, Les Ulis*;

4) toponym base + article (singular, plural) + toponym (noun, adjective): *Mantes-la-Jolie, Arnay-le-Duc, Nogent-le-Rotrou, Vic-le-Comte, Fort-la-Latte, Cambo-les-Bains, Brassac-les-Mines, Châlenoy-le-Royal*;

5) toponym base + toponym base:

a) noun + noun: *Sarre-Union, Gujan-Mestras, Corhaix-Plouguer*;

b) adjective + noun: *Vieux-Rompon, Grand-Champ, Bon-Encontre, Neuf-Brisach*;

c) noun + adjective: *Fontaine-Française*;

6) toponym forming element *St (Ste)* + toponym base: *St-Amarin, St-Etienne*;

a) *St (Ste)* + toponym base + *aux* + toponym forming element: *Ste-Marie-aux-Mines*;

b) *St (Ste)* + toponym base + *de* + toponym forming element: *St-Denis-de-Pile*;

c) *St (Ste)* + toponym base + *la (le) (les)* + toponym forming element: *Ste-Foy-la-Grande, St-Eloiles-Mines*;

d) *St (Ste)* + toponym base + toponym base + *de* + toponym forming element: *St-Jean-Pied-de-Port*;

e) *St (Ste)* + toponym base + *sur* + toponym forming element: *St-Pourcain-sur-Sioule*;

f) *St (Ste)* + toponym base + toponym base: *St-Just-Malmont, St-Amand-Montrond*;

g) toponym base + *St* + toponym base: *Mazet-St-Voy, Laroche-St-Cydroine, Alise-Ste-Reine, Villeneuve-St-Benoît*; (variant: article + toponym base + *St* + of the toponym base *La Chapelle-St-Ursin*);

h) *St* + toponym base + *ès* + toponym forming element: *St-Alyre-ès-Montagne*;

i) *St* + toponym base + *lès* + toponym forming element: *St-Nicolas-lès-Citeaux, St-Germain-lès-Corbeil*;

j) *St (Ste)* + toponym base + *en* + toponym forming element: *St-Amand-en-Puisaye, St-Sauveur-en-Puisaye*;

k) *St* + toponym base + article (singular, plural) + toponym forming element: *St-Pierre-le-Moutier, St-*

Cast-le-Guildo, St-Honoré-les-Bains, St-Leu-la-Forêt, St-Ouen-l'Aumône;

l) *St* + toponym base + *du (des) (de l') (de la)* + toponym forming element: *St-Julien-du-Sault, St-Martin-des-Champs, St-Lubin-des-Joncherets, St-Benoît-du-Sault;*

m) article + toponym base + *St* + toponym base: *La Ferté-St-Aubin, La Celle-Saint-Cloud;*

n) *St* + toponym base + *sous* + toponym base: *St-Brice-sous-Forêt;*

o) *St* + toponym base + *ô* + toponym base; *St-Geniez-ô-Merle;*

7) toponym base + *sur* + (article) toponym forming element (usually the name of the river or Mer): *Aire-sur-l'Adour, Martignas-sur-Jalle;*

8) article + toponym base + *sur* + toponym forming element: *La Trinité-sur-Mer;*

9) toponym base + *ès* + toponym forming element: *Riom-ès-Montagnes;*

10) toponym base + *en* + toponym forming element: *Parentis-en-Born, Bas-en-Basset, Bas-en-Chandesse;*

11) toponym base + *de* + toponym forming element: *Mont-de-Marsan;*

12) article + toponym base + toponym base: *Le Relecq-Kerhuon, La Chaise-Dieu, Le Mont-Dore, Le Vieux-Marché, La Chapelle-Caro, La Garenne-Colombes;*

13) article + toponym base + *en* + toponym forming element: *Le Puy en Velay;*

14) toponym base + *lès* + toponym forming element: *Witry-lès-Reims, Collonges-lès-Bévy, Ramilly-lès-Vaudes;*

15) toponym base + article contracté + toponym forming element: *Louvigné-du-Désert, Argentré-du-Plessis;*

16) toponym base + toponym base + toponym base: *Pléneuf-Val-André;*

17) toponym form + toponym base + *la* + toponym forming element: *Cinq-Mars-la-Pile;*

18) toponym base + toponym base + *des* + toponym forming element: *Belval-Bois-des-Dames;*

19) toponym base + *et* + toponym base: *Arc-et-Senans;*

20) article + toponym base + *et* + toponym base: *La Cluse-et-Mijoux;*

21) toponym base + *sous* + toponym base: *Epinay-sous-Sénart, Rosny-sous-Bois;*

22) article + toponym base + *en* + toponym base: *La Queue-en-Brie;*

23) article + toponym base + *sous* + toponym base: *Les Clayes-sous-Bois, Les Pavillons-sous-Bois;*

24) toponym base + *sous* + article + toponym base: *Hannoville-sous-les-Côtes;*

25) toponym base + *devant* + toponym base:

Mont-devant-Sasse;

26) toponym base + *les* + toponym forming element + toponym base: *Druyes-les-Belles-Fontaines.*

Multi-word toponyms are usually inflectional phrases, correlating with a more or less obscure denotation. This reflects, in our opinion, the following onomastic universal noted by A. V. Superanskaya: "In each language there are two directly opposite tendencies: towards an increase in the length of the name due to the inclusion of additional components in its composition, or towards a reduction in the length of the name by eliminating from its composition of redundant components, without which the name can continue to function as a name." (2) The balance between these processes is always established in accordance with the tendency of the language for the economy of means of expression as noted by André Martinet. "If this object is mentioned quite often, it is more economical to give it a short designation, even if it is an additional load for memory; if, on the contrary, this object is mentioned rarely, then it is more economical, without burdening the memory, to retain a long name" (A. Martinet, *Fundamentals of General Linguistics, New in Linguistics*, issue III, Moscow, 1963, p.534) (4).

Note that when adapting foreign language lexicon, the structural development of foreign-language proper names, in contrast to a mandatory morphological development, is optional and relates to the level of word-formation. At the same time, the process of structural adaptation of foreign-language toponymic vocabulary is longer and more complex than its phonographic and morphological adaptation processes (5).

References

1. Boichuk I.V. Adaptation of French Onyms in East Slavic Languages (with Reference to Russian and Ukrainian). Monograph. [Adaptatsiya frantsuzskikh onimov v vostochnoslavjanskikh jazykakh (na material ruskogo i ukrainskogo jazykov). Monografiya]. – Belgorod, 2015.- 259 p. (in Russian)
2. Frémy Dominique et Michèle. *Quid.* - P. : Robert Laffont, 1995. - 2078 p.
3. Superanskaya A.V. Onomastic universals // *East Slavic onomastics.* - M., 1972. - P.346-356.
4. Martinet A. *Fundamentals of General Linguistics.* "New in Linguistics", vol. III, Moscow, 1963, p.534
5. O. Pichugina. The processes of assimilating toponymic gallicisms in the Russian language of the XVIII century. - Diss. ... cand. philol. sciences. [Protsessy osvoeniyatoponimicheskikh gallitsizmov v russkom jazyke XVIII veka. Diss. ... kand. filol. nauk.] - Donetsk, 1990. - 234 p. (in Russian)

**BRASILIANISCHES THEMA IN DER LITERATUR FÜR KINDER UND JUGENDLICHE VON
UKRAINISCHEN SCHRIFTSTELLERN**

Vardanyan M.

*Staatliche Pädagogische Universität Kryvyj Rih
PhD für Philologie, Dozent*

BRAZILIAN TOPIC IN THE CHILDREN'S LITERATURE OF UKRAINIAN DIASPORA WRITERS

Vardanyan M.

*Kryvyi Rih State Pedagogical University in Ukraine
PhD (in Philology), Associate Professor*

Abstract

Der Beitrag befasst sich mit der Trilogie der ukrainischen Diaspora-Schriftstellerin Olga Mak „Der Feuergott“, die für Jugendliche geschrieben wurde. Darin werden Probleme der Kolonialisierung und Emigration durch brasilianische und ukrainische Bilder dargestellt.

Abstract

The article deals with the trilogy of novels “The God of Fire” by Olha Mak which was written for youth. In this trilogy the author brings up the issues of colonization and emigration through the images and characters of Brazilians and Ukrainians.

Schlüsselwörter: Kinderliteratur, ukrainische Diaspora; die Erzählung, Olga Mak.

Keywords: children's literature, Ukrainian Diaspora, trilogy of novels, Olha Mak.

Den brasilianischen Zweig der ukrainischen Diaspora-Schriftsteller vertritt die ukrainische Schriftstellerin Olga Mak, die einen wesentlichen Beitrag in die Entwicklung der ukrainischen Kinderliteratur im Ausland geleistet hat. Sie hat historische Märchen, Erzählungen für Kinder und Jugendliche, eine Geschichte über die Hungersnot in der Ukraine (Golodomor) und die Trilogie „Der Feuergott“, wie die Autorin selbst betont, „aus dem brasilianischem Leben“, geschrieben. Aber mit spannenden Abenteuern ihrer Hauptgestalten im Vordergrund werden ernste Probleme der Emigration und Kolonialisierung angeschnitten. Dem Verständnis dieses Themas ist diese Studie gewidmet. Es ist auch zu betonen, dass in der ukrainischen Literaturwissenschaft das Schaffen von Olga Mak noch nicht geforscht ist.

Heute gibt es nur sporadische Bemerkungen, darunter Rezensionen auf ihr Buch „Steine unter Mähe“ (Sabarny, 1996). Aber das literarische Erbe der Schriftstellerin verdient die Aufmerksamkeit nicht nur der ukrainischen Forscher, denn ihre Geschichten und Erzählungen sind sowie mit den nationalen Sinnen, als auch mit ethischen, antikolonialen gefüllt, was die Grundlage für den interkulturellen Dialog bilden kann.

In der Trilogie „Der Feuergott“ von Olga Mak ist der positive Subtext der Multikulturalität zu Grunde gelegt: ein Emigrant lernt die Kultur Brasiliens kennen, und entdeckt dabei das nahe und fremde Züge im Vergleich mit der ukrainischen Kultur. Die Idee der Polyphonie von Kulturen steckt schon in dem Titel der Trilogie „Der Feuergott“. Das Feuer ist hier, einerseits, die Errungenschaft der Zivilisation, andererseits ist es zugleich die Macht der Gefühle als Gegenteil des Verstandes.

Die Wahl des brasilianischen Themas in der Trilogie „Der Feuergott“ ist bewusst. Das ist der Ausdruck ihrer persönlichen Verantwortung für alle Unterdrückten; ihr Wort für die Verteidigung der Idee über die

Gleichheit der Kulturen und zum Schutz von Gedemütigten. Die Vorstellungen von diesen Fremden bildeten sich auf Grund der eigenen Erfahrung der Schriftstellerin heraus. Wie es sich L. Hraplyva-Tschschur erinnert: „das Wandern über das ferne, unbekannte und exotische Brasilien gab Olga Mak eine Möglichkeit, die Lebensumstände dieses Landes zu erkennen und gönnte unserer Literatur für Jugendliche (...) den dreibändigen „Feuergott“ (Hraplyva-Tschschur, 1998: 27).

Olga Mak gehörte eigentlich zu dem Typ der Schriftsteller, die in ihrer Schaffensmethode auf die Ideen den höchsten Wert legen, deshalb gewannen ihre Gestalten den Sinn eines Idee-Bildes. Da sie sich nicht nur für den fotografischen Abdruck von ethnokulturellen Bildern Brasiliens interessierte, verkörperten oft ihre handelnden Personen verschiedene Erscheinungsformen der nationalen und kulturellen Identität. Dabei scheint das Thema Brasiliens im Kreise von Problemforschungen der Autorin für die Ukrainer fremd zu sein, aber sein historischer und kultureller Kontext konfrontiert mit ukrainischer Frage. Auf solche Weise bildete die Schriftstellerin die Verhältnisse unter verschiedenen Welten ab: unter der ukrainischen und indianischen, der brasilianischen und europäischen, die sich im Kontext von Beziehungen unter „Ich“ und „der Andere“ entfalten. In diesem Sinne, ganz dem Grundgedanken von Levinasov über das „Gesicht des Anderen“ entsprechend, werden in der Trilogie zwei Typen von Beziehungen „unter uns“ geschildert: die Verurteilung der Totalität von „wir“, was die Andersartigkeit verwischt, und die Erhöhung der Opferbereitschaft, Ehre und Wahrheit um des Anderen willen, für den man die Verantwortung trägt. So, in Beziehungen mit dem Anderen ist bei Olga Mak „das Menschliche“ das moralische Imperativ, die Stimme des Gewissens.

Die Grundlage für die Schilderung von ethnokulturellen Gestalten von Brasilianern bildete die Gattung einer Abenteuer Geschichte. Die führende Rolle in der Gestaltung des Bildes einer fremden Heimat und des

unterschiedlichen Charakters des Volkes spielen dabei die Figuren von Indianern selbst als Träger einer anderen Mentalität und Kultur. Dieser „Fremde“ wird als „Nachbar“ wahrgenommen. Er ist nicht „niedriger“, er tritt als der „Andere“ auf, dessen Bewusstsein und Aussehen unterschiedliche Züge aufweisen.

Auf diese Weise deckt Olga Mak mit einer den Reportern eigenen Genauigkeit historische, kulturelle und politische Besonderheiten Brasiliens auf, dabei platziert sie im Werk sogar Karten von dargestellten Gegenden. Hier wird der „Andere“ durch Eigennamen: Koarasiaba (Sonnenhaar), Arasi (Morgengrauen); Namen von Stämmen: Guajaner, Tupisier, Tupier, Tapujaer; geographische Namen: die Tal Igurey, Mato Grosso, Guaira, die Bucht Guanabara, der Fluß Parada. Aber andererseits, schafft die Schriftstellerin nicht nur ein kollektives Bild eines Einheimischen Brasiliens, den sie achtet und mit dem sie sympathisiert. Sie deckt das psychologische Bild des „Anderen“ auf, in seine Gedanken- und Traumwelt dringend, um den Leser seiner inneren Welt näher zu machen. So ist eine der Gestalten des Werkes, der Indianer und der Stammesführer Koarasiaba, der danach strebt, zu seinem Volke in die Tal Igurey zurückzukehren, sein Geschlecht vor dem Tode zu retten und seinen Ruhm wiederzustellen.

Dadurch wurden Ethnogestalten und historische Darstellungen in der Erzählung von Olga Mak zu Vermittlern im Austausch von Kulturvorstellungen – der ukrainischen und der brasilianischen, des Nachbarn und sich selbst. In diesem Sinne sind die Überlegungen von W. Budny und M. Ilnyky zu erwähnen, wo betont wird, dass der Ausdruck der Begegnung mit dem „Anderen“ verschieden sein kann: Annehmen oder Nicht-Annehmen, Unterstellung, Dominanz oder Kommunikation mit ihm, aber in jedem Fall bewegt „eine solche Begegnung sein eigenes „Ich“ zu hören, etwas Unbekanntes darin zu entdecken, es anders einzuschätzen und sich zu erneuern, wenn die Positionen umgebaut werden, auf denen „seine“ dem „fremden“ und „universalen“; allgemeinmenschlichen gegenübergestellt wird“ (Budny, 2008: 353). Der Fremde in der Trilogie von Olga Mak wird zum Wertvollen auf der Suche nach der Identität. Das wird in dem Werk mit Hilfe der Figur von Danko (Bogdan) Sokol erreicht, des ukrainischen Jungen, dessen Familie nach dem zweiten Weltkrieg nach Brasilien ausgewandert war.

In ihrer Erzählung fragt Olga Mak implizit danach, was einen Indianer und einen ukrainischen Emigranten vereinigt? Vom Standpunkt des Fremden, des Indianers Koarasiaba, aus ist das die Liebe und die Achtung auf sein Volk und der Traum von dem Zurückkehr in seine Heimat. Zugleich wird die Erfahrung des Fremden zu dem „eigenen“ darunter auch mittels Monologen und Dialogen von Danko: über die Eroberung des Landes und die Konfrontation der Ukrainischen Aufständischen Armee der feindlichen Truppen, über ukrainische Nationalhelden, die an der Spitze des Kampfes für ihr Volk und ihren Boden standen. In diesem Kontext stellte die Autorin die Frage der Nation und der Unabhängigkeit. Dieses sakrale Streben der Ukrainer aller Zeiten nach der Selbstbestimmung werden durch das Bild Brasiliens repräsentiert, das in einer nicht einfachen Konfrontation den Status einer Kolonie

abschafft. Auf diese Weise das den Ukrainern nahe Thema der Sklaverei – Freiheit erlebt bei Olga Mak eine Erneuerung durch brasilianische Bilder.

Mak tritt in ihrer Erzählung nicht gegen die Zivilisation auf, sie tadelt aber den Rassismus und die Kolonisierung. Das wird im Werk mit Hilfe von Konzepten „die Sklaverei“ und „die Unfreiheit“ artikuliert. In diesem Kontext stellt die Autorin das Europäisch-Koloniale dem Indianischen als zwei unterschiedliche Welten gegenüber, die in einer Unverständlichkeit gegeneinandergestoßen sind, weil die Eine die Andere erobert hat. Brasilien entfaltet sich bei Olga Mak als das Land der Kontraste: die Slums und der tödliche Urwald, das großzügig begabtes Land, fruchtbarer Boden und die Wohlfahrt zugleich. Deshalb ist Brasilien, einerseits, ein wildes und wunderbares Land, in dem es Urwälder und Stammesleben gibt, aber andererseits, sind in diesem Land auch alle Zivilisationsprozesse abgebildet („Wolkenkratzer“, „Autos“, „Türme“, „angekleidete Indianer“, Universitäten und Schulen).

Traditionell ist für die Zivilisation-Texte der schönen Literatur die Figur des Kolonisten-Europäers kennzeichnend. Der Typ dieser handelnden Person mit positiven Konnotationen war in der Weltliteratur voriger Jahrhunderte, der Epoche geografischer Entdeckungen und der Herausbildung von Kolonien, weit verbreitet. Im Gegenteil dazu wird die Landentwicklung in dem Werk von Olga Mak vom Standpunkt des eroberten Volkes aus gezeigt. Die Schriftstellerin verknüpft die Entdeckung Brasiliens von Portugiesen im XVI. Jht. mit dessen Kolonisierung, mit Kriegen, Blutbad, Sklaverei wie unfaire Opfern von Tausenden von Leuten. Durch die Gestalten der Kolonisten entblößt die Autorin den mächtigen Diskurs: die Herrschaft, Unterdrückung von Menschen, Protesten und Widerstand; der Hochmut und Gier.

Diese Probleme bedenkend, ruft die Schriftstellerin zur Absage von Grausamkeit und Intoleranz auf. Eine eigenartige Verkörperung in diesem Sinne ist die Gestalt des Leutnants Moreira, mit dessen Monolog die Position des Kolonisten illustriert wird, was die Überlegenheit der „weißen“ Rasse angeht. Das Abschaffen dieser Stereotypen, nach der Überzeugung von Olga Mak, ist nur durch den Dialog von Kulturen möglich: „Zuvor dachte ich, dass Indianer irgendwo dazwischenstehen, zwischen einem Affen und dem wilden Tier. Aber ich möchte, dass ihr seht, was für ein begabtes Volk sie sind! Sie haben ihre ungeschriebenen Gesetze, die, vielleicht, viel mehr geachtet werden, als die geschriebenen Gesetze unter den zivilisierten Menschen. Sie haben ihre Medizin, ihre Kunst, ihr strenges Moral und ihre Geheimnisse, die wir, die Weißen; nicht kennen“ (Mak, 1956: 303). In einem anderen Teil dieses langen Monologs von Moreira tritt die Autorin gegen die unfaire Unterdrückung dadurch auf, dass sie die Frage der „Freiheit – Unfreiheit“ erhebt, bei der die Begriffe nach dem Prinzip das Zentrum – die Peripherie, höher – niedriger voneinander abgegrenzt sind.

Ein negativer Ausdruck des Missverstehens des Anderen als der Sorge für seine eigene Existenz ist das Abschaffen der Andersartigkeit. Als die geistige Verkörperung tritt in dem Werk die Gestalt des Enkels des Indianers Arasi, der seinen Stamm aufgibt. Durch diese

Figur wird der „Fremde“ als eine Art „Infektion“ wahrgenommen, von der es sich lässt, distanziert zu sein. Arasi unterliegt den Prozessen der Renationalisierung, indem er seine geistige Angehörigkeit zum Volke und seine kulturelle Identität verliert. Da zeigt die Autorin die Irreversibilität dieser Prozesse. Denn die geistigen Werte sind durch das Materielle ersetzt, was ein charakteristisches Merkmal der „zivilisierten“ Welt, in der Arasi aufgewachsen war. Das Geld, das Pferd und die erwünschte Frau werden für den Jungen zum Einschätzungskriterium seines eigenen Lebens: „Ich will nicht zum Stammesführer der Wilden werden. Lieber bin ich einfach Brasilianer!“ (Mak, 1955: 11).

Das positive Ergebnis der Verhältnisse „unters“ ist die Aufmerksamkeit zu Bedürfnissen, Wünschen, Bestrebungen des Anderen. Am Beispiel von zwei Gestalten – des jungen Ukrainers und des alten Stammesführers von Indianern – veranschaulicht die Autorin die Idee der gegenseitigen Bereicherung von Kulturen und gegenseitige Aneignung der fremden Erfahrungen. Gerade die Gefühle zünden die Seele an und führen zum Sieg. Diese Weisheit des Stammesführers akzeptiert Danko, dessen Selbstopfer im Namen des fremden Volkes zum Ausdruck seiner Verantwortung vor dem Gesicht des Anderen wird.

Deshalb klärt das feste Wort von Danko Sokol dem Stammesführer-Marubishabi Koarasiaba nicht nur die reiche Innerwelt des Jungen, seine Ehre und Gnade auf. Die Verantwortung vor dem Anderen ist da zum Ausdruck der Achtung und der respektvollen Haltung ihm und seinen Werten gegenüber. Auf diese Weise versucht die Autorin die Frage der Freiheit zu betrachten, was für die Menschen der höchste Wert ist: „Sie ist viel wichtiger als das Leben, weil das Leben ohne Freiheit die Qual ist“ (Mak, 1956: 307). Und gleichzeitig stellt sie das Materielle und das Geistige in der Gestalt der Sonnenkleinoden gegenüber, die „die Ursache der Gloria und des Unglücks des Stammes Guajanans ist“. Für manche bedeutet die indianische Krone und der Zepter mit Diamanten Geld und Reichtum, für andere sind sie das nationale Relikt. Der Wert der nationalen

Symbole schätzt man anders ein, nicht Gold und Diamanten sind da von Bedeutung, sondern Achtung davor. Zu solchen Schlussfolgerungen führt die Schriftstellerin, indem sie die Unschätzbarkeit von Relikten für Indianer und der Staatsflagge für Ukrainer vergleicht. Beide sind Symbole, die das Volk vereinigen, vereinheitlichen.

Fazit. In der Trilogie von Olga Mak „Der Feuergott“ klärt sich der Fremde als das Ethnokulturelle auf. In der Darstellung der Gestalt-Image der Einheimischen Brasiliens, Indianer, weigert sich die Autorin, diese vereinfacht zu schildern. Sie beschreibt nicht nur die Naturbilder eines exotischen Landes, Sitten und Bräuche von Stämmen, sondern sie zeigt auch das Streben des Volkes zum Selbstaussdruck, zur Existenz auf seinem Boden, zur Erhaltung seiner Werte. Von diesem Standpunkt aus preist die Schriftstellerin diejenigen Helden-Indianer, die an ihr Wort halten, opferbereit sind und tadelt im Gegenteil geistige Mischlinge, deren Verrat und Treubruch aufdeckend. Solche Beschreibungen gaben ihr die Möglichkeit, die Gestalt des Fremden im Format der parallelen Akzeptanz des nationalen Bewusstseins und Wertesystems der Ukrainer aufzuklären, dabei die Nähe zwischen Ich – der Andere, das Ukrainische – das Brasilianische artikulierend: die Verurteilung der Herrschaft und das Recht auf den Selbstaussdruck und die Selbstbestimmung der Völker.

Referenzen

1. Budny, W., und Ilnyky, M. (2008). *Vergleichende Literaturwissenschaft*. Kiew: Ansicht. Haus "Kyiv-Mohyla Academy".
2. Zabarny, O. (1996). Weg der Sühne (Rezension der Geschichte von Olga Mak "Gesteine unter Erdzunge"). *Divoslovo*, 11, 57–59.
3. Mak, O. (1955). *Der Feuergott*. In *Santo Antonio*. München: Ukrainischer Verlag.
4. Mak, O. (1955). *Der Feuergott*. In *Mato Grosso*. München: Ukrainischer Verlag.
5. Hraplyva-Tschschur, L. (1998). Ebte aus Leben Olga Mak. *Frauenwelt*, 7-8, 27.

ПОЭТИКА «ЧУЖОГО» СЛОВА В ЯКУТСКОЙ ЛИРИЧЕСКОЙ ПОЭЗИИ ВТОРОЙ ПОЛОВИНЫ XX В.

Ефремова Е.М.
научный сотрудник отдела фольклора и литературы ИГиЛПМНС СО РАН,
кандидат филологических наук

POETICS OF «FAREIGN» WORDS IN THE YAKUT LYRICAL POETRY OF THE SECOND HAIF OF THE XX CENTURY

Efremova E.M.
Ph. D. in Philology,
The Institute for Humanities Research and Indigenous Studies of the North
of the Siberian Branch of the Russian Academy of Sciences

Аннотация

Рассмотрены художественные особенности поэзии с особым типом лирического субъекта – формой ролевого «я». Особенность субъектной организации якутской лирической поэзии второй половины XX в. позволяет дифференцировать данную форму наряду с другими аспектами выражения авторского сознания. В качестве примера будут проанализированы отдельные поэтические произведения народных поэтов Якутии Сем. Данилова, Л. Попова, И. Гоголева.

Abstract

The article deals with the artistic features of poetry with a special type of lyrical subject – the form of role “I”. The peculiarity of the subject organization of lyrical poetry in the second half of the XX century allows to differentiate this form along with other aspects of the author’s consciousness expression. As an example, we will analyze some of these poetic works S. Danilova, L. Popova, I. Gogoleva.

Ключевые слова: лирическая поэзия, авторское сознание, формы выражения авторского сознания, авторское «я», лирический субъект, лирический герой, ролевой герой.

Keywords: lyrical poetry, author’s consciousness, forms of expression of author’s consciousness, author’s “I”, lyrical subject, lyrical hero, role hero.

Изучение вопросов лирической образности является одним из актуальных и дискуссионных проблем литературоведения, где проявляется не столько сложность самого предмета исследования, сколько недостаточная разработанность теории лирического рода, что приводит к значительному затруднению при осмыслении и понимании вопросов, касающихся поэтической образности. Диапазон решения проблемы лирической образности необычайно широк, однако можно отметить несколько ракурсов, исследование которых позволит определить сущность и специфику образа лирики.

В данной статье хотелось бы локально затронуть некоторые моменты классификации субъектных лирических образов. Изучив наиболее существенные классификации субъектов в лирике, а также исходя из особенностей исследуемого материала, можно предположить следующую типологию: повествователь, лирическое «я», лирическое «мы», лирический герой, ролевой герой. Типология условна и строится на основе степени индивидуализации авторского «я» в тексте, что исходит из самой сущности лирического рода, где в качестве структурообразующего начала выступает «авторская субъективность». По мнению исследователей, достаточно очевидна природа героя ролевой лирики, которому принадлежит высказывание и который открыто выступает в качестве «другого», героя, близкого, как принято считать, к драматическому персонажу, хотя и тут могут быть тонкие градации авторского и геройного планов.

Многообразие форм авторского «я» находит выражение и в якутской поэзии. Например, в поэзии 1950–1960-х гг. заметно наблюдается использование разнообразных вариаций лирического Я, реализация которых прослеживается в конкретных жанрах, тематике. Примеры ролевой лирики как типологическая закономерность чаще всего встречаются в стихотворениях сатирического модуса, а также в стихотворениях, ориентированных в основном на импровизационно-песенный тип («*Сүүһүн туолбут эмээхсин ырыата*» – «Песня столетней старушки», «*Манчаары ырыата*» – «Песня Манчаары», «*Итирик бурсуй ырыата*» – «Песня пьяного буржуа» А.Е. Кулаковского, «*Айанныт ырыата*» – «Песня путника» Сем. Данилова, «*Саха хайыһардьыттары ырыата*» – «Песня якутских лыжников» (дословный перевод с якутского – наш Е.Е.), «*Колхозтаах Балбаара хоһоно*» – «Песня колхозницы Варвары» и др.). Песенная ориентация отмечается в преобладающем большинстве стихотворений ролевой лирики якутской поэзии. Однако

форма выражается у каждого индивидуально, с учетом особенностей, специфики метода и стиля писателя. Например, в примерах стихотворений ролевой лирики народного поэта Якутии Л. Попова автор отказывается от традиционного хода. Например, если в произведениях ролевой лирики в название текста традиционно выносятся социальная и культурно-бытовая номинативная идентификация героя, что способствует обозначению и выделению субъекта переживания, то многие произведения Л. Попова с ролевым героем близки к стихам-посвящениям. Их специфика в том, что носителями речи в них являются субъекты, чьи имена даются наряду с заглавием произведений: «*Булгуньхатаах*» («Булгуняхтах» (Степану Павловичу Ефремову)), «*Ааттал*» («Моление» (Таллану Бюрэ)), «*Аттар*» («Кони» (поэту Сергею Васильеву)), «*Мин буруйум*» («Моя вина» (Егору Семеновичу Николаеву), «*Үрүң хатың*» («Белая береза» скрипачу Серафиму Ивановичу Гоголеву)). Здесь важно подчеркнуть, что имена адресатов посвящений служат композиционным элементом, указывающим на образ конкретного человека, переживание которого раскрывается в том или ином тексте. Раскрытие переживаний «других» субъектов, с присущей им биографической характеристикой, свидетельствует о том, что автор был непосредственно знаком с ними. Здесь главным и основным фактором послужило знание материала – предпочтения, вкусов, принципов и т. д. адресатов своих посвящений.

Соотнесение выделенных поэтических образов к ролевым персонажам осуществляется по нескольким параметрам. Во-первых, придерживается характерная речевая манера, своеобразие которой выступает на фоне литературной нормы. Во-вторых, значительную роль играет фактор знания биографии поэта или понимание того, что изображенное не может иметь места в жизни автора-творца. В-третьих, выделение автором в заглавии произведений имен конкретных адресатов, входит в стилевую данность названных произведений.

В поэзии автора наблюдаются также примеры произведений, где образ автора внешне завуалирован другим художественным образом. Например, на первый взгляд лирическое «я» поэмы «*Муустаах муораба*» – «На Ледовитом океане» ничем не отличается от ролевых героев. Однако художественный образ, раскрытый в поэме, – это не ролевой герой, а обобщенный образ самого поэта. «Я» поэмы является носителем характерной концепции личности, представляющей лирического героя прежде всего как человека и поэта. В этом отношении он может

быть близок к образу актанта, когда авторская концепция выражается посредством другого образа.

В отличие от ролевой лирики, произведение построено как поэма-размышление автобиографического характера. Здесь система мыслей выражается не прямо, а посредством ассоциативной и метафорической образности, позволяющей приблизить лирическое «я» к ролевому герою. Композиция строится на основе размышлений автора о жизни, ее отличает неразвернутый открытый сюжет, не представляющий целостную систему событий. Характерной структурной особенностью поэмы является проявление в тексте как внешней, так и внутренней фабулы: внешний уровень – оленевод пригнал стадо своих оленей на берег Ледовитого океана, а внутреннее содержание выражает идею, которая в силу метафорического построения структуры произведения, на первый взгляд, скрыта от читателя. Наиболее подробную, углубленную характеристику и анализ лирических произведений Л. Попова с ролевым героем можно найти в монографии «Поэзия Л.А. Попова: лирические субъекты в типологическом и жанровом аспектах» [1].

В поэзии Сем. Данилова и И. Гоголева форма ролевого героя функционирует, сохраняя свои традиционные черты. Однако в произведениях Сем. Данилова данная форма наиболее удачно раскрывается в цикле произведений. В аспекте проблемы циклических форм в поэзии автора интересны наблюдения В.Д. Посельской [2]. Важно подчеркнуть, что в лирике Сем. Данилова обнаруживается тенденция к циклизации как характерного способа художественного миромоделирования, что прослеживается на разных уровнях структуры метажанрового образования. При этом раскрытие в цикле «чужого» авторского сознания в виде ролевого героя, усиливает образное, содержательное восприятие произведения.

В поэзии И. Гоголева форма ролевого героя наиболее интересно раскрывается в произведениях с мифологизированной поэтикой как характерной стилевой доминанте творчества писателя. В качестве примера приведем поэму «Аал Луук Мас» – «Священное дерево». Введение художественных образов из национальной мифологии, выражение переживаний посредством монолога самого героя является характерной особенностью произведения. Оформляя художественные мысли сквозь призму сознания священного дерева, автор добивается максимальной кульминации в плане психологизации и

углубления процесса восприятия выражаемых лирических эмоций в целом. Отметим, что по особенностям выражения мифологизированного мышления писателя в прозаических произведениях актуальны результаты исследований Ноевой С.Е. [3].

Композиционно поэма состоит из трех частей, в заглавии каждой из которых подчеркивается жанр песни, обуславливающий исполнительную форму выражения коммуникативной сферы носителя речи, в данном случае мифологического образа священного дерева. Выраженные в поэме переживания обретают особую содержательную экспрессивность именно в данном аспекте. При этом сохраняется особый стиль – лексико-стилистическая окраска, восходящая к фольклорной песенной культуре, что усиливает возможность принадлежности переживания к сознанию более широкого, обобщенного значения.

В целом, обобщая вышеизложенное, хотелось бы отметить, что изображение окружающей действительности посредством типологически разных форм выражения авторского сознания дает возможность расширить диапазон лирически выражаемых эмоций, переживаний. Посредством образа ролевого героя авторам удастся прочувствовать и передать «чужое» сознание, воспроизвести переживания, принадлежащие другим, что свидетельствует о стремлении поэтов придать своим лирическим раздумьям наиболее универсальный, «гибкий» и обобщенный характер. В перспективе можно было бы исследовать дальнейшие типологические аспекты функционирования формы ролевого героя, как особой формы выражения «чужого» сознания в лирике, что позволит наиболее углубленно рассмотреть особенности поэтики произведений авторов, сущность и специфику авторского видения.

Список литературы

1. Ефремова Е.М. Поэзия Леонида Попова: лирические субъекты в типологическом и жанровом аспектах. – Новосибирск: Наука, 2015. – 120 с.
2. Посельская В.Д. Цикл-поэма «Песнь о Лене» как метажанровая форма в индивидуально-авторском творчестве И.М. Гоголева. – Филологические науки. Вопросы теории и практики. – № (86). Ч. 1. – С. 41-45.
3. Ноева С.Е. Поэтика времени и пространства в романах И.М. Гоголева. – Новосибирск: Наука, 2009. – 119 с.

ГРАФІКО-ФОНЕТИЧНІ ТА ЛЕКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТРЕВЕЛ-БЛОГІВ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ**Колосова О.Б.***Асистент кафедри сходознавства імені професора Ярослава Дашкевича
Львівського національного університету імені Івана Франка (м. Львів)***GRAPHICAL, PHONETIC AND LEXICAL FEATURES OF TRAVEL BLOGS WRITTEN IN UKRAINIAN LANGUAGE****Kolosova O.***Assistant of Yaroslav Dashkevych Department of Oriental Studies
Ivan Franko National University of Lviv (Lviv city)***Анотація**

У статті висвітлені мовні особливості комунікації в Мережі з позиції Інтернет-лінгвістики. Виявлено графіко-фонетичні та лексичні особливості тревел-блогів українською мовою. Серед графіко-фонетичних особливостей виділяємо такі: відсутність розділових знаків, використання малих літер замість великих, а також вживання трьох крапок, великих літер, повторень букв, закреслень тексту. До лексичних особливостей належать використання лексем зі сфери Інтернету, запозичень зі сфери туризму, а також інших запозичень з англійської мови в українських блогах, вживання діалектів, русизмів та ненормативної лексики.

Abstract

The article highlights language features of the Internet communication from the Internet linguistics perspective. The graphical phonetic and lexical features of travel blogs written in Ukrainian are also shown in this article. Among the graphic and phonetic features, we distinguish the following characteristics: the absence of punctuation, the use of small letters instead of large, also the usage of ellipsis, capital letters, reduplication of letters, text strikethroughs. The lexical features include: the usage of Internet words, tourism loanwords and other English loanwords in Ukrainian blogs, usage of dialects, russisms and offensive language.

Ключові слова: тревел-блог, українські блоги, графіко-фонетичні особливості, лексичні особливості.
Keywords: travel blog, Ukrainian blogs, graphical phonetic features, lexical features.

Комунікація в Інтернеті стала об'єктом досліджень лінгвістики доволі давно. Перші роботи, в яких була спроба охарактеризувати різні мовні аспекти спілкування в Мережі, з'явилися у середині 80-х років ХХ століття[9]. Теоретичні основи лінгвістичного вивчення спілкування в Інтернеті заклали Н. Берон, Н. Байм, Л. Черни, Н. Белмор, Д. Якобсон, С. Херрінг, С. Єтс [1,2,4,6,8,10-12].

Важливою роботою на шляху формування лінгвістичного напрямку, пов'язаного з аналізом комунікації в Інтернеті, стали роботи американської дослідниці С. Херрінг. Вона однією з перших сформулювала сучасне визначення терміну комп'ютерно-опосередкованої комунікації – комунікації, що здійснюється у текстовому вигляді взаємодії людини з людиною, за допомогою комп'ютера чи мобільного телефону [8]. У подальшому це визначення закріпилося як основне для позначення усіх видів спілкувань за допомогою електронних засобів.

У тій же ж роботі авторка вводить поняття комп'ютерно-опосередкованого дискурсу, який виникає в результаті комунікації. Метою вивчення комп'ютерно-опосередкованого дискурсу С. Херрінг вважає: «Виділення аспектів контексту, як технічного, так і соціального, що потенційно впливають на комп'ютерно-опосередкований дискурс». Об'єктом дослідження якого є мова онлайн та її використання. Широке поняття «взаємодії» в даному випадку звужується до «використання мови». Та-

кож вона однією з перших почала аналізувати особливості різних жанрів Інтернету і спробувала виробити класифікацію[6].

Ще важливою роботою з вивчення спілкування в Інтернеті є роботи Д. Крістала. Наприклад, у праці «Мова та Інтернет» автор говорить про використання мови в Інтернеті. У цій роботі було вперше сформульовано методологічні основи, на які тою чи іншою мірою ґрунтувались подальші дослідження спілкування в Інтернеті. Автор запропонував спеціальний термін для позначення варіанту мови, що використовується для спілкування в Інтернеті – «netspeak» і визначив його як гібрид усного і письмового мовлення, що відрізняється певними графічними, лексичними і синтаксичними особливостями, а також використанням особливих семіотичних утворень – смайлів [5]. Робота Крістала в основному зосереджена на виявленні найбільш типових рис текстів Інтернету та їх загальних лінгвістичних особливостей, які автор визначає через дихотомію ознак усного й письмового мовлення. Теза про те, що спілкування в Інтернеті у лінгвістичному плані являє собою щось середнє між усною і письмовою комунікацією, стала центральною у вивченні цієї галузі. Також він вперше вказав на помилковість твердження про деградацію спілкування в Інтернеті. Автор вказує, що, навпаки, спілкування відбувається в нестандартній формі і тому недотримання норм – це є нормальне явище і слугує платформою для досліджень лінгвістів.

Про блог як жанр говорять К. Міллер, Д. Шеферд, С. Херрінг. Блог або "веблог" – це особистісно орієнтована та хронологічно упорядкована форма серійного онлайн-представлення [3]. Блогінг як один із ранніх Інтернет-середовищ, сьогодні є одним з найбільш розвинених та різноманітних жанрів онлайн спілкування.

Тревел-блоги – це блоги, в яких автори діляться своїм досвідом про подорожі у текстовій чи відео формах. Такі записи можуть існувати на окремі платформи, або ж бути частиною мікроблогу. Витоки блоггування сягають початку 90-их років. Так, Джефф Грінвальд, професійний журналіст-мандрівник, стверджує, що в 1994 році "завантажив першу публікацію про подорож у блозі". Допис містив 1600 слів, написаний у Зокало Оахаки в Мексиці, не тільки деталізує його спостереження за місцевою атмосферою, місцем розташування, але також відображає доволі екзотичний досвід завантаження в Інтернет "під час дороги". "Це був початок арт-форми", говорить Грінвальд [11]. Проте блоги про подорожі масово з'явилися лише наприкінці 1990-х років, а в Україні ж з кінця першого десятиріччя 2000-их років. Останніми роками, мандрівники, які описують свій досвід подорожей, все частіше звертаються до форми влогу (відео-блогу), але тих, хто пише тексти все-таки більше. Для того, щоб блог зацікавив читача, автору недостатньо написати декілька фактів про місце та додати фото до посту, текст повинен бути колоритним, захоплюючим і близьким до читача. Відтак, тексти тревел-блогів стають цікавим матеріалом для лінгвістичного аналізу. Мова Інтернету є середнім між усним і письмовим мовленням, що породжує особливий Інтернет дискурс. У статті ми зосередимо увагу на графіко-фонетичних та лексичних особливостях блогів про мандри українською мовою.

1) Графіко-фонетичні особливості тревел-блогів українською мовою.

Серед графіко-фонетичних особливостей виділяємо такі: вживання трьох крапок, великих літер, повторень букв, закреслень тексту відсутність розділових знаків, використання малих літер замість великих.

- *Передача пауз за допомогою трьох крапок.* У тревел-блоггах спостерігаємо імітацію графічними засобами деяких просодичних явищ, наприклад, «А далі було найцікавіше...».

- *Використання великих літер.* Іноді автори передають підвищений тон написанням слова чи всього речення великими літерами: «**НИКОЛИ. Чуєте, НИКОЛИ не їдьте туди!!**».

- *Повторення букв.* За допомогою цього, здійснюється передача протяжності чи сили емоцій. Наприклад, «**Ухтишии! І це ввечері у місті посеред пустелі за 400 км від узбережжя. Автобуса також не було і нам нічого іншого не залишалося, як запакуватися в готель**». Таке явище пов'язане з прагматикою спілкування, оскільки підвищення тону і протяжність вимови нерідко свідчать про особливий емоційний стан чи певні

мисленнєві процеси того, хто говорить або його бажанні виділити певну інформацію.

- *Закреслення тексту.* Наприклад, «*Проводжу останні калькуляції по тому, яку ж грошову суму довелось (витратити) проінвестувати, щоб відвідати своїх перших сто країн*». Такий прийом створює іронічний ефект і дозволяє автору наголосити на сказаному.

- Важливим явищем графічного плану є *використання малих літер замість великих* – на початку речення чи при записі власних назв. «*такий підсумок 2-тижневої подорожі німеччиною*». Відмова від використання великих літер зумовлюється певним потоком свідомості автора, який зумисне порушує норми, а також дозволяє економити зусилля автора тексту, який може не відволікатися на натискання додаткових клавіш. Крім того, такий текст виглядає неформальним і сприяє невимушеній атмосфері спілкування.

- Ще одним порушенням норми на графічному рівні є *відсутність розділових знаків*, що також можна пояснити економією зусиль автора або ж банально його неграмотністю.

2) Лексичні особливості тревел-блогів українською мовою.

До лексичних особливостей належать використання лексем зі сфери Інтернету, запозичень зі сфери туризму, а також інших запозичень з англійської мови, вживання діалектів, русизмів та ненормативної лексики.

Характерним для блогів про подорожі є використання великої кількості лексики зі сфери Інтернету, в тому числі термінів та жаргонізмів, а також багато запозичень, переважно з англійської мови. Доволі часто така лексика має відповідники в українській мові.

- *Лексеми, що належать до сфери Інтернету.* Це переважно запозичення так як: лінк, фоловити, мейл. Наприклад, «*Переходьте за лінками і користайте*». Лінк "link" – посилання. Також трапляється і такий неологізм як «фоловити» - від англ. Follow, слідувати. Слово, утворене від запозиченого дієслова з дієслівним суфіксом -ити. Наприклад, «*Так приємно, що люди підходять і зізнаються, що фоловлять нас*», «*На мейл прийшло декілька pdf файлів ...*». Окрім запозичених слів, знаходимо і українські неологізми: вподобайка. Наприклад, «*Обліковий запис жив собі спокійним життям до того моменту, поки один пост не став справді вірусним у 2015 році і набрав 10-тки тисяч вподобайок – і от раптом Локи має 1,7 мільйонів підписників!*».

- Щодо запозичень, то більшість з них є лексикою, що пов'язана з туристичною тематикою: тревелхак, мастсі, кемп, хост і.т.д. Наприклад, «*Власний досвід самостійних подорожей, поради та цікаві моменти, лайфхаки та факани*». Слова "life hacking" можна перекласти 'маленька хитрість або корисна порада', а "fuck up" - невдача, провал. Ще одне слово, яке часто вживають блогери, – *тревелхак* тобто корисна порада щодо подорожі. «*Ви подорожуєте самі. В такому разі спробуйте пошукати хоста на сайті Couchsurfing. Якщо ж знайти*

хоста не вдалось, то найбільш вигідними варіантами будуть місце у хостелі чи оренда кімнати через сервіс Airbnb». Хост - 'host' — господар, який приймає гостей. «Територія навколо кемпу значно привабливіше виглядає, коли тут біло, чи не так?». Лексему кемп можна замінити українським словом табір. «Я зняв снігоступи та й на решті вчипив борд, щоб по праву насолодитися справжнім фрірайд спуском». Фрірайд – спуск, як правило, з природних височин і гір поза підготовленими трасами. «Мене зацікавила ідея продакт-плейсменту і, оскільки мені не байдужа доля нашої держави, вирішив спробувати пропіарити деякі українські бренди». Продакт-плейсмент – розміщення продукції, або прихована реклама.

«Тоді велкам! Читайте далі». Велкам з англ. welcome - ласкаво просимо.

- *Вживання діалектів.*

У текстах тревел-блогів українською мовою знаходимо також діалекти, переважно західних регіонів. Наприклад, «Трішки, погулявши штучним містом ми поїхали далі і на мить зупинилися з традиційному нетуристичному селі Нефта, потусували з місцевими хлопаками». Хлопак – хлопець. «Що файного у ГК Ведмежа», файний – гарний, добрий. «Під вечір торговці почали прикривати свої лавочки, а мені теж настав час повертатися домів». Домів – додому.

- Характерною рисою багатьох українських блогів – це *вживання русизмів*. Часто це навмисне використання з метою створення комічного ефекту. Наприклад, «Взагалі таджикі дуже гостинний народ і нагадують мені грузинів. Біля кошу неможливо спокійно пройти. Тут же кличуть в гості і ча-сткують чаєм, конхфетамі “Тузік”, лепьошками, молоком...». «Єдина загвоздка полягає у тому, що варто знати місце їх відправлення». Загвоздка – прешкода, заковика. «Харчувалися лише у вуличних кафешках», у слові кафешка пестливий суфікс – шка притаманний для російської мови. «Спочатку я зумів відвідати порядка 25 європейських країн це будучи студентом». Порядок у цьому значенні є калькуванням з російської мови. «Справжні знання студента-кухара залежать від практики, на яку він попаде. Якщо попадеш у столову, то будеш мати відповідні знання, а якщо вдасться попрацювати в хорошому ресторані з професійними поварами, то це затягне і дає сильний поштовх в майбутнє». Вживання слова столова замість ідальні. Є і російський сленг «Одного з учасників мучить горняшка і поки він повільно йде вгору, а я бігаю за його рюкзаком, щоб розвантажити речита відпочиває на перевалі». Горняшка – гірська хвороба.

- *Використання ненормативної лексики.*

Рідким явищем є вживання ненормативної лексики. Наприклад, «Спуск від станції в Казбегі отримав лагідну назву “Пзді колінам” або “Спуск, сука, заїбав”. Це приблизно 5 годин доволі швидкого руху вниз і якщо спочатку він сприймається досить ненапружено, то вже через 3 години ти починаєш його ненавидіти всіма фібрами душі».

У цілому варто зазначити, що існують тревел-блоги, автори яких є перекладачами, журналістами. Їхні тексти написані літературною мовою. «Такої краси я ще не бачила, – величезні, яскраво жовті на тлі синього неба, осипаються від найменшого по-диху вітру, мов золотий дощ. Під ногами товстий жовтий килим. Вражаюча краса, яка захоплює дух».

Здійснивши лінгвістичний аналіз тревел-блогів на графіко-фонетичному та лексичному рівні, можемо зробити висновок, що мова Інтернету є відображенням сучасної комунікації в особливому середовищі. Вона тяжіє до мови живої, розмовної, однак існує в писемній формі, тому передача сказаного відбувається не лише за допомогою тексту, але й інших графічних зображень. Використання різноманітних запозичень, лексики зі сфери Інтернету, діалектизмів, русизмів та іноді ненормативної лексики також слугує джерелом для подальших досліджень сучасної лексики.

Список літератури

1. Baron, Naomi S. (1984) "Computer mediated communication as a force in language change." *Visible Language*, XVIII 2, 118-41.
2. Baym, Nancy (1993) "The emergence of community in computer-mediated communication." In S. Jones (ed.), *Cybersociety: Computer-mediated Communication and Community*, 138-63. Thousand Oaks, CA: Sage
3. Blood, R. (2000). *Weblogs: A History and Perspective*. http://www.rebeccablood.net/essays/weblog_history.html
4. Cherny, Lynn (1994) "Gender differences in text-based virtual reality." In M. Bucholtz, A. Liang, L. Sutton, and C. Hines (eds.), *Cultural Performances: Proceedings of the Third Berkeley Women and Language Conference*. Berkeley: Berkeley Women and Language Group. Available at <ftp://ftp.lambda.moo.mud.org/pub/MOO/papers/GenderMOO.ps>.
5. Crystal, David (2006) *Language and the Internet*. Cambridge University Press., 318 p.
6. Herring, Susan C. (2004). *Bridging the Gap: A Genre Analysis of Weblogs*.
7. Herring, Susan C. (2002). Computer-mediated communication on the Internet. *Annual Review of Information Science and Technology* 36: 109-168.
8. Herring, Susan C. (2004a). Computer-mediated discourse analysis: An approach to researching online behavior. In Barab, Sasha A., Rob Kling & James H. Gray (eds.) *Designing for virtual communities in the service of learning*. New York: Cambridge University Press. 338-376.
9. Kiesler, Sara, Siegel, Jane, McGuire, Timothy W. *Social psychological aspects of computer-mediated communication*. *American Psychologist*, Vol 39(10), Oct 1984, 1123-1134
10. Miller, Caroline R. & Dawn Shepherd (2004). Blogging as social action: A genre analysis of the weblog. In Gurak, Laura J., Smiljana Antonijevic, Laurie Johnson, Clancy Ratliff & Jessica Reyman (eds.) *Into*

the Blogosphere: Rhetoric, Community, and Culture of Weblogs. Minneapolis: University of Minnesota. Available at http://blog.lib.umn.edu/blogosphere/blogging_as_social_action_a_genre_analysis_of_the_weblog.html

11. Thompson, Carl (2015) *The Routledge Companion to Travel Writing* 486

12. Yates, Simeon J "Oral and written linguistic aspects of computer conferencing." In S. Herring (ed.), *ComputerMediated Communication: Linguistic, Social and Cross-Cultural Perspectives*, 29-46. Amsterdam: John Benjamins

13. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://openmind.com.ua/blog/> – Назва з екрана. Дата звернення 20.10.2018

14. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://promandry.com.ua/2018/08/02/travel-with-dog-podoroz-z-sobakoju/> – Назва з екрана. Дата звернення 20.10.2018

15. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://soulbudapest.vacations/> – Назва з екрана. Дата звернення 20.10.2018

16. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://nomad.live/> – Назва з екрана. Дата звернення 20.10.2018

ЛІНГВАЛЬНІ МЕТОДИ ВПЛИВУ РЕКЛАМНИХ ТЕКСТІВ

Роман Л.А.

*доцент кафедри суспільних наук та українознавства
ВДНЗ України «Буковинський державний медичний університет»*

Плегуца І.О.

*магістрант факультету іноземних мов
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича*

LINGUAL METHODS OF THE INFLUENCE OF ADVERTISING TEXTS

Roman L.A.,

*Associate Professor of the Social sciences and Ukrainian studies
Department in Higher State Educational Establishment of Ukraine
«Bukovinian State Medical University».*

Plegutsa I.O.

*Master of the Department of Foreign Languages
Chernivtsi National University named after Yuriy Fedkovych*

Анотація

У статті досліджуються лінгвальні методи, які використовуються у рекламних текстах з метою здійснення впливу на свідомість потенційного покупця. Наведено та проаналізовано низку найбільш вживаних стилістичних троп, а також фразеологічних зворотів. Висвітлюється використання найбільш поширених у рекламних повідомленнях фігуральних висловів, таких як: анафора, антитеза, безсполучникові конструкції, градація, інверсія, паралелізм, риторичне питання, еліпсис, епіфора тощо. Доведено, що об'єднані засоби мови пожвавлюють та актуалізують рекламний текст, що впливає на купівельний вибір.

Abstract

The article examines the linguistic methods used in advertising texts in order to influence the consciousness of a potential buyer. A series of most used stylistic trails, as well as phraseological turns, are presented and analyzed. The use of the most common figurative expressions in advertising messages such as anaphora, antithesis, unconstrained constructions, gradation, inversion, parallelism, rhetorical question, ellipse, epiphora, are highlighted. It is proved that figurative means of the language revive and update the advertising text that influences the consumer's choice.

Ключові слова: рекламний текст, лінгвальні методи впливу, стилістичні тропи, фразеологічні звороти.

Keywords: advertising text, linguistic methods of influence, stylistic tracks, phraseological turns.

Рекламний текст є важливим компонентом будь-якої реклами, тому що саме завдяки тексту споживач отримує всю інформацію про продукт. Рекламний текст покликаний створити образ товару чи послуги і саме від фахівця з реклами залежить, яким буде цей образ: емоційним або раціональним, серйозним або гумористичним, чітко окресленим та конкретним чи асоціативно-образним. У процесі сприйняття рекламного повідомлення у споживача повинно відбуватися перенесення позитивних емоцій з реклами товару на сам

товар, що згодом вплине на купівельний вибір потенційного покупця.

“Складаючи рекламний текст, автор цілеспрямовано впливає на аудиторію”, – стверджує Д.В. Кучін. “Реклама – одна з найвідоміших сфер застосування мовного впливу. Саме вони (рекламні повідомлення) стають основним джерелом в освіті молоді. Нас не просто переконують купити, але формують модель світу” [Кучін, с. 36]. Рекламний вплив визначається Словником рекламних термінів як зміна у свідомості та поведінці реципієнтів унаслідок проведення певної рекламної акції; зміни у

свідомості адресата не зводяться до звичайної реакції купити певний товар; зміна в мисленні, в системі уявлень, поглядів, помислів і бажань не тільки окремого адресата, а і всієї мікрогрупи; залежить від численних факторів, які взаємопов'язані та діють водночас або окремо на адресата [Іванченко, с. 149-150]. Вплив у цілому – це привертання уваги адресатів повідомлення до предмету рекламування з метою провести зміни в їхніх поглядах. І мовленевий вплив у першу чергу знаходить своє вираження у використанні лінгвістичних засобів в текстах рекламних повідомлень. Окрім того, для рекламних текстів важливою є також модель, запропонована Ф. Джефкінсом: модель VIPS (Visibility – Наглядність, Identity – Особистість, Promise – Обіцянка, Single-mindedness – Цілеспрямованість). Реклама повинна бути легко помітною, а особистість рекламодавця, або ж ідентичність товару – зрозумілими читачам. Обіцянка-пропозиція повинна бути чіткою та короткою. Цілеспрямованість проявляється у конкретиці запропонованої пропозиції для споживача [Городецька, с. 33].

Найчастіше реклама не тільки інформує читача, а й формує у нього яскравий рекламний образ через систему зображально-виражальних засобів мови. Маючи на меті інтенсивне концентроване вплив, мова реклами постійно вимагає оновлення, тому що виражальні засоби зношуються і, швидко поширюючись, починають відтворюватися механічно, в результаті чого стирається образність, а значить, знижується переконливість реклами. В зв'язку з цим, реклама використовує багатий спектр засобів виразності на всіх мовних рівнях.

Досить часто в рекламі використовуються стилістичні тропи. Найпоширеніші види тропів, які використовуються в рекламних текстах це: алегорія, гіпербола, іронія, метафора, метонімія, алюзія, уособлення, перифраза, синекдоха, порівняння, епітет [Куликова, с. 83]. Не менш виразними є і фразеологічні звороти. Дослідниця Е.В. Куликова стверджує, що маркетологи часто використовують фразеологію не тільки в тому вигляді, в якому вона існує в мові, а й у зміненому. Оновлюючи семантику, структуру фразеологічних оборотів, вони створюють нові смислові відтінки. У рекламі також використовуються різні стилістичні фігури. Найбільш поширені фігуральні вислови: анафора, антитеза, безсполучникові конструкції, градація, інверсія, паралелізм, риторичне питання, еліпсис, епіфора [Куликова, с. 83-88]. Образні засоби мови поживляють та актуалізують рекламний текст.

У своїй дослідницькій роботі, М.Р. Желтухіна відзначає можливість реклами впливати на всі сфери людської діяльності з певною метою. Науковець вважає, що задля впливу на адресата, маркетологи використовують мовні засоби різних рівнів. Розглянемо більш докладно види мовного впливу в рекламі, запропоновані М.Р. Желтухіною:

– переконання (вплив на свідомість особистості через звернення до її власного критичного судження). Досягнення такого результату можливе

за умови використання лексики імперативу (дієслова в наказовому способі);

– доведення – логічне аргументування. Тут, як правило, описується будь-який експеримент, за допомогою якого адресат повинен переконатися в якості рекламованого товару. При цьому використовуються мовні кліше: «Науково доведено ...», «досвідченим шляхом ми з'ясували ...», «вчені провели дослідження ...» та ін. Присутня і наукова лексика, яка покликає надати вагомості та значущості проведеному експерименту;

– умовляння – емоційне спонукання співрозмовника відмовитися від його поглядів і прийняти потрібний рекламодавцю. Досягається за допомогою виклику необхідних асоціацій;

– навіювання чи сугестія (спонукання співрозмовника прийняти на віру сказане без обдумування і критичного осмислення). Ключова фраза такого рекламного ролика складається з двох частин: у першій, як правило, звучить обіцянка, а в другій частині - спонукання до дії;

– зараження – процес передачі емоційного стану від одного індивіда до іншого на психофізіологічному рівні контакту - крім власне смислового впливу або додатково до нього. Адресат ніби ставиться на місце героя рекламного ролика, ведеться розповідь про інших, наводяться приклади розв'язання проблемних ситуацій тощо. У подібних роликах домінують риторичні питання;

– примус – змушення людини зробити що-небудь проти його волі.

До наведених способів мовного впливу, Е.В. Шелестюк додає також маніпуляцію [Шелестюк, с.71].

Наведені способи впливу досягають своєї мети завдяки лексиці, що використовується для оформлення когнітивної інформації в рекламному тексті. За своїми характеристиками вона близька до термінології: однозначна, нейтральна, незалежна від контексту [Березова, с. 3]. Аналізуючи лексику, яка використовується в рекламному повідомленні, дослідники виділяють ту, яка служить додатковими засобами виділення і посилення когнітивних компонентів: емоційно-оцінна лексика з семантикою позитивної оцінки; засоби вираження гіперболи позитивної оцінки; найвищий ступінь прикметників і прислівників; прислівники і частки з функцією підсилювачів; морфеми з семантикою посилення якості; займенники з узагальнюючою семантикою; оціночні висловлювання з забарвленням; кількісні гіперболи розмовної мови; модні слова; іноземні слова, мовні звороти і цитати; діалектні слова і звороти; специфіка синтаксису: емоційна інверсія, парцеляція, незакінчені речення, риторичні запитання і вигуки; повтори всіх рівнів: фонетичний, морфемний, лексичний, синтаксичний; гра слів, метафори, порівняння, авторські словосполучення і інші лексичні фігури стилю; стилістично забарвлена лексика: просторіччя, жаргон, високий стиль тощо [Березова, с. 3-5].

Аналізуючи лінгвальні способи впливу, які застосовуються в рекламних текстах, необхідно також згадати про використання повторення слів та

словосполучень, що допомагають рекламодавцю передати всю необхідну інформацію читачеві, називаючи найважливіші характеристики декілька разів. Таким чином, рекламний текст стає більш привабливим і цікавим для споживачів, викликаючи бажання отримати товар, що рекламується [Городецька, с.158]. Повторення слів та словосполучень у рекламі сприяє переконанню: не змогли переконатися з першого разу, переконалися з двадцять першого, і не важливо чи то мозок втомився чинити опір, чи то справді товар сподобався.

Підсумовуючи наше дослідження, можемо сказати, що мова є одним із найважливіших елементів впливу в рекламному повідомленні. За допомогою різноманітних прийомів та стилістичних засобів, рекламні компанії приваблюють читача, фіксують його увагу на оголошенні, тим самим непомітно здійснюючи вплив на підсвідомість потенційного покупця та його купівельний вибір.

Список літератури

1. Березова В. Г. Специфика рекламных текстов: особенности перевода [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://elib.bsu.by/bitstream/123456789/>

2. Городецька Ірина Василівна. Англійськомовний рекламний текст косметичних засобів: структура, семантика, прагматика [Текст]: дисертація. канд. філол. наук, спец.: 10.02.04 - германські мови / Городецька І. В. – Чернівці, 2016. – 203 с.

3. Желтухина М. Р. Комплексное суггестивное воздействие языка СМИ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.philol.msu.ru/~slavphil/books/jsk_25_16krasnych.pdf

4. Иванченко Р. Г. Реклама: словарь терминов / Р. Г. Иванченко. – К. : Патент, 1998. – 208 с.

5. Куликова Е. В. Лингвистические парадигмы и лингводидактика: материалы XII международной научно-практической конференции. – Иркутск, 15-15 июня 2007г. – С. 83-88.

6. Кучин Д. В. Лингвосомиотические средства речевого воздействия в рекламе банковских услуг [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://dspace.tltsu.ru/bitstream/>

7. Шелестюк Е. В. Речевое воздействие: онтология и методология исследования: Монография [Текст] / Е.В. Шелестюк. Челябинск: Челябинский гос. ун-т – Челябинск: ООО «Энциклопедия», 2008. – 232 с.

ОСОБЕННОСТИ МОДИФИКАЦИИ ФОЛЬКЛОРНЫХ ЖАНРОВЫХ ФОРМ В АВТОРСКОЙ ЦИКЛИЗАЦИИ ЯКУТСКИХ ПОЭТОВ

Посельская В.Д.

к. филол. наук, научный сотрудник

Института гуманитарных исследований и проблем малочисленных народов Севера СО РАН

FEATURES OF MODIFICATION OF FOLKLORE GENRE FORMS IN THE AUTHOR'S CYCLIZATION OF YAKUT POETS

Poselskaya V.D.

Candidate of Philology, Researcher at the Institute of Humanitarian Studies and Problems of Indigenous Peoples of the North, Siberian Branch of the Russian Academy of Sciences

Аннотация

В задачу статьи входит рассмотрение модификаций (трансформаций, интерпретаций) фольклорных жанровых форм в авторских циклах наиболее значимых якутских поэтов А. Е. Кулаковского, П. А. Ойунского, И. М. Гоголева. Выявлено, что на основе фольклорных источников авторами созданы модификации следующих видов: сатирический, публицистический и философский тексты. Условно можно предположить о жанровой эволюции в циклизации в якутской поэзии, обретающей постепенное усложнение поэтической мысли в плане развития содержания от сатирической зарисовки до исторического и гражданско-философского осмысления.

Abstract

The task of the article is to consider modifications (transformations, interpretations) of folklore genre forms in the author's cycles of the most significant Yakut poets A.E. Kulakovsky, P.A. Oyunsky, I.M. Gogolev. It was revealed that on the basis of folklore sources, the authors created modifications of the following types: satirical, journalistic and philosophical texts. It is conditionally possible to assume genre evolution in cyclization in Yakut poetry, which is acquiring a gradual complication of poetic thought in terms of the development of content from satirical sketches to historical and civic-philosophical reflection.

Ключевые слова: поэзия; жанр; цикл; цикл-поэма, фольклорная модификация

Keywords: poetry; genre; cycle; cycle poem, folklore modification

В якутской поэзии в целом наблюдается установка на жанровый эксперимент в русле активного использования моделей фольклорных текстов. При этом формально-содержательные параметры тра-

диционных жанров фольклора обретают новое качество в зависимости от эстетической рефлексии автора. В результате модификации малых жанров фольклора вырисовывается объективно закодированная в тексте авторская интенция и его картина

мира. С данной точки зрения актуальными и новыми представляются нам исследования в области персональной творческой модели. В современном якутском литературоведении специфика влияния фольклора, его трансформации и модификации не раз становились объектом исследования с разных ракурсов и аспектов. Отдельный интерес представляет научная статья Романовой Л.Н. о природе зарождения поэтического жанра на базе фольклора [4, с. 99-110]. Интенсивные изменения фольклорных жанров на раннем этапе формирования «младописьменной» литературы начала XX века проанализированы в работе Н. В. Покатиловой [5, с. 48-50] на примере поэтического творчества А. Е. Кулаковского.

Интерпретация фольклорного источника в авторском тексте, где основное внимание поэта сосредоточено на критическое воспроизведение реальности и глубокое проникновение в бытовую реальность народа, встречается в поэтическом цикле основоположника якутской литературы А. Е. Кулаковского «Портреты якутских женщин». Данный цикл является одной из главных основ возникновения и развития жанра лирического цикла, в котором наблюдаются идейно-тематическое и образное объединение составных частей. По жанрово-стилистическим критериям стихотворения цикла аналогичны форме народных песен-импровизаций – *туойуу*, *туойсуу* (воспевание), в которых традиционно воспеваются внешняя красота и благородство якутских женщин. В тексте цикла по замыслу автора происходит обновление содержания песен-портретов, представляющих собой социально-обусловленные гиперболизированные образы-персонажи. Каждый портрет строится из эпитетов-перечислений как и в народной песне, но приобретает другой, сатирический подтекст. Одним из стилистических приемов в данном цикле выступает слоговая аллитерация, которая является одним из традиционных ритмико-интонационных свойств фольклорных текстов:

Сангарарын дьаабытын

Саха ураанхай

Сатаан сабабалаабатах... («Иккис мэтириэт»)

(Словоизверженья ее поток

Ни один якут уловить не сумел... («Второй портрет») (Пер. В. Солоухина)

Таким образом, заимствуя жанровую модель песен-*туойсуу*, А. Е. Кулаковский, создает новую модификацию фольклорного источника, с иным, сатирическим наполнением смысловой структуры. Выстраивая иронически обыгранные портреты-*туойсуу* как составные звенья в структуре поэтического цикла, автор актуализирует «надтекстовый», обобщенный смысл – воспроизведение реальных типичных образов женщин, порочные черты которых встречаются в жизни независимо от времени и эпохи.

Именно этот модификационный процесс нашел отражение в поэтическом цикле другого основоположника якутской поэзии П. А. Ойунского «Старые танцы – новые песни» ярко выраженного

публицистического характера, также организованного на единстве идейно-тематического и образного критериев. В цикле наблюдается формальная общность компонентов, восходящих к поэтике народных коллективных песен-импровизаций – *осуохай*, исполняющихся во время хороводных танцев на летнем «кумысном» празднике *Ысыах*, которые преобразованы автором в стихотворные тексты с ярко-выраженным революционно-романтическим пафосом. Данный метод актуализируется автором в названии цикла «Старые танцы – новые песни». Здесь определения «старые»-«новые» к ключевым словам указывают на модификацию смысловой направленности якутских народных песенных мотивов в актуальный на тот период революционный призыв молодежи. Традиционно, главными организующими и связующими звеньями этих песен являются поэтические образы, постоянные эпитеты, формообразующие элементы, которые повторяются из песни в песню. Так, в цикле каждое стихотворение начинается с устойчивых формульных призывов песен-*осуохай* в их неизменном виде: «*Чэйинг, чэйинг, чэйидээр!...*» или «*Тэтим-чэгиэн сээрдээр!...*», «*Эчий-эчий, до±оттоор!...*» и др. Однако содержание в стихотворных текстах трансформируется в агитационные призывы лозунгового характера, прославление коммунизма, в целом адаптируется и адресуется передовой молодежи того времени. В художественной обработке автора они имеют жанровую основу песен-*осуохай*, проникнутых ярко выраженным публицистическим пафосом. Фольклорная установка заявлена также в названиях компонентов цикла, которые представляют собой обозначения (наименования) якутских народных танцев: «*Оһуохай*», «*Кулун куллуруһуу*», «*Дьэирэнгэй*», «*Илии аннынан эргийи*», «*Атах тэпсиитэ*», «*Чохчоохой*» и др.). Основным организующим фактором ритмики стихотворений в цикле является слоговая аллитерация в сочетании с семисложником, характерным для народных песенных мотивов.

Таким образом, произведение П.А.Ойунского «Старые танцы – новые песни» является циклом публицистического характера, организованным на единстве идейно-тематического и образного критериев. Авторская интенция выражается в смене адресата (передовая молодежь нового времени) и обновлении содержательной формы (гражданско-публицистическое наполнение) фольклорного источника. Авторская интенция выражается в смене адресата (передовая молодежь, человек нового времени) и обновлении содержательной формы (гражданско-публицистическая интерпретация) фольклорного источника.

Одним из ярких произведений конца XX в. якутской поэзии, где стихотворный цикл претендует на системность и целостность поэзного жанра, то есть содержит авторскую установку к переработке от цикла в поэму, является произведение И. Гоголева «Песнь о Лене». Тенденция к жанровому синтезу и органическая связь с фольклором в аспекте трансформаций и модификаций в индивидуально-авторском творчестве поэта как научная

проблема была отмечена М. Н. Дьячковой в работе «К постановке проблемы художественного стиля и метода в поэтическом творчестве Ивана Гоголева» [1, с. 160-173]. В области исследований по прозе И. Гоголева интересна монография Ноевой С. Е. [3], в которой также затрагивается проблема трансформации, индивидуализированности фольклорно-мифологических элементов, составляющих авторскую концепцию его романов. Мифопоэтическая картина мира в поэзии И. Гоголева с точки зрения авторских интерпретаций фольклорных мотивов и сюжетов раскрывается в статье Ефремовой Е.М. [2].

Индивидуально-авторская установка на новаторство в аспекте содержания и формы, ориентация на расширение лирического переживания, глобальности, глубокой философичности, поэтической мысли, обуславливают обращение И. М. Гоголевым к сложной синтетической жанровой форме цикла-поэмы, новому сверхтекстовому единству. Основным скрепляющим, организующим ядром данной метажанровой формы является циклизация, так как части поэмы до окончательного варианта не раз издавались как самостоятельные поэтические циклы, которые впоследствии были объединены в новое художественное целое с глубоким философским подтекстом. Жанрово-стилевые искания приводят якутского поэта к творческому опыту философского осмысления фольклорно-мифологического наследия народа саха. Например, в седьмой части поэмы-цикла «Отблески волн реки Лены» одним из основных систематизирующих факторов является модификация малых жанров фольклора – в частности, вкрапление якутских пословиц в структуру канонизированных составных частей – четверостиший. При использовании традиционных форм интерпретируется в зависимости от эстетической рефлексии автора: паремии дополняются иными факторами, обыгрываются в тексте в качестве антитезы, употребляются в новой функции), в итоге, образуются логически замкнутые индивидуально-авторские пословицы-афоризмы с социально-нравственной направленностью. В структуру заключительной части цикла-поэмы «Легенды Лены» заключены три легенды «Сэргэ Элля Боотура», «Тыгын и Таас Уллунах», «Волшебная сила слова», сюжетная основа которых переплетена с элементами фольклорного жанра исторической легенды-мифа о жизни древних предков якутского рода в их авторской модификации. Так, ключевые фольклорные сюжеты и предания о Эллье Боотуре и Омогой Бае (в первой легенде), о Тыгын Дархане и его сыне Таас Уллунах (во второй легенде), о Гоголе Додоре (третья легенда) преломлены через идею автора донести до потомков нравственные идеалы народа в их общефилософском осмысле-

нии. В сюжетике циклов сохраняется сочетание достоверного и вымышленного, переплетение реалистических элементов с мифологическими, что характерно для жанра легенды.

Фольклорная модификация – повторяющийся художественный прием в циклах стихотворений в якутской поэзии. В зависимости от индивидуально-авторского замысла модификации бывают сатирического, публицистического и философского подтекста, чему способствуют и использующийся тропический арсенал, ритмико-интонационные особенности, мотивы. На примере циклов основоположников якутской поэзии мы установили что фольклорная модификация в рамках циклизации (обращение к фольклорным жанровым формам, стремление к их трансформации и обновлению) как художественное явление наблюдается с самого начала развития письменной якутской литературы, начиная с 20-х гг. XX в. В основном трансформируется содержание фольклорных источников, при сохранении отдельных формальных признаков. На современном временном этапе наблюдается тенденция отхода от сатирической формы в сторону философского переосмысления, что и прослеживается при анализе фольклорных модификаций в стихотворной циклизации, в развитии которой прослеживается стремление к усложнению и углублению индивидуально-авторского сознания. Так, у И. Гоголева основной авторской задачей является создание метажанрового текста, позволяющего воплотить всю сложность и многогранность внутреннего мира, через призму взаимосвязи фольклора и литературы, синтез жанровых форм: цикла и поэмы.

Список литературы

1. Дьячковская М. Н. Избранные работы: Вопросы якутского стихосложения. – Якутск: ИГИИ-ПМНС СО РАН. – 2015. – 262 с.
2. Ефремова Е. М. Мифопоэтическая картина мира в поэзии И. М. Гоголева: специфика архетипических образов (Великая гора, Мировое дерево) //Филологические науки. Вопросы теории и практики. Тамбов: Грамота. –2018. №8(86). Ч.1. С.21-23.
3. Ноева С. Е. Поэтика времени и пространства в романах И. М. Гоголева. – Новосибирск: Наука. – 2009. – 119 с.
4. Романова Л. Н. Фольклор как жанрообразующий фактор якутской поэзии Итрети XX века (на материале поэзии А. Е. Кулаковского, А. И. Софронова) // Известия Российского государственного педагогического университета им. А. И. Герцена. – СПб: РГПУ им. Герцена. – 2012. - №133. – С. 99-110.
5. Покатилова Н. В. Трансформация малых жанров фольклора в литературе // Филологические науки. Вопросы теории и практики. Тамбов: Грамота. – 2016. - №1(55): в 2-х ч. Ч.1. С.48-50.

ЕТАПИ Й ЗАСОБИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАВДАННЯ РОЗРОБКИ АНГЛІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО ФУТБОЛЬНОГО РОЗМОВНИКА

Троян І.П.

Національний університет «Львівська Політехніка»
Бакалавр

STEPS AND MEASURES FOR IMPLEMENTING AND DEVELOPMENT OF A MODERN ENGLISH-UKRAINIAN FOOTBALL VOCABULARY

Troian I.

National University "Lviv Polytechnics"
Bachelor's degree

Анотація

У статті розглядаються особливості розробки сучасного англійсько-українського футбольного розмовника, який міг би задовольнити потреби української футбольної спільноти та громадян єдиного європейського простору.

Abstract

The article deals with the peculiarities of the development of a modern English-Ukrainian football vocabulary, which could satisfy the needs of the Ukrainian football community and citizens of the single European space.

Ключові слова: англійсько-український розмовник, крос-культурна комунікація, футбольна термінологія, футбольний сленг.

Keywords: English-Ukrainian phrasebook, cross-cultural communication, football terminology, football slang.

Загальновідомо, що витоки гри у футбол можна знайти у будь-якому куточку земної кулі. Цивілізації упродовж всієї історії розвивали ігри з м'ячем, багато з яких можна вважати попередниками сучасного футболу, який оформився і набув ознак сучасної гри в Англії наприкінці дев'ятнадцятого сторіччя. Звісно, вам не потрібно досконало володіти іноземною мовою, аби розуміти, що відбувається на футбольному полі. Водночас знання мов все-таки знадобляться, щоб участь у міжнародних футбольних подіях була безпечною і зручною.

Футбол як командний вид спорту користується популярністю у глядачів та вболівальників, а також привертає найбільшу увагу ЗМІ. Асоціація сприяння міжнародному руху «Спорт для всіх» (TAFISA), яка представляє робочу групу комісії Міжнародного олімпійського комітету, оголосила перелік 20-ти найпопулярніших і наймасовіших видів спорту у світі. Це дослідження TAFISA провела у 200 країнах. За результатами футбол посів друге місце в рейтингу: цим видом спорту займається 8,4 % населення планети [9].

В. Зілгалов зазначає: «Футбол – це не лише магія, глadiatorський театр... Футбол – це не лише гра мільйонів і захоплення для мільярдів... Це не лише своєрідна людська містика в дії, як зауважував італієць Умберто Еко... Ця гра також і спосіб маніпулювання людьми» [1].

Спортивні змагання такого рівня, на нашу думку, перестали бути суто спортивними подіями, а є, в першу чергу, – гуманітарними та культурними феноменами, що набули ознак масових шоу. Учасниками міжнародних футбольних чемпіонатів є не лише спортсмени-професіонали, але й тисячі уболівальників з різних країн. Ефективність спілкування учасників будь-якого з чемпіонатів є, безперечно, лівовою часткою успіху в його проведенні.

Існують різноманітні способи сприяння подібним процесам. Визначне місце серед них займає цілеспрямована іншомовна підготовка учасників чемпіонатів, а також розробка спеціальних засобів, що уможливають безпосереднє спілкування носіїв різних мов, зокрема, й двомовних / багатомовних розмовників.

Мову футболу можна розглядати, як одну з багатьох різновидів мов спорту. Оскільки ця гра набула світового визнання і користується величезною популярністю, практично у всіх куточках світу, це очевидний факт, що більшість сучасних мов розробили змістовні словники для вирішення проблеми міжнародного спілкування. Розробка подібного словника футбольної термінології та сленгу допоможе вирішити проблему міжнародного спілкування для української футбольної спільноти. Як поле дискурсу, ця дисципліна включає в себе ряд розмовних і письмових контекстів, таких як:

- спілкування на полі під час гри в футбол: *box-to-box player* – атакуючий півзахисник (той, що пробігає відстань від штрафного майданчика до штрафного майданчика), *centre spot* – центр поля (точка, з якої м'яч вводиться у гру, *corner (kick)* – кутовий (удар), *box* – штрафний майданчик;

- радіо, телебачення, преса та онлайн інтерв'ю з гравцями, тренерами та експерти: *barnstorming finish* – приголомшливий фінал, *early doors* – гол на перших хвилинах гри, *comeback* - камбек (перемога команди, яка програвала);

- спілкування на трибунах: реакції та коментарі фанатів як на стадіоні, так і в інших місцях (на вулицях, бари, або вдома перед телевізором): *he's got an engine* – він, як машина (швидкий та витривалий гравець), *natural goalscorer* – природжений голеадор, *park the bus* – сісти в захист (оборонятись

усією командою), *professional foul* – фол останньої надії;

- неофіційні дискусії про футбол між фанатами (вживу або в Інтернеті): *a game of two halves*, *goalless draw* – нульова нічия, *good in the air* – той, що відмінно гра на другому поверсі (головою), *diving* – симуляція.

Наведений перелік комунікативних ситуацій, жодним чином не є повністю вичерпним, але значна кількість лінгвістичних елементів (наприклад, основна футбольна термінологія) використовується у всіх вищезазначених контекстах.

Розглядаючи проблему розробки словників-розмовників в історичному аспекті, важко оминати увагою її відображення у класичній літературі. Існує чимало художніх сюжетів на тему ситуативної адекватності одиниць у розмовниках [5].

Валідність – здатність виконувати покладені на них функції – є основною характеристикою методичних видань, покликаних стати інструментом крос-культурної комунікації. Досягнення валідності – це питання відбору вербальних форм і засобів, адекватних реальним завданням, умовам і ситуаціям спілкування між представниками різних мовних спільнот. [6]

На нашу думку, валідизація – це основне завдання укладачів словників-розмовників, яке, повинно реалізуватися за таким алгоритмом: 1) визначення цільової групи користувачів → 2) з'ясування потреб цільової аудиторії (типових контекстів соціальної взаємодії, мовленнєвих намірів і завдань), а також широких соціальних потреб суспільства → 3) визначення вербальних засобів вираження комунікативних намірів та соціальних завдань → 4) вибір релевантного формату розмовника → реалізація структурно-змістових характеристик на практиці.

Розглянемо докладніше перераховані етапи розробки двомовного розмовника, який здатний задовольнити потреби міжнародної футбольної спільноти.

Універсальність довідникових видань є не лише їхньою перевагою, але й суттєвим недоліком, який виявляється у неспроможності в повній мірі задовольняти потреби конкретної цільової групи користувачів. Спортсмени, журналісти, футбольні уболівальники, працівники готельно-ресторанної та туристичної галузі, співробітники спеціальних служб – це не вичерпний перелік тих, хто забезпечує загальний успіх будь-якої футбольної події континентальної значущості.

Мовна ситуація на Європейському континенті, як відомо, характеризується домінуванням двох тенденцій: багатоматттям мов і мовних спільнот, увагою до збереження й розвитку регіональних мов, з одного боку, та подальшим становленням англійської мови у статусі *lingua franca*, що зумовлюється низкою економічних, політичних, соціально-культурних та власне мовних чинників, з іншого. [8]

Україна, що прагне стати повноправним учасником загальноєвропейських інтеграційних процесів, повною мірою відчуває на собі певну еkleктичність поєднання зазначених тенденцій, і як країна-організатор континентальних спортивних змагань

зобов'язана знайти шляхи забезпечення єдиної комунікаційної бази для їх учасників.

Специфіка професійної діяльності та соціального статусу учасників міжнародних чемпіоншипів дозволяє визначити ступінь нагальності розробки додаткових інструментів міжкультурного спілкування для задоволення їхніх потреб. Таким чином, основними користувачами двомовного розмовника вважатимемо: 1) українців як іноземних туристів та іноземних туристів, які відвідують Україну в рамках футбольного чемпіонату; 2) працівників сфери обслуговування та співробітників спеціальних служб, які забезпечуватимуть організацію та проведення чемпіонатів. Двомовний розмовник меншою мірою буде потрібен журналістам і представникам спортивних команд з огляду на їхній статус та обов'язкові кваліфікаційні вимоги.

Аналіз потреб потенційних користувачів розмовника є першочерговим, але не єдиним, завданням теоретичної розробки проблеми та практичної реалізації її результатів. Власне кажучи, врахування особистісних та вузько соціальних феноменів поза широким соціальним контекстом подій загальноєвропейського та світового масштабів є дещо спрощеним підходом до розробки двомовного розмовника, що врешті-решт закриває цілу низку перспектив. [7]

Отже, ми бачимо, що не змінюючи свого основного функціонального призначення – бути інструментом посередництва у процесі міжкультурного спілкування, – словники-розмовники повинні бути модернізованими та адаптованими за змістом і формою відповідно до потреб цільової групи, галузі використання, стану розвитку поліграфічної індустрії та інформаційних технологій. Наше зацікавлення розробленням саме двомовного англійсько-українського футбольного розмовника зумовлене як статусом англійської мови як *lingua franca*, так і непинним розвитком футбольної світової культури.

Список літератури

1. Зілгалов В. Футбол як дзеркало української дійсності [Електронний ресурс]. – Режим доступу до статті: <http://www.radiosvoboda.mobi/a/2151864.html>.
2. Карабан В.І., Мейс Дж. Переклад з української мови на англійську мову. Навчальний посібник-довідник для студентів вищих закладів освіти / В.І. Карабан, Дж. Мейс. – Вінниця: «Нова книга», 2003. – 608 с.
3. Корунець І.В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад): Підручник / Ілько Вакулович Корунець. – Вінниця. «Нова книга», 2003. – 448 с.
4. Мжельская О.С. Заметки о лексике «разговорников» // Вопросы теории и истории языка / Ольга Сергеевна Мжельская. – СПб., 1993. С. 106-110.
5. Новий тлумачний словник української мови: у трьох томах. Т. 1. Київ: «АКОНІТ», 2001. – 924 с.
6. An Introduction to International Varieties of English // Laurie Bauer. Edinburgh University Press, Laurie Bauer, 2002. – 135 p.

7. "Languages of Europe – Official EU languages". European Commission. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://ec.europa.eu/education/languages/languages-of-europe/doc135_en.htm. Retrieved 30 July 2010.

8. Multilingual Europe: Reflections on Language and Identity // Warren J., Benbow H.M. eds., Cambridge Scholars Publishing, 2008. – 195 p.

9. <https://www.uk.wikipedia.org>.

СТРУКТУРНЫЕ МОДЕЛИ ЭВЕНСКИХ ТОПОНИМОВ

Шарина С.И.

*Институт гуманитарных исследований
и проблем малочисленных народов Севера СО РАН, к.ф.н.*

STRUCTURAL MODELS OF EVENIAN TOPONYMS

Sharina S.I.

*Institute of humanitarian researches and Problems
of the minorities peoples of the North of the Siberian Branch of the Russian Academy of Science,
candidate of philology sciences*

Аннотация

В статье рассматриваются структурные модели эвенской топонимической лексики в пределах Охотского района Хабаровского края, на территории села Арка и родовых угодий рода Кела. При систематизации данных по региональной ономастике выявляются типичные для рассматриваемого региона наиболее продуктивные топоформанты и топонимические модели, используемые при номинации топонимов. Исследование по региональной топонимике может восполнить тот пробел, который существует сегодня в эвенской ономастике.

Abstract

The article discusses the structural models of the Even toponymic vocabulary within the Okhotsk district of the Khabarovsk Territory, in the territory of the village of Arka and the ancestral lands of the Kela family. The systematization of data on regional onomastics reveals typical for the region under consideration the most productive topoformant and toponymic models used in the nomination of toponyms. The study on regional toponymy can fill the gap that exists today in the Even onomastic.

Ключевые слова: эвенский язык, ономастика, топонимы, структурные модели, продуктивные топоформанты.

Keywords: Even language, onomastics, toponyms, structural models, productive topoformant.

Необходимо признать, что, несмотря на собранный и опубликованный обширный и интересный материал по многим тематическим пластам лексики эвенского языка, определенные лексико-грамматические группы слов еще не получили достаточно полного освещения в литературе, не имеют систематического описания и большие тематические группы слов. Для выполнения задачи максимально полного описания эвенского языка в настоящее время актуальны новые данные по лексическому составу еще неисследованных говоров, классификация малоисследованных пластов эвенской ономастической лексики, таких, как топонимика, антропонимика, этнонимика. Систематизация данных по региональной ономастике, выявление типичной для того или иного региона топонимической лексики, определение типовых топоформантов и топонимических моделей может восполнить тот пробел, который существует сегодня в эвенской ономастике.

Эвенская топонимическая лексика Охотского района Хабаровского края, на территории села Арка и родовых угодий рода Кела ранее не исследовалась. Исключением является статья А.А. Буркина, где рассматриваются исключительно потоимы – названия рек, которые впадают в Охотское море [2].

Келарский род упоминается в записях первых исследователей с XVII века, отмечается расселение

рода от Тугура до Охоты. В настоящее время род *Кела* представляют оленеводы-охотники Безносовы. Территория кочевья рода простирается от гор *Таскан* и *Тулдал* до верховий реки *Кела*. Эвенские топонимы образуют сравнительно многочисленный слой топонимических названий, распространенных от горных вершин до болотистой местности.

Названия населённых пунктов представлены двумя комонимами: *Арка* и *Кетанна*. Со слов информантов *Арка* образовано от эвенского слова *ардай* 'ожить, воскреснуть': *Арка гэрбэн, арадай төр, демкэн ануаниду, бэйл чакаптидюр олдав хэпкэнидюр, арчал. Эли төрли, окатал далидун улдэв-дэ баккотчал*. Название *Арка* обозначает земля воскрешения, в голодное время люди съезжались, ловили рыбу, находили крупную дичь и выживали здесь, между двух рек'. Посёлок *Кетанда* (*Кетанна*) расположен в истоке реки *Ауатъкан*, где поднимается на нерест красная рыба *кета* – разновидность лососёвых, здесь осенью эвены заготавливали рыбу на зиму. Комоним образован при помощи суффикса *-нна*, переводится как «имеющий кету».

В рассматриваемом регионе выявлено много гидронимов. Для лимнонимов эвенского происхождения характерно использование топоформанта – *нна*, например: *Бусанна* ('имеющий мезлоту' от *бут* 'мерзлота'), *Няйванна* ('имеющий арктического

гольца` от *найва* `арктический голец`), *Норигэнна* (имеющий хариус` от *норигэ* `хариус`). Этимологически суффикс *-нна* можно рассматривать как показатель обладания, что подтверждается на материалах других тунгусо-маньчжурских языков. Одним из наиболее частотных топоформантов для лимнонимов рассматриваемого региона является суффикс субъективной оценки с увеличительным значением *-ндя*: *Курэндя* (от *кур* `ураганный ветер, смерчь`), *Нибукэндя* (от *нибукэ* `худой`), *Хятакагандя* (от *хятакаг* `заросли тальника`) и др. Для лимнонимов характерен и суффикс субъективной оценки с уменьшительным значением *-чан/-чэн*: *Нэкэчэн* (от *нэкэ* `окунь`), *Нонамчан* (от *нонам* `длинный`) и др.

Названия рек и речек – потамонимы также широко представлены на карте мест кочевий рода Кела. Название реки *Иня* происходит от эвенского слова *иңа* `галька, песок`, что соответствует характеру местности в устье реки, изобилующей мелкой галькой. Название реки *Охота* восходит к слову *окат* `река`. Потамонимы, которые этимологизируются на эвенском языке: *Агатъкан* (от *ауатъкан* `одинокий, сирота` – река, не имеет притоков), *Дэгникэн* (от *дэгни* `непостоянный` – река, выходящая из берегов во время дождей и полностью пересыхающая в засушливое лето), *Олэлкэн* (имеющая водопад` от *олэн* `водопад` + показатель обладания *-лкэн*), *Текучэн* (от *текун* `узкое, тесное место` – течёт между сопки и скалы).

Наиболее продуктивной моделью при номинации потамонимов – названий речек выступают топоосновы, оформленные суффиксами субъективной оценки *-чан/-чэн, -ндя*, например: *Хисичэн* (от *хиси* `высокие, крутые берега`), *Эмкэрчэн* (от *эмкэр* `сыпучий обрыв`), *Хэнкэчэн* (от *хэнкэ* `родник`), *Дяпкандя* (от *дяпка* `проездной распадок между гор`), *Хитлэндя* (от *хитлэ* `устье двух рек`), *Көөндя* (от *көө* `рога снежного барана`).

Данная же модель превалирует и при номинации оронимов – названий гор, горных цепей, перевалов, например: *Бөлсэгэндя* (от *бөлсэг* `каменистый`), *Кадарандя* (от *кадар* `скала`), *Чуундья* (от *чууня* `остроконечный`), *Имтачан* (от *имта* `солончак`), *Дяпкачан* (от *дяпка* `узкий`).

Если рассмотренные модели универсальны для всех разрядов топонимов, то здесь целесообразно выделить модель, характерную больше для оронимов. Модель состоит из топоосновы и форманта *-кич* (словообразовательный суффикс отглагольных существительных), например: *Мэнниткич* `место, откуда можно обозреть окружающее` (от *мэнридэй* `осматривать местность`), *Тусамкич* `место, через которое можно перепрыгнуть` (от *тусандай* `перепрыгнуть`), *Хэлдэркич* `место, где можно сорваться` (от *хэлдэрдэй* `оборваться`).

Из дримнонимов региона – названий лесных массивов обращает внимание топоним *Телбанкур* (от *телбан* `песчаная нора тарбагана`). Суффикс *-нкур*, вероятно, восходит к общетунгускому суффиксу *-мкура* со значением обладания чем-либо. Например, в эвенкийском языке данный суффикс образует названия кустов, реже деревьев (обычно

плодоносящих): *качикамкура* `верба (растение)` от *качикакта* `вербные барашки`.

Одним из продуктивных топонимических элементов в рассматриваемом регионе является показатель обладания *-лкан*: *Хунуэлкэн* `ветренный` (от *хунуэ* `ветер`), *Абагалкан* `медвежий` (от *абага* `медведь`), *Хеңалкан* `налим имеющий` (от *хеңан* `налим`).

К морфологически нечленимым топонимам региона относятся названия рек *Юдома* (от *нунам* `большая река`), *Кела* (от названия рода *Кела*), *Одари* (от *хэдэри* `вверх по склону`), название горы *Ачуран* (от *ачуран* `верхняя крышка чума`). Отмечается всего один составной топоним – *Нин тувкич* `место, где оценилась собака`.

Для выявленных 110 топонимов эвенского происхождения рассматриваемого региона характерны следующие отдельные разряды онимов: 2 комонима, 49 гидронимов (в том числе 29 потамонимов, 17 лимнонимов, 3 наименования водопада), 33 оронима, 8 дримонимов, 16 агроонимов, 2 антропонима.

Большинство топонимов на исследуемой территории морфологически членимы. Весьма частотное использование в качестве словообразовательных формантов показателей субъективной оценки и обладания. Так, с суффиксом *-ндя* выявлено 20 топонимов, *-чан/-чэн, -кан/-кэн* – 28, с показателями обладания – 12. Для рассматриваемого региона наименее характерны и редки модели с использованием суффиксов *-ак/-эк* (со значением места совершения действия), *-йа* (со значением обладания), *-н* (название процесса или результата действия).

Мотивы и принципы номинации топонимической лексики Охотского района Хабаровского края, на территории села Арка и родовых угодий рода Кела, судя по собранному топонимическому рассказу и лингвистическому анализу, являются в основном типичными для других регионов проживания эвенов (Магаданская область, Чукотка, Камчатка, Якутия), т.к. совпадает выбор необходимых лексических и онимообразующих средств и этимологически много топонимов восходят к обычаям или случаям из жизни эвенов, их верованиям и быту.

Список литературы

1. Бурькин А.А. Историко-этнографические и историко-культурные аспекты исследования ономастического пространства региона (топонимика и этнонимика Восточной Сибири). СПб.: Петербургское Востоковедение, 2006. - 127 с.
2. Бурькин А.А. Эвенкийские и эвенские этнонимы Охотского побережья // Традиционная культура народов Восточной Азии. - Благовещенск: Изв-во АмГУ, 2001. - Вып.3. - С. 246 - 253.
3. Багдарыын Сүлбэ [М.С.Иванов]. Топонимика Якутии. Якутск, 1985.
4. Леонтьев В.В., Новикова К.А. Топонимический словарь Северо-Востока СССР. Магадан: Книжное издательство, 1989. - 456 с.

PHILOSOPHICAL SCIENCES

«О ФИЛОСОФИИ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА»

Щеглова М.И.,

*ассистент кафедры философии Оренбургского государственного медицинского университета
аспирант кафедры философии науки и социологии Оренбургского государственного университета*

Попова Е.А.

студентка лечебного факультета Оренбургского государственного медицинского университета

"ON THE PHILOSOPHY OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE"

Shcheglova M.I.,

*assistant of the Department of Philosophy of Orenburg State Medical University
postgraduate Student, Department of Philosophy of Science and Sociology, Orenburg State University*

Popova E.A.

a student of the medical faculty of the Orenburg State Medical University

Аннотация

Статья посвящена проблеме философии искусственного интеллекта. Дается краткий ретроспективный анализ темы предмета статьи. Обозначаются ключевые вектора изучения.

Abstract

The article is devoted to the problem of the philosophy of artificial intelligence. A brief retrospective analysis of the subject of the article is given. Key learning vectors are indicated.

Ключевые слова: Философия сознания, субъективность, сознание, квалиа

Keywords: Philosophy of consciousness, subjectivity, consciousness, qualia

Философия сознания, ставшая лидирующим проблемным полем в западной философии XX и начала XXI века, с каждым годом всё больше обогащается предметами детального анализа. Так, экстраполируя определение «сознание» на искусственно созданные сложные материальные системы, многие философы задались вопросом о том, насколько состоятельно говорить о философии искусственного интеллекта и сознания. Что представляет собой сознание с точки зрения его материального носителя? Возможно ли создать сознание, которое будет походить на человеческое?

Базовую теоретическую основу для формализации мыслительных процессов мы можем увидеть в логике Аристотеля. Именно с этого момента данный вопрос заинтересовал многих ученых мира. Так, свою первую логическую машину создал Р. Луллий в XIII веке.

С возникновением таких наук как кибернетика, зоопсихология, психология, вопрос про создание искусственного интеллекта снова обрел свой смысл. Эти науки дали сильный толчок к изучению интеллекта.

Исследования в области искусственного интеллекта прошли три основных этапа:

1 этап (1950-1960гг.) - здесь происходит становление исследовательских программ искусственного интеллекта, постановка определенного рода задач и поиск их рационального решения.

2 этап (1970 г.) - получение искусственным интеллектом статуса «классической» научно-технической дисциплины. Проводились различные научные конференции, издавались журналы, книги. Создавались разного рода курсы в университетах.

3 этап (1980-1990гг.)- данный этап связан с практическим использованием достижений, выполненных ранее в различных дисциплинах. Использование практических методов обработки образной информации [1, 2].

До сих пор тема искусственного интеллекта вызывает множество дискуссий. И данную проблему сейчас пытаются рассмотреть ученые абсолютно с различных сфер деятельности.

Одним из таких людей является американский философ Джон Серль. Он родился в 1932 году и очень давно уже занимается философией разума и проблемами искусственного интеллекта. Он твердо убежден, что нет никаких сомнений для создания так называемого искусственного интеллекта. Но он создал теорию, которая говорит нам о том, что компьютеры никогда не смогут думать ровно также, как человек, ведь они лишь чрезвычайно продвинутые машины, работа которых основана на выполнении алгоритмов.

Для того, чтобы доказать свою теория, он проводит эксперимент, который называется «Китайская комната». Суть эксперимента проста. В закрытой комнате находится человек, который не знает китайский язык, но имеет при себе книгу с инструкциями по манипуляциям иероглифов. Ему в комнату человек, знающий китайский передает таблички с изображенными иероглифами. И задача человека в комнате путем выполнения некоторых алгоритмов узнать, что же написано на табличке, используя книгу. То есть даже если человек даст нам верный ответ, это не будет означать, что он является носителем китайского языка. Он лишь вы-

полняет, как компьютер алгоритм и выдает результат, абсолютно не понимая значение этих иероглифов [5].

В противовес Серлю, другой американский философ Хилари Патнэм выдвинул свою функциональную теорию [3]. Он прямо ставил вопрос возможности существования искусственного мозга. Патнэм не отрицал, что машины могут иметь сознание, однако необходимым условием выступает абсолютная автономия и независимость от человека.

Как правило, рассуждая о проблеме создания искусственного интеллекта, мы приходим к вопросу о возможности создания квалиа – субъективного «переживания» качественного опыта. Так как изучение онтологического статуса квалиа не выносятся в цель статьи, мы сведём этот аспект к проблеме создания механизма создания «ощущения» у машины.

Шаг навстречу пониманию функционального построения «человеческого восприятия» в машине был сделан при реализации проекта по киборгизации. Так Нилл Харбиссон является первым человеком, который называет себя настоящим киборгом. Он носит у себя на голове айборг-киборгизированный глаз, который помогает ему различать цвета и видеть мир в других красках. Харбиссон утверждает, что искусственное приспособление является неотъемлемой частью его тела и онб чувствует себя с этим «глазом» замечательно. Он преобразует цвета в звуковые волны и по сути он не видит цвета, а слышит их и чувствует.

В его планах найти способ для зарядки аппарата с помощью тела. И максимально помочь людям с такой же проблемой. Помочь не только видеть, но и с тем, чтобы в обществе их воспринимали как обычных людей.

Таким образом, мы кратко обозначили связь разработок по искусственному интеллекту с философией сознания. Очевидно, что эти проблемы всегда были связаны, однако развитие технологий и появление новых дисциплин позволили к настоящему расширить перечень для концептуального анализа. На практике это выразилось в проекте «Человеческий мозг», в рамках которого предпринимается попытка создать не программу подобную мозгу, а материальную систему «мозг». В этом грандиозном исследовательском проекте заняты сотни нейробиологов, медиков, специалистов в области программирования и роботехников из 135 научных центров в 26 странах Евросоюза [1].

Список литературы

1. «The Human Brain Project: Вы спрашивали – мы отвечаем», Habrahabr, 27 февраля 2014. - Режим доступа: <https://habrahabr.ru/post/214123>
2. Люгер Дж. Ф. Искусственный интеллект: стратегии и методы решения сложных проблем = Artificial Intelligence: Structures and Strategies for Complex Problem Solving / Под ред. Н. Н. Куссуль. — 4-е изд. — М.: Вильямс, 2005. — 864 с.
3. Патнэм Х. Философия сознания / Пер. с англ. Л. Б. Макеевой, О. А. Назаровой, А. Л. Никифорова; предисл. Л. Б. Макеевой. М.: Дом интеллектуальной книги, 1999. 240 с.
4. Петрунин Ю. Ю., Рязанов М. А., Савельев А. В. Философия искусственного интеллекта в концепциях нейронаук. (Научная монография). — М.: МАКС Пресс, 2010.
5. Сёрл Дж. Р. Сознание, мозг и программы // Аналитическая философия: становление и развитие. М., 1998.

POLITICAL SCIENCES

«РАЦІОНАЛІЗАЦІЯ» СХІДНО-ЄВРОПЕЙСЬКИХ НАЦІОНАЛІЗМІВ: КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ, УМОВИ, ВИКЛИКИ

Сич О.М.

Кандидат історичних наук, доцент, професор кафедри публічного управління та адміністрування Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу

«RATIONALIZATION» OF EASTERN EUROPEAN NATIONALISM: CONCEPTUAL PRINCIPLES, CONDITIONS, CHALLENGES

Sych O.M.

PhD in history, Associate Professor, Professor of the Department of Public Administration and Local Government of Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas.

Анотація

У статті автор пропонує концептуальне бачення основ раціонального націоналізму. Аналізуючи доктринальні засади, історичні відмінності східноєвропейського типу націоналізмів і сучасні постколоніальні, глобалістичні та постмодерністські обставини, окреслює труднощі для його становлення і приходиться до висновку про двовимірний характер сприйняття націоналізму – ірраціональний у світогляді та раціональний у програмі і дії. Характеризуючи український раціональний націоналізм через призму викликів в основних сферах суспільного життя, визначає його як державницький, конструктивний, економічний та соціально-консервативний.

Abstract

In the article the author proposes a conceptual vision of the basis of the rational nationalism. Through analysis of the doctrinal principles, the historical differences of the East European type of nationalism and the modern post-colonial, globalist and postmodern circumstances, he outlines the difficulties for its formation and states about the two-dimensional nature of the nationalism perception - irrational in the worldview and rational in the program and action. Characterizing Ukrainian rational nationalism through the prism of challenges in the main spheres of social life, he defines it as a state-owned, constructive, economic, and social-conservative one.

Ключові слова: раціональний націоналізм, державницький конструктивний націоналізм, інтеграційний націоналізм, економічний націоналізм, соціально-консервативний націоналізм, ірраціоналізм, «тріада націоналізмів», глобалізація, постмодерн.

Keywords: rational nationalism, state constructive nationalism, integrational nationalism, economic nationalism, social conservative nationalism, irrationalism, "triad of nationalism", globalization, postmodern.

Націоналістичний світогляд значною мірою базований на ірраціональних засадах, містить в собі глибоке емоційне навантаження, володіє великою притягальною силою, а отже й відповідним державницьким конструктивним потенціалом. В той же час, над ним тяжіють негативні пропагандистські стереотипи, вибудовані в попередньому історичному періоді. Особливо це стосується націоналізмів постсовєтського простору. Вони інерційно пов'язані як з ексцесами Другої світової війни, так і з жорсткою антинаціоналістичною пропагандою тоталітарного режиму СРСР. Не позбавлений він і власних стереотипів, сформованих умовами тривалого бездержавного існування ряду націй, що перебували у його сфері дії, та розвитку націоналізмів на цьому історичному етапі. Це часто дає ґрунт для політичних опонентів звинувачувати націоналістичні рухи в неконструктивізмі й заперечувати саму можливість їхнього існування у політичному просторі сучасних суспільств. В той же час у багатьох державах він є вагомим чинником суспільно-політичного життя. З уваги на це актуальним постає питання дослідження раціональних, конструктивно-державницьких основ сучасного націоналізму.

Отже, об'єктом цього дослідження є сучасний націоналізм, а його предметом раціональні, конструктивно-державницькі засади його світогляду та програмного забезпечення.

Незважаючи на постсовєтські стереотипи негативного сприйняття націоналізму, сьогодні в Україні вже існує достатня маса досліджень, перекладних видань та видань антологічного характеру, які дозволяють розвивати глибинне наукове вивчення цього феномену. Серед іншого слід відзначити україномовні видання таких відомих зарубіжних дослідників націоналізму як Е. Сміт, Е. Гелнер, Б. Андерсон, Р. Шпорлюк, Р. Брюейкер та ряд інших. Декілька видань вже витримала загальна антологія націоналізму під редакцією О. Проценка та В. Лісового й побачила світ антологія українського націоналізму в двох томах під редакцією В. Рога. Найбільш системно існуючі теорії нації та націоналізму в однойменній роботі опрацював Г. Касьянов. Аналізу сучасного стану українського націоналізму присвячені дослідження Е. Андрющенко, І. Загребельного, В. Кулика, Ю. Михальчина, В. Панченка. Ряд праць на вказану тему опублікував також автор статті.

В той же час, часто дослідження місцевих авторів характеризуються надмірним етносентименталізмом та, за влучним визначенням українського вченого І. Кононова, «ретроорієнтацією» [6, с. 142], в них відсутній аналіз потенційного раціонально-конструктивного впливу націоналістичного руху на процес державного будівництва.

А тому завданням цієї статті є окреслення концептуальних засад раціонального націоналізму і виявлення умов та обставин, які утруднюють його становлення.

Під концепцією раціонального націоналізму розуміємо такий спосіб розуміння і тлумачення цього явища та систему поглядів на нього, які базуються на розумово вивіреному, практичному і доцільному використанню його суспільного потенціалу. При цьому під націоналізмом вбачаємо організований суспільно-політичний рух, центральною категорією ідеологічно-програмових засад якого виступає нація. Даючи загальне визначення націоналізму, класик його європейських досліджень Е. Сміт відзначає: «Націоналізм – це ідеологія, яка ставить у центрі своїх інтересів націю і прагне сприяти її розвитку» [12, с. 16].

Загалом раціональне трактування націоналізму видається достатньо складним завданням, оскільки за визначенням його світоглядна база передбачає значний чуттєво-іраціональний компонент. Адже розуміння нації та її ідентичності пов'язане зі світом культури, релігії, духовності, символів, традицій, героїчної історії, мітів про спільне походження тощо. Недаремно Е. Сміт трактує націоналізм як «систему вірувань» і навіть вважає його «формою культури та різновидом релігії». В той же час, уточнюючи його загальне визначення, дослідник формулює завдання, які ставить перед собою будь-який націоналізм. Окрім збереження національної ідентичності до їх переліку він відносить також національну автономію та національну єдність [3, с. 30]. Звісно, що для їхнього досягнення в реальному суспільно-політичному житті вимагається цілком предметний раціональний підхід. А тому націоналізм слід збалансовано сприймати в двох вимірах – іраціонально-світоглядному та раціонально-програмовому.

Додаткову складність раціонального трактування саме націоналізмів постсовєтського простору викликає той факт, що за класифікацією Г. Кона вони належать до східноєвропейському типу. На відміну від західноєвропейських, такі націоналізми формувалися в умовах відсутності власної держави, у протистоянні із чужими державними утвореннями та знаходили свій вияв передусім у сфері культури. А тому й відрізняються від них етнокультурною спрямованістю, емоційністю та іраціоналізмом. «Націоналізм на Заході поставав у зусиллях побудувати націю з огляду на політичну реальність та боротьбу сучасності без занадто емоційного ставлення до минулого; націоналісти Центральної та Східної Європи часто створювали ідеальну батьківщину з міфів минулого та мрій майбутнього – пов'язану тісно з минулим і позбавлену будь-яких прямих зв'язків з сучасністю – зі сподіванням, що вона колись стане політичною реальністю», – підсумовував Г. Кон [9, с. 632].

Очевидно, що в існуючій суспільно-політичній ситуації східноєвропейських націоналізмів умови змінилися. Нації, які вони представляють, мають змогу розвиватися у власних державних утвореннях, а отже й самі націоналізми мали б проходити процес трансформації у напрямку «раціоналізації» світоглядно-програмових основ за зразком своїх західноєвропейських «братів». Що стосується

України, то член-кореспондент національної Академії наук М. Михальченко відзначає актуальну потребу в існуванні масових партій з ідеологією раціонального націоналізму [8, с. 106].

В той же час, цей процес не є однозначним і для цього також є ряд підстав. Перш за все, після розпаду СРСР і т. зв. «соціалістичного табору» в Центрально-Східній Європі появилося біля двадцяти нових держав. Кожна із них постала перед завданням відновлення органічно притаманного способу національного життя й організації державно-політичної системи. Звісно, що в процесі його реалізації вони зіткнулися із намаганням колишніх метрополій і їх національних меншин у цих державах зберегти свої впливи. Найбільш гострим інструментом такого зіткнення стали націоналізми і Р. Брубейкер називає цей процес боротьбою тріади націоналізмів, маючи на увазі націоналізми нових держав, колишніх метрополій та їх національних меншин. Вчений цілком закономірно відзначає, що найнебезпечнішими ці зіткнення є між націоналізмами країн-спадкоємиць СРСР та вітчизняним націоналізмом Росії [3, с. 154]. Націоналізми держав «Нової Європи» він називає «націоналізаційними» й це влучно відображає їхню сутність через призму реалізації ними тих трьох завдань, якими їх питома наділяє Е. Сміт, а зокрема й захисту національної ідентичності. Закономірно, що це знову занурює східноєвропейські націоналізми у світ культурно-духовних цінностей і стримує процес їх «раціоналізації».

Іншим викликом для процесу «раціоналізації» східноєвропейських націоналізмів є глобалізація, яка, стандартизуючи світові системи і технології комунікацій, піддає нівелюванню все, що пов'язане з нацією – кордони національних держав, їхню політичну та економічну суверенність, культурну самобутність. Такі загрози мобілізують націоналізми на захист ідентичності своїх націй, а тому залежно від інтенсифікації глобалізаційних процесів зростає їхня роль у суспільно-політичному житті держав. І, як показує сучасна політична практика, не тільки «нової», але й «старої» Європи. Відбувається ренесанс націоналізму і він має цілком закономірний характер. Адже, як відмічає Е. Сміт, націоналізм має «унікальну здатність дотягуватися до фундаментальних народних потреб і сподівань» [13, с. 209]. Вагома підтримка серед населення країн Європи сучасних правих рухів – це адекватна відповідь прихильникам ідеї «відмирання націй».

Одночасно глобалізація поневоли посилює націоналізми, даючи їм в руки ту «зброю», якою володіє сама, а отже допомагаючи відточувати інструменти захисту нації. Адже, як і будь-яка інша зброя, сучасні технології і засоби світової комунікації можуть бути використанні як на ураження, так і на захист. Перефразовуючи відомий вислів, відбувається боротьба за життя чи смерть націй і в ній націоналізми просто вимушені «раціоналізувати» інструменти свого суспільно-політичного впливу. Недаремно вчені схильні націоналізм відносити до рушійних сил альтерглобалізму – руху, який виступає не проти глобалізації, але за альтернативну глобалізацію [1, с. 117].

До слова кажучи, Е. Сміт демонструє скептичне ставлення до перспектив появи єдиної глобальної культури: «Справжня глобальна культура плинна, повсюдна, безформна й історично неглибока, вона позбавлена будь-якого відчуття розвитку поза виконуваним теперішнім і ворожа до ідеї “коренів”». Натомість науковець оптимістично стверджує, що «нація і націоналізм надають реальне соціокультурне обрамлення для модерного світопорядку» [13, с. 41, 220].

Неоднозначними для «раціоналізації» націоналізмів є й ті характеристики сучасного періоду суспільного розвитку, які загалом позначають терміном постмодерну. Його етимологія походить від суперечливого словосполучення «пост» (після) та «модо» (саме зараз), а трактування є достатньо розмитим й краще сприймається як антитеза модернові. Натомість модерном називають літературний, філософський та історичний період, що існував приблизно від 1890-х до 1950-х років і характеризувався домінуванням логічного, раціонального та детермінованого підходів до пояснення реальної дійсності. Вважається, що найвидатнішими мислителями цієї епохи були З. Фрейд та Б. Рассел, які своєю творчістю «репрезентують панівну модерністську тенденцію: створити всеохопну надісторичну та універсальну систему знань» [5, с. 269, 327].

Постмодерн вважають «близнюком» глобалізації і він характеризується як світ хаосу, невизначеності, ідейної та ціннісної дезорієнтації, відсутності встановлених правил, канонів, закономірностей тощо. Його загальною тенденцією є відхід від ідей і цінностей попередньої доби, оскільки, як зазначає українська вчена О. Апостол, «ідеологічні проекти кращого майбутнього, вибудовані на духовно-культурному арсеналі модерну, вже нежиттєздатні». Якщо доба модерну була домінуванням раціонального підходу, то атмосфера постмодерну просякнута ірраціональністю. Інститут держави, як головної ознаки стабільного і впорядкованого суспільства, піддається сумнівові, оскільки вона «втратила важелі впливу на громадян, не має нічого, чим змогла б зацікавити їх, об'єднати, надихнути і спрямувати на реалізацію державницьких ідей і цілей, або запропонувати проект кращого майбутнього, що сприяло б формуванню їхньої ідентичності» [1, с. 211-216].

Як і глобалізація, постмодерн кидає виклик націоналізмові й одночасно дає йому шанс. Він заперечує ідею нації-держави та саму національну ідентичність і цим самим раціонально мобілізує націоналізм на їхній захист. Тим більше, що заперечуючи ідеї попереднього періоду, постмодерн відкидає тотальну табуованість націоналізму, породжену пізнім модерном. Недаремно ж праві рухи Європи сьогодні демонструють такий вибуховий сплеск активності. В той же час постмодерн своєю атмосферою втримує націоналізм у лоні світоглядного ірраціоналізму.

Таким чином, історичні й нині існуючі обставини спонукають східноєвропейські націоналізми балансувати на межі ірраціональності та раціоналізму. В цьому є свої переваги, оскільки перша із цих категорій володіє величезним мобілізуючим потенціалом у сфері ідеології, а друга – таким же

могутнім потенціалом у сфері програми та націоналістичної і державотворчої практичної діяльності.

Щодо змістовного наповнення концепції раціонального націоналізму, то вважаємо, що вона повинна мати системний характер і відповідати структурі основних сфер суспільного та галузей державного життя. Як системоутворюючим елементом ідеології націоналізму є категорія нації, так відповідним центральним програмним елементом концепції раціонального націоналізму мала б бути категорія національної держави. Адже, за твердженням Е. Сміта, «майже всі націоналістичні рухи мають за мету або об'єднання держави, або її відродження» [12, с. 73], а тому в доктрині націоналізму власна національна держава є політичним ідеалом і головним інструментом захисту інтересів нації. Відповідно, головною і синонімічною характеристикою раціонального націоналізму мав би бути його державницький характер.

Логічно взаємопов'язаним із державницькою характеристикою раціонального націоналізму є його конструктивізм. Сама етимологія слова вказує на творчу, будівничу сутність тої інституції, щодо якої його вживають. Для чіткішого й повнішого розуміння цього терміна добре пасує визначення «раціональної доцільності», яким на початку ХХ ст. окреслювали естетичний напрямок конструктивізму.

Цілком очевидним і логічним є те, що в умовах існування власної національної держави націоналізм мав би докладати зусиль задля її розвитку і свої практичні політичні дії підпорядковувати його потребам за принципом раціональної доцільності. Недаремно ж ряд типологій націоналізму побудовані за критерієм державного чи бездержавного існування нації й в залежності від цього носять руйнівний чи конструктивний характер – в одному випадку вони є антиколоніальні, сепаратистські, іредентистські і спрямовують свій руйнінський потенціал проти держави-поневолювача, а в іншому, досягнувши мети щодо створення власної держави, стають конструктивними й інтеграційними [7, с. 184-207].

Хоча націоналізм, а особливо східноєвропейського типу, значною мірою сконцентрований на культурній проблематиці, але він нею не обмежується і в умовах державного існування нації своєю дією охоплює всі сфери суспільного життя. А тому в характеристиці націоналізму мають бути присутні його ідентифікаційні означення принаймні в цих головних сферах – політичній, соціально-економічній та культурно-духовній. Щоправда кожен націоналізм є настільки індивідуально-специфічним явищем, що ряд вчених схильні заперечувати можливість всі емпіричні дані про них увібгати в якісь узагальнюючі класифікаційні характеристики. З цього приводу Г. Касьянов зазначає, що «націоналізм надто рухливе, багатоглибке явище і прагнення зафіксувати, “вхопити” його формальні й суттєві ознаки здебільшого виглядатиме як метафізика чи схоластика вправі» [7, с. 208]. А тому, даючи означення націоналізму у названих сферах, більшою мірою концентруємося на особливостях українського націоналізму.

Вважаємо, що в політичній сфері український раціональний націоналізм мав би позиціонуватися як інтеграційний. Професор І. Кононов проблему консолідації населення України відносить до однієї із чотирьох проблемних зон сучасного українського націоналізму [6, с. 141-142]. Для її існування є ряд підстав, а особливо та, що різні частини сучасного українського суспільства історично формувалися в значно відмінних умовах. Століття їх перебування у складі Австро-Угорської та Російської імперій сформували між ними настільки великі цивілізаційні і культурно-ментальні відмінності, що відомий американський політолог С. Гантінгтон навіть поміщає Україну на лінію цивілізаційного розлому, яка потенційно може її розділити на «уніатський націоналістичний україномовний захід і православний російськомовний схід» [4, с. 166, 194].

Навіть у наведеній цитаті науковця хай і не прямо, але присутня та упередженість до націоналізму і зведення його до ролі дестабілізуючого фактора, про яку згадано у вступній частині. Вважаємо, що вона переважно базована на антинаціоналістичних стереотипах, які свого часу були сформовані советською пропагандою й інерційно дотепер присутні у його суспільній свідомості.

Цей виклик заставляє організаційні структури українського націоналізму програмно формувати таку інтеграційну відповідь в етнополітичній сфері, яка б одночасно забезпечувала повноцінний розвиток титульної української нації і умови культурного самовираження для етнічних меншин. Адже націоналістичний політичний ідеал національної держави вимагає конструювання максимально виважених і врегульованих етнонаціональних відносин. Щоправда, на цьому шляху перед сучасним українським націоналізмом постає ряд проблем, які, з одного боку носять актуальний суспільний характер, а з іншого – вирішення яких залежать від подолання ним власних стереотипів. До найважливіших із них у цій сфері слід віднести питання становлення політичної нації, як сукупності всіх громадян держави, незалежно від національної приналежності. У цьому питанні українська націоналістична доктрина замість категоричного заперечення самої категорії політичної нації мала б виробити власне її трактування, поклавши в його основу наявність українського етнічного ядра у процесі її формування та вимогу лояльності всіх етнічних меншин і корінних народів до Української держави.

Економічна складова до недавнього часу була традиційно недооцінена в доктрині українського націоналізму. Цілком зрозуміло, чому вона не набула належного розвитку у практиці його попередніх історичних формацій на етапі бездержавного існування нації. В тих умовах головні зусилля націоналістичних структур вочевидь були сконцентровані на виробленні стратегії і тактики національного визволення. Натомість контури майбутнього державного устрою мали теоретично-концептуальний характер і їх деталізація відкладалася до часу здобуття незалежності. Зрештою, вони інакшими і не могли бути без практики реального державного будівництва.

Після відновлення в 1991 р. Української держави стан опрацювання цієї проблеми в ідеологічно-програмових засадах націоналістичних організацій продовжувався залишатися недостатнім. Зазвичай їх представники не стільки намагалися самостійно сформулювати відповіді на актуальні соціально-економічні проблеми, скільки шукали їх у напрацюваннях своїх попередників. А нечисленні теоретичні розробки хибували залежністю від домінуючих ліберальних та соціал-демократичних доктрин. З одного боку їх привнесли в сучасний український націоналістичний рух еміграційні націоналістичні організації, які з проголошенням незалежності України перенесли свою діяльність із країн Заходу на рідні землі і почали творити мережу громадських та політичних структур. А з іншого, місцеві націоналістичні організації, які появилися в Україні незалежно від їхнього впливу, під ще свіжим враженням негативів планово-адміністративної економіки советського періоду уникали ідей щодо регулюючого впливу держави на економічні процеси в суспільстві. Як підсумовує з цього приводу В. Панченко: «Висуваючи гасло націоналізму у всіх сферах життя, представники двох течій ОУН та місцевих націоналістичних об'єднань були досить далекими від націоналізму в економіці та економічного націоналізму зокрема» [10, с. 95].

В той же час світова теорія і практика вказували, що економіка є невід'ємною і важливою складовою націоналістичних програм, а застосування принципів економічного націоналізму притаманне найуспішнішим економікам світу. Так, Е. Сміт до головних складових ідентичності нації, яка є епіцентром уваги і дії націоналізму, відносить економіку. Спільна економіка – це те що відрізняє націю від етносу [12, с. 20].

Світові відомі феноменальні економічні успіхи країн Східної Азії. В той же час слід відмітити, що їхній світогляд наскрізь проінтятий етноцентризмом і в цих країнах масового поширення набув націоналізм. «Азійський натиск» в 1950-х започаткувала Японія, після неї процес економічного зростання поширився на чотирьох «азійських тигрів» Гонконг, Тайвань, Південну Корею і Сінгапур, а потім естафету підхопили Китай, Малайзія, Таїланд, Індонезія, згодом до них долучилися Філіппіни, Індія, В'єтнам [4, с. 119]. Аналізуючи ці процеси відомий американський політолог З. Бжезінський зауважує, що нинішній економічний успіх Азії не має аналогів в історії людського розвитку. Якщо в середині ХХ ст. вся Східна Азія, включаючи Японію, додавала всього 4% до світового ВВП, а Північна Америка 35-40%, то вже на середину 90-х років ХХ ст. їхні позиції зрівнялися на позначці 25%. Вчений передбачає, що в недалекому часі за цими показниками Азія випередить Європу і Північну Америку разом взятих [2, с. 153]. У зв'язку з цим провідні фахівці світ-системного аналізу пророкують зміщення геополітичного центру впливу у цей регіон. «Економічна могутність стрімко переміщується до Східної Азії, а за нею йдуть слідом військова потужність і політична влада», – зазначає С. Гантінгтон [3, с. 91]. Обоє дослідників солідарні в тому, що націоналізм в країнах Азії набув масового характеру і є світоглядним підґрунтям економічних успіхів. «Азія

сьогодні – це місце найбільшої у світі концентрації недавно пробудженого масового націоналізму», – відзначає З. Бжезінський [2, с. 153].

Отож, слід вважати, що раціональний націоналізм також можна характеризувати як націоналізм економічний. Політика економічного націоналізму мала б формувати економічний фундамент незалежних національних держав, що є головним інструментом захисту, самоствердження і розвитку націй. Реальна державна незалежність немислима без незалежної економічної політики, яка передбачає механізми регулюючого впливу держави, протекціонізму та імпортозаміщення. Тим більше в умовах глобалізації, яку у власних інтересах ефективно використовують економічно розвинуті держави світу і транснаціональні компанії.

Без політики економічного націоналізму неможливим є повноцінний соціальний захист нації і припинення процесів її фізичного вимирання та збереження національної ідентичності. Тим більше в умовах катастрофічного «старіння» європейських націй. А тому вона є підґрунтям для реалізації ідей соціально-консервативного націоналізму, підстави існування і зміст якого автор відобразив у іншій науковій розвідці [11]. Як і економічний націоналізм він є ще однією гранню та характеристикою національного націоналізму, але вже у соціальній та культурно-духовній сферах.

Отож, під концепцією раціонального націоналізму слід розуміти такий спосіб його трактування і систему поглядів на нього, які базуються на розумово вивіреному, практичному і доцільному використанню його суспільного потенціалу.

В той же час аналіз доктринальних засад націоналізму вказує, що світоглядна база націоналізму значною мірою базується на ірраціоналізмі й це особливо характеризує східноєвропейські націоналізми.

Однак, реалізація націоналізмом головних завдань щодо досягнення національної державності, збереження національної єдності та ідентичності вимагає раціонального підходу. А тому націоналізм слід збалансовано сприймати в ірраціонально-світоглядному та раціонально-програмовому вимірах.

В умовах відновлення національної державності східноєвропейські націоналізми за зразком західноєвропейських постали перед вимогою «раціоналізації» своїх ідеологічно-програмових засад. В той же час ряд обставин, а зокрема труднощі постколониального дистанціювання від метрополій, глобалізаційні процеси, постмодерний характер сучасної доби ускладнюють його реалізацію і додатково спонукають їх балансувати на межі світоглядної ірраціональності та програмного раціоналізму. В той же час ці обставини формують і виклики, які стимулюють раціоналізацію націоналізмів у площині практичної політичної діяльності.

Центральним програмним елементом концепції національного націоналізму є наявність національної держави як політичного ідеалу націоналізму і головного інструменту захисту інтересів нації. Відповідно, його основною ознакою є державницький характер. Логічно взаємопов'язаним із державницькою характеристикою національного націоналізму є його конструктивізм.

Змістовне наповнення концепції національного націоналізму має системний характер, відповідає структурі основних сфер суспільного життя і випливає з головних викликів у кожній із них. У політичній сфері він носить характер інтеграційного, в економічній позиціонується як економічний націоналізм, а в соціальній та культурно-духовній є соціально-консервативним.

Підсумково, раціональний націоналізм слід розуміти як націоналізм державницький, конструктивний, економічний та соціально-консервативний.

Оскільки стаття виявляє деякі аспекти подолання власних стереотипів націоналізму, породжених тривалим періодом бездержавного існування націй, то цим самим вона відкриває перспективу подальших досліджень, а зокрема на теми постколониального націоналізму та політичної нації.

Список літератури

1. Апостол О. Посткласичні ідеологічні трансформації : монографія. К.: ВЦ «Академія», 2015. 288 с.
2. Бжезінський З. Велика шахівниця. Америка-нська першість та її стратегічні імперативи [перекл. з англ. О. Фешовець]. Львів – Івано-Франківськ: «Лілея-НВ». 236 с.
3. Брюбейкер Р. Переобрамлений націоналізм. Статус нації та національне питання у новій Європі [пер. з англ. О. Рябов]. Львів: Кальварія, 2006. 280с.
4. Гантінгтон С. П. Протистояння цивілізацій та зміна світового порядку [пер. з англ. Н. Климчук]. – Львів: Кальварія, 2006. 474 с.
5. Енциклопедія постмодернізму / За ред. Ч. Вінквіста та В. Тейлора : [пер. з англ. В. Шовкун; наук. ред. пер. О. Шевченко]. К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2003. 503 с.
6. Кононов І. Проблемні зони українського націоналізму // Ідеологія українського націоналізму на сучасному етапі розбудови Української держави. Матеріали міжнародної наукової конференції. Івано-Франківськ, 12-13 жовтня 2006 р. / Наук. ред. О. М. Сич. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2006. С. 135-144.
7. Касьянов Г. В. Теорії нації та націоналізму: [монографія]. К.: Либідь, 1999. 352 с.
8. Михальченко Н. И. Великий цивілізаційний взрив на рубежі ХХ-ХХІ векав. К.: Парламентское издательство, 2016. 504 с.
9. Націоналізм: Антологія / Упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. – К.: Смолоскип, 2000. 872 с.
10. Панченко В. Г. Ідеологія сучасного українського націоналізму: економічний аспект : [монографія]. Дніпропетровськ, «Акцент ПП», 2012. – 104 с.
11. Сич О. Соціально-консервативний націоналізм: фактори становлення // Соціальна політика в теорії і практиці українського націоналізму: історія і сьогодення. Матеріали VII всеукраїнської наукової конференції. Івано-Франківськ, 19-20 травня 2017 р. Івано-Франківськ: Лілея НВ, 2017. С. 257-270.
12. Сміт Е. Націоналізм: Теорія, ідеологія, історія [пер. з англ. Р. Фешенко]. К.: «К.І.С.», 2004. 170 с.
13. Сміт Е. Нації та націоналізм у глобальну епоху [пер. з англ. М. Климчук, Т. Цимбал]. К.: Ніка-Центр, 2006. 320 с.

PSYCHOLOGICAL SCIENCES

ВПЛИВ ДИТЯЧО-БАТЬКІВСЬКИХ СТОСУНКІВ НА ПРОФЕСІЙНИЙ ВИБІР СТАРШОКЛАСНИКА.

Лучникова О.П.

*Національний університет цивільного захисту України (м. Харків)
магістр*

Скориніна-Погребна О.В.

*Національний університет цивільного захисту України (м. Харків)
доктор соціологічних наук, професор*

INFLUENCE OF CHILD-PARENT RELATIONSHIPS ON THE PROFESSIONAL CHOICE OF SENIOR PUPILS.

Luchnikova O.P.,

*National University of Civil Protection of Ukraine (Kharkiv)
master's degree*

Skorinina-Pogrebna O.V.

*National University of Civil Protection of Ukraine (Kharkiv)
doctor of sociological sciences, professor*

Анотація

У статті представлені сценарні позиції батьків по відношенню до професійної діяльності, визначені завдання батьків старшокласників у період вибору професійного шляху, описана мотивація та мотиватори професійного вибору старшокласника. Охарактеризовано позитивний та негативний вплив дитячо-батьківських відносин на професійний вибір дитини.

Abstract

In this article are presented the scenario positions of parents relative to professional activity, identified the tasks parents of senior students during the professional path choice, describes the motivation and the motivators of senior pupils professional choice. The positive and negative influence of parent-child relationship at children professional choice are described.

Ключові слова: дитячо-батьківські відносини, професійний вибір, професійний шлях, мотивація

Keywords: parent-child relationship, professional choice, professional path, motivation

Вибір майбутньої професії старшокласниками – це складний процес, в якому значна роль належить родині. Однією із причин даної тенденції є схильність до професійного наслідування, коли родина спонукає дитину до продовження сімейних традицій, ігноруючи питання відповідності її особистісних характеристик та інтересів обраній професії.

В той же час, при наслідуванні професії вже сформовані уявлення щодо професійно-важливих якостей, особливостей режиму діяльності, соціальні стереотипи щодо даної роботи. У зв'язку із вищезазначеним важливо проводити профорієнтаційну роботу із старшокласниками для формування у них внутрішньої мотивації та мотивів вибору професії.

Мета: аргументувати вплив особливостей дитячо-батьківських відносин на професійний вибір старшокласника.

Для досягнення мети запропоновано вирішити наступні задачі:

- 1) охарактеризувати різні сценарні позиції батьків по відношенню до професійної діяльності;
- 2) визначити завдання батьків щодо своїх дітей у період вибору професійного шляху;

- 3) запропонувати класифікацію батьківської поведінки у питаннях вибору професійного шляху дитини;

- 4) описати мотивацію професійного вибору старшокласника.

В родині формується ставлення до роботи, до професійної діяльності.

Несвідомо передаються від батьків до дитини свої настанови та уявлення про роботу, емоційні стани та мотивація щодо професійної діяльності. Тому визначається два типи сценарію стосовно професійного шляху: позитивний -- задоволеність життям безпосередньо пов'язана з роботою; негативний -- задоволеність життям не пов'язана із роботою.

Особливістю первинного вибору професії, тобто у старших класах, є його нестійкість. Вибір може змінюватись під впливом соціальних змін, економічної ситуації в країні та на ринку праці, а також в результаті особистісних трансформацій. Можна виділити два полюси в професійному шляху людини: вірність обраній професії незважаючи на зовнішні обставини та постійна мобільність на ринку праці в пошуках себе та свого місця в професії [2].

У 2017 році найпопулярнішими професіями стали: економіст, перекладач, юрист і фахівець у сфері міжнародних відносин.

Задачі батьків в період вибору професійного шляху полягають не тільки в формуванні менторських настанов, але і в емоційній підтримці та супроводі особистісного зростання. Для цього необхідно допомагати дитині зорієнтуватися у світі професій, спрямовувати її активність, раціоналізувати та логічно обґрунтовувати конфлікти, а також задовольняти потреби в прийнятті та любові, емоційному контакті та корекції емоційних проявів, позиціонувати особистісні цінності та родинні. Але це можливо за умови комфортних та гармонійних стосунків в родині, а також можливостей родини, щоб спонукати дитину до розвитку та подальшого навчання для формування стартових позицій. Можливості родини пов'язані із соціальним становищем, матеріальною базою, освітою, професійною реалізацією, на цій основі у них формуються очікування від дитини щодо їх професії, соціальних позицій, успішності в житті та діяльності.

Складності у виконанні батьками своїх задач пов'язані із соціально-економічними особливостями суспільства, а саме ускладненням професійного поділу праці, розширення професійної карти суспільства, коли пряма передача батьками своїм дітям професійних знань і умінь неможлива.

Професійний вибір старшокласників здійснюється під впливом двох груп психологічних умов, що транслиуються батьками: успішність їх професійного самовизначення і розвиток їх індивідуально-психологічних проявів. Кожна з даних умов має свої особливості впливу на професійний вибір молодшої людини.

Негативний вплив батьків на професійний вибір підлітка може виражатися в тому що батьки прагнуть, щоб діти компенсували їх недоліки, або отримали те, що вони не змогли отримати в свій час через різні обставини в минулому. Таким батькам часто здається що їх син або дочка зможе проявити себе краще тому що будуть мати приклад «як робити не треба». У такому випадку діти погоджуються з вибором батьків, розраховуючи на їх допомогу при вступі до навчального закладу, але при цьому розуміють що працювати за даною спеціальністю доведеться їм, а не їх батькам [2].

На вибір професійного шляху та способів побудови кар'єри впливає виховання, яке діти отримують в сім'ї, частина батьків підсвідомо прагне "прожити" у своїх дітях своє друге життя. Слухняна, та залежна дитина погоджується із батьками, та пізніше розплачується за вибір, зроблений замість неї. Неслухняна, або самостійна та незалежна дитина і бунтує проти батьківського авторитету, в крайніх випадках розриває будь яке спілкування з батьками.

Нерідко буває так що міжособистісний або внутрішній конфлікт стає рушійною силою, стимулом для досягнення успіхів на професійному шляху. Це відбувається у зв'язку з тим, що старшокласник прагне виправдати очікування батьків або

навпаки довести свою правоту, досягає професійного успіху в тій сфері трудової діяльності, захоплення якою викликало в батьків негативні почуття.

Умови які впливають на успішність взаємодії між батьками та дитиною:

- бажання батьків дізнатися про інтереси та потреби дитини;
- уміння співпрацювати для досягнення спільної мети;
- природне та відверте спілкуватися із дитиною;
- зацікавленість внутрішнім світом дитини;
- готовність і здатність до співпереживання;
- повага до позиції дитини;
- визнання особистісних прав дитини;
- вміння батьків керувати собою, своєю поведінкою, почуттями;
- емоційний самоконтроль (вміння та бажання під час спілкування з дитиною виключати такі емоційні прояви як грубість, авторитарність та ін.) [4].

На основі вище зазначеного, батьків можна умовно розділити на чотири групи: демократична, пасивна, ліберальна, авторитарна.

До першої демократичної групи відносяться ті батьки, які займають найбільш виважену позицію в обговоренні питання професійного вибору дитини. Вони беруть активну участь у спілкуванні з дітьми щодо майбутнього професійного шляху, але при цьому займають гнучку позицію. До того як висловити власну думку, уважно вислуховують міркування старшокласника, намагаються оцінити його здібності і нахили, розібратися в його прагненнях, потягах і мотивах самостійно, або за допомогою психолога та педагогів. Взаємини батьків і дітей у питанні вибору професії в даному випадку засновані на довірі та повазі, можна відмітити, що вони носять характер своєрідного співробітництва.

Другу пасивну групу складають батьки з позицією невтручання. Це обережні батьки, які бояться дати некваліфіковану пораду, або байдужі батьки, для яких професійний вибір їх дитини не є цінністю. Причинами такої позиції є напруженість у дитячо-батьківських стосунках, емоційна відчуженість членів родини один від одного, міжособистісні конфлікти. Діти надані самі собі, мають неповне і викривлене уявлення про професії та про своє професійне майбутнє не замислюються.

Третя ліберальна група характеризується тим, що батьки звичайно пускають всі справи на самоплив, мало піклуються про організацію процесу профорієнтації, перспективи вибору професії та подальшого працевлаштування. Дитина змушена сама обирати, що їй потрібно робити, і найчастіше керується не розуміннями загальної доцільності, а власними тимчасовими бажаннями. Такі батьки найчастіше віддають перевагу спілкуванню з дітьми на основі дружніх контактів, але уникають виховних впливів, надаючи їм можливість самостійного влаштування свого життя. В цій групі батьки, які нерідко відчувають дискомфорт від необхідності давати вказівки, побоюються відповідальності за прийняті рішення та надані рекомендації.

До четвертої авторитарної групи належать активні батьки з авторитарним стилем виховання. Вони пригнічують ініціативу дитини, вважаючи, що він в силу своєї недосвідченості, незрілості просто не в змозі ще вирішувати таке складне і відповідальне питання і вибір професії-це тільки їх прерогатива. У більшості випадків такі батьки налаштовані тільки на отримання вищої освіти, не

звертаючи увагу на здібності та можливості своєї дитини [3].

На рис.1 представлені результати опитування студентів першого курсу соціологічного факультету Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна щодо впливу батьків на вибір навчального закладу.

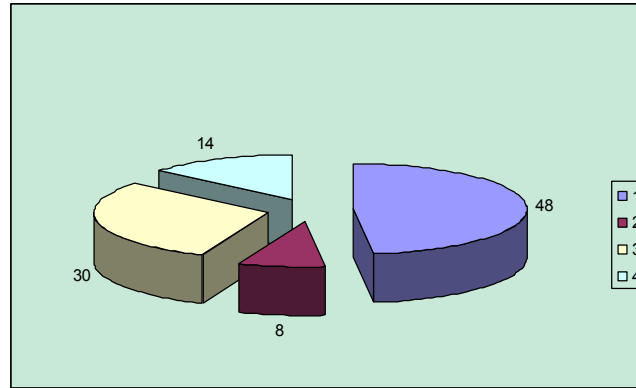

Рис.1. Розподіл батьків на групи щодо їх впливу на вибір навчального закладу

Аналізуючи рис.1 можна стверджувати, що домінуючою групою серед батьків є демократична (48%), в якій батьки активно впливають на своїх дітей в питаннях вибору професії, даючи їм кваліфіковану пораду. На другому місці зазначена група ліберальних батьків (30%), які надають дітям можливість самим вирішувати свою долю, уникаючи відповідальності за їх вибір. Третя за кількістю група авторитарних батьків (14%), що схильні авторитарно нав'язувати свою волю дітям. Найменш чисельна група пасивних батьків (8%), що відрізняються позицією невтручання у вибір професійного шляху дітей.

На професійний вибір впливає ціла низка особистісних якостей, серед яких на особливу увагу заслуговує проблема мотивації та мотивів професійного вибору. Мотивацію визначають як сукупність зовнішніх і внутрішніх умов, що спонукають суб'єкта до активності.

У науці виділяють внутрішню і зовнішню мотивацію. Якщо діяльність для особистості є значущою сама по собі, тоді мова йде про внутрішню мотивацію. У випадках, коли для працівника значущими є зовнішні атрибути професії (визнання соціуму, престижність, заробітна плата) - переважає зовнішня професійна мотивація.

Головним при виборі професії є внутрішня мотивація, так як для того щоб стати фахівцем у своїй галузі з подальшим кар'єрним ростом, необхідна наявність спектру внутрішніх мотивів до професійної діяльності, в якості яких може виступати інтерес, прагнення [5].

Аналіз низки досліджень з проблемної тематики – мотивації вибору професії, виявляє велику різноманітність мотивів, що впливають на процес професійного самовизначення та визначають його ефективність. Поряд з великою групою економічних мотивів (гідна заробітна плата, наявність пільг)

велике значення мають психологічні мотиви: самоповага, визнання з боку членів колективу та близьких людей, моральне задоволення від роботи.

Мотиви вибору професійного шляху можна звести до трьох основних груп, а саме інтерес, обов'язок, самооцінка професійної діяльності:

1) Інтерес, в якому виділяють безпосередній професійний інтерес, а саме інтерес до предметів, до процесів праці, що характеризують її основні функції, а також до результатів, виражених у створених продуктах, наданих послугах, привабливості найбільш загальних властивостей професії, з якими школяр має можливість ознайомитись у повсякденному житті, уявлення про незвичайність даної професії, випадкові, нетипові для даної професії ознаки і пояснюється вузькістю професійного кругозору учня. Також виділяють опосередковані професійні інтереси включають: прагнення до пізнання певного кола наук, прагнення до духовного збагачення і формування суб'єктивно цінних якостей особистості, перспективи професійного зростання, прагнення до спілкування з людьми, потреба в матеріальному забезпеченні тощо.

2) Обов'язок - мотивом суспільного обов'язку у виборі професії є усвідомлення особистістю суспільної користі від своєї участі в даній сфері діяльності, переживання особистої відповідальності за успішну працю, готовність до подолання можливих моральних та фізичних труднощів.

Виділяють 5 основних груп мотивів обов'язку: відповідальне ставлення до повсякденних професійних обов'язків і вимог; прагнення до вдосконалення майстерності в обраній професії; новаторство в праці та її організації; альтруїзм; загальногромадська позиція.

3) Процес формування самооцінки професійної придатності протікає нерівномірно. Це виражається у наступному протиріччі: або старшокласнику не вдається співвіднести відомі йому професійно-важливі якості зі своїми особистими

якостями (дефіцит самопізнання), або він затрудняється визначити професію, яка відповідає його особистісним якостям та нахилам (дефіцит професійної інформації). З часом зміст самооцінки поступово збагачується, але ці зміни не можуть бути послідовними та інтенсивними.

Можна стверджувати, що якість та вплив самопізнання і самооцінки в процесі вибору професії залежить від того, наскільки вони відповідають вимогам певної соціального середовища, що представляється як сукупність окремих сфер, в яких людина може виявляти особисті властивості, та здійснювати свої соціальні функції [1].

На основі проведеної роботи щодо визначення впливу дитячо-батьківських стосунків на професійний вибір старшокласника можна зробити наступні висновки.

1. Батьки безпосередньо впливають на здійснення дитиною старшого шкільного віку свого професійного вибору.

2. На професійний вибір дитини чинять вплив батьківські сценарії стосовно професійного шляху: позитивний, при якому задоволеність життям безпосередньо пов'язана з роботою; негативний, коли задоволеність життям не пов'язана із роботою.

3. Високий рівень показників успішності професійної діяльності батьків сприяє прагненню старшокласників відтворити батьківський досвід вибору професії і підвищує їх сприйнятливості до батьківських побажань у сфері професійного самовизначення. Низький рівень професійного самовизначення батьків є джерелом труднощів старшокласників у здійсненні ними професійного вибору.

4. Батьків можна умовно розділити на чотири групи: демократична, пасивна, ліберальна, автори-

тарна. Домінуючою групою серед батьків є демократична (48%), на другому місці зазначена група ліберальних батьків (30%), третя за кількістю група авторитарних батьків (14%), найменш чисельна група пасивних батьків (8%).

5. Серед індивідуальних особливостей батьків найбільший вплив на професійний вибір дитини надають параметри їх самоактуалізації, бажаного стилю дитячо-батьківських відносин.

6. Старшокласники, які відчують негативний вплив батьків на свій професійний вибір, ускладнюються в його здійсненні і в зв'язку з цим потребують відповідного психологічного супроводу.

Список літератури

1. Божович Л.И. Этапы формирования личности в онтогенезе // Хрестоматия по возрастной психологии. – М.-Воронеж, 1998. С.120-131.

2. Вачков И.В. Введение в профессию «психолог»: Учеб. пособие. – М.; Воронеж: Изд-во Москов. психолого-социального института: МОДЭК, 2004. – 463 с

3. Захаров Н.Н. Профессиональная ориентация школьников: Учеб. пособие для студентов – слушателей фак. обществ. профессий. М.: Просвещение, 1988. – 272 с.

4. Зеленков С. Профессиональная ориентация и трудовая занятость молодежи [Текст] / С. Зеленков // Народное образование. – 2007. – №6. – С. 239-242.

5. Скориніна-Погребна О.В. Формування економічної еліти в сучасному українському суспільстві. Монографія Харків : ІНЖЕК, 2011. – 280с.

6. <http://www.dissercat.com/content/vliyanie-roditelei-na-professionalnyi-vybor-starsheklassnika#ixzz5L8LHLKTR>

ИССЛЕДОВАНИЕ ИНФОРМАЦИОННОЙ ЯТРОГЕНИИ НА ПРИМЕРЕ САМОЛЕЧЕНИЯ**Григорьева К.Н.***студент лечебного факультета ФГБОУ ВО ОрГМУ МЗ РФ***Щеглова М.И.***ассистент кафедры философии ФГБОУ ВО ОрГМУ МЗ РФ***STUDY OF INFORMATION IATROGENY ON THE EXAMPLE OF SELF-TREATMENT****Grigorieva K.N.,***student of medical faculty, Orenburg State Medical University***Sheglova M.I.***Assistant of the Department of Philosophy, Orenburg State Medical University***Аннотация**

В статье представлены результаты исследования проблемы самолечения на примере студентов ОрГМУ, их мнение о проблеме с позиции будущих врачей и пациентов.

Abstract

The article presents the results of the study of the problem of self-treatment on the example of students of OrGMY, their opinion about the problem from the perspective of future doctors and patients.

Ключевые слова: Ятрогения, информационная ятрогения, самолечение.

Keywords: iatrogenic, iatrogenic information, self-treatment.

«Мы живем в мире лекарств. В руках невежды лекарство яд и по своему действию может быть сравнимо с огнем, а в руках же людей сведущих оно уподобляется напитку бессмертия»
(древнеиндийский врач Сашурта)

В 1925 г. Немецкий психиатр Освальд Бумке в работе «Врач как причина душевных расстройств» предложил термин ятрогении[3]. По мнению Е.В. Ушакова, ятрогения—это патологическое состояние (заболевание, осложнения, травмы), вызванные медицинскими вмешательствами. Таким образом, под ятрогениями ученые понимают негативные эффекты медицинских воздействий, которые выражаются в возникновении новых заболеваний у пациента либо в осложнениях и ухудшении уже имеющегося заболевания[1;2]. Однако ещё более трех ста лет назад «английский Гиппократ» Томас Сиденхем подчеркивал возможную угрозу для пациента не только со стороны действий медицинских работников, травмирующих его психику, но и других возможных факторов —нежелательных последствий медицинских манипуляций. Поэтому в настоящее время к ятрогенным относят любые заболевания, возникновение которых связано с теми или иными действиями медицинских работников[3].

Каждый из нас хотя бы раз прибегал к методу самолечения, но что же это? По определению Всемирной организации здравоохранения (ВОЗ), «самолечение — это разумное применение самим пациентом лекарственных средств, находящихся в свободной продаже, в целях профилактики или лечения лёгких расстройств здоровья до оказания профессиональной врачебной помощи».

Проблема самолечения в 21 веке стоит очень остро так как последствия самолечения чаще всего бывают негативным из — за неправильной терапии и дозировки лекарственных средств.

Нам стало интересно, как относятся студенты 1 курса ОрГМУ к самолечению. Нами были собраны статистические данные по двум аргументам: в первом случае студенты отвечали, как будущие врачи, во втором как пациенты.

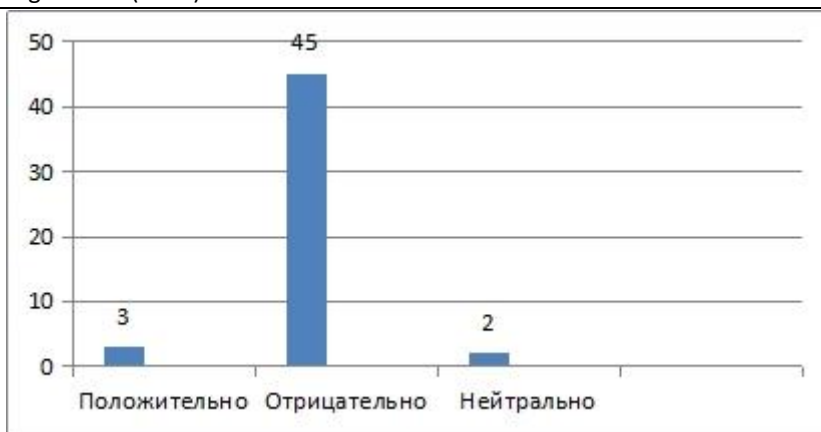

Рисунок 1. Как вы относитесь к самолечению с позиции будущего врача?

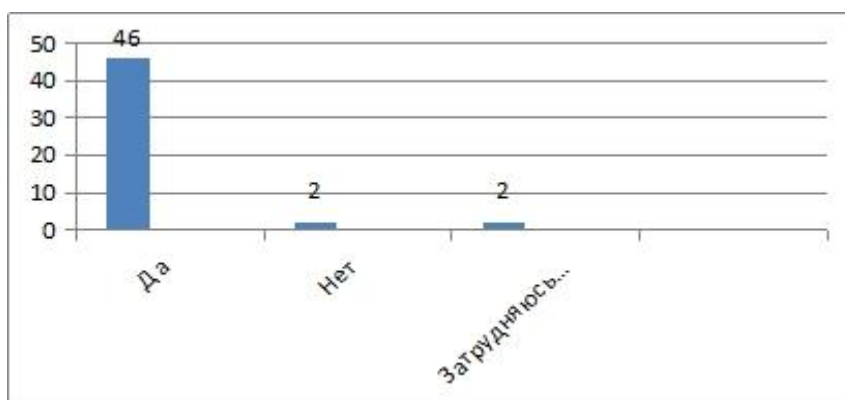

Рисунок 2. На Ваш взгляд самолечение распространено среди населения России?

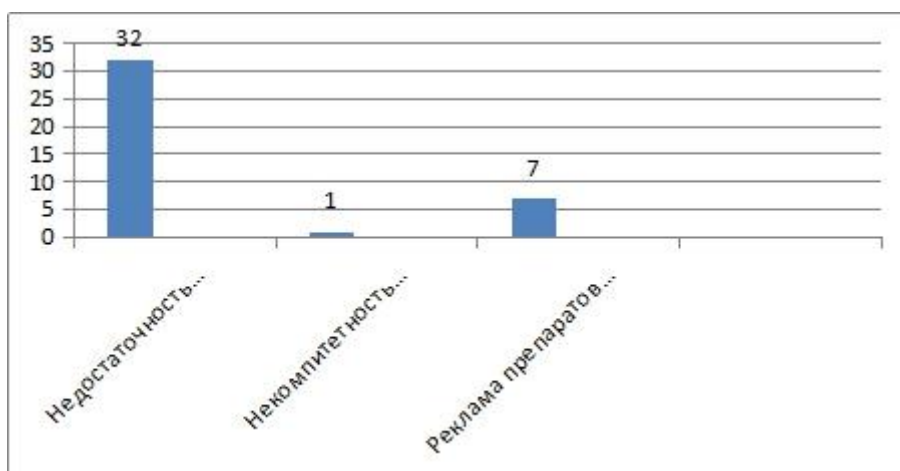

Рисунок 3. С чем на Ваш взгляд связано явление самолечения?

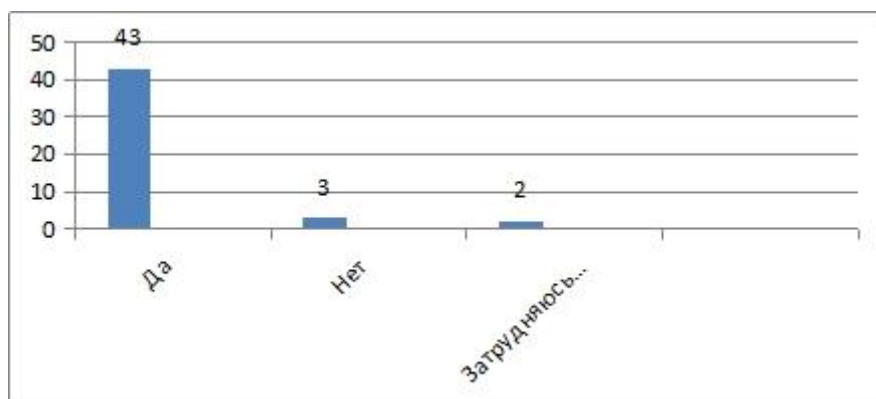

Рисунок 4. Как Вы считаете, нужно ли бороться с самолечением?

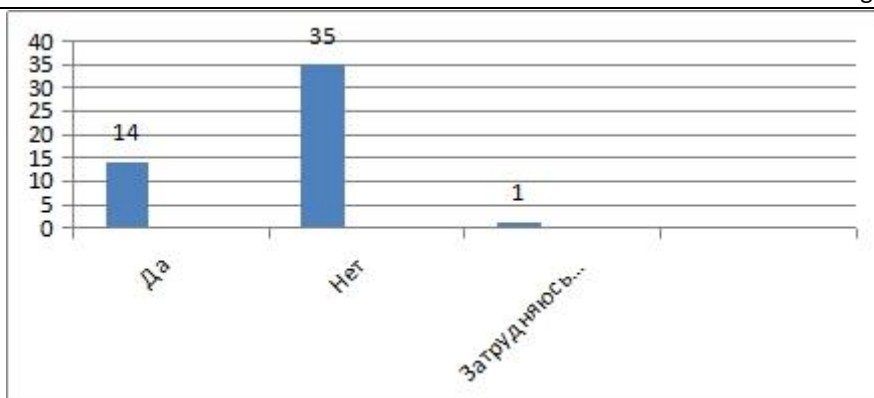

Рисунок 5. Получая медицинское образование, Вы прибегли бы к самолечению?

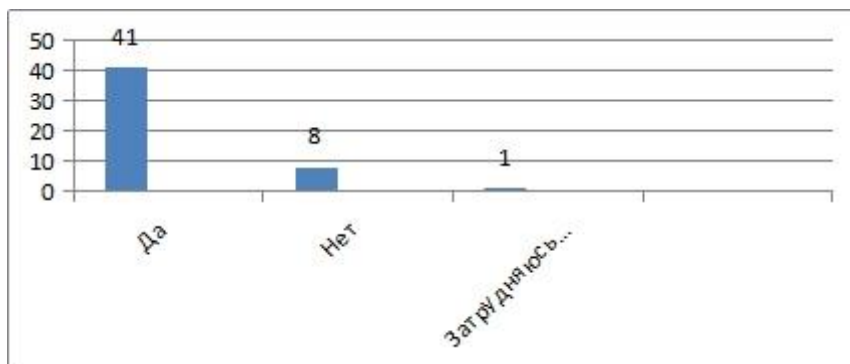

Рисунок 6. Прибегали ли Вы к самолечению? (опрос как пациентов)

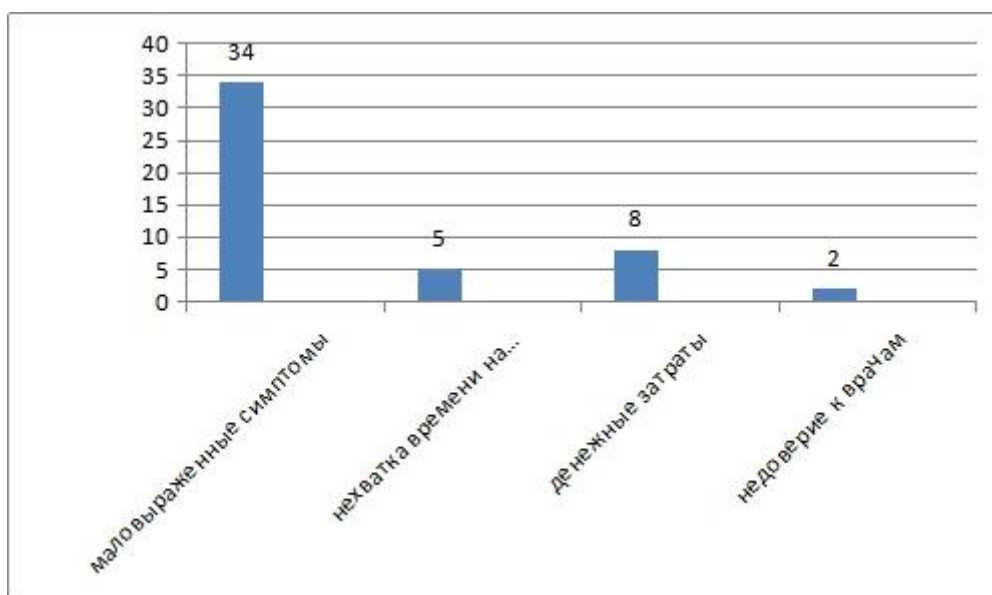

Рисунок 7. Если прибегали к самолечению, то по каким причинам? (опрос как пациентов)

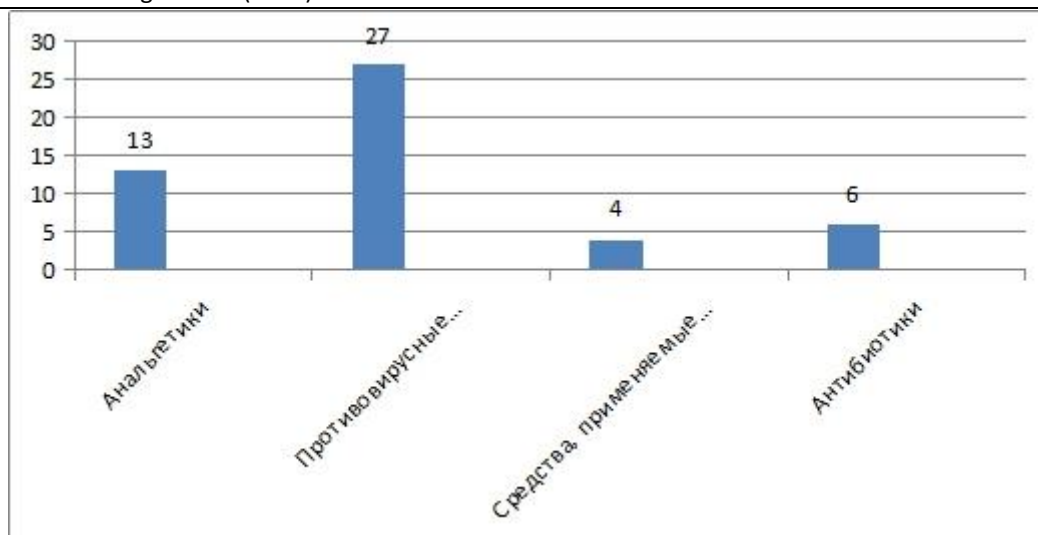
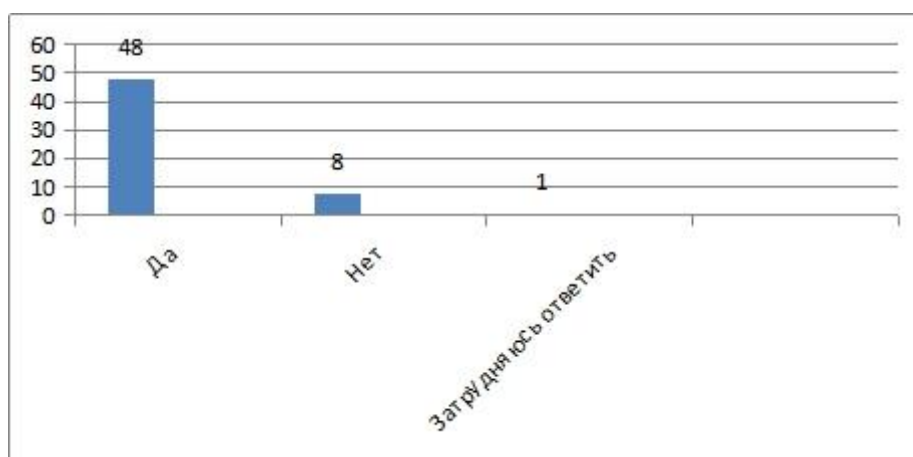

Рисунок 8. Какие препараты чаще всего Вы покупаете без назначения врача? (опрос как пациентов)

Проанализировав статистические данные, мы пришли к выводу, что студенты, как будущие врачи негативно относятся к самолечению и к основной причине самолечения относят нехватку времени на посещение врача и, получая медицинское образование, не считают правильным прибегать к самолечению т.к. понимают последствия неправильного употребления лекарственных средств. Но как пациенты прибегали к такому нерецепторному методу из-за маловыраженных симптомов и больших денежных затрат. К тому же многие респонденты читали симптомы заболеваний в интернете и других источниках, где очень мал процент достоверности информации. Всё это бездумное употребление лекарственных средств могло привести к печальным последствиям.

Можно сформулировать промежуточный вывод о том, самолечение является огромной проблемой, которую необходимо решать, ведь эта проблема наносит непоправимый вред организму человека (аллергические реакции, интоксикация, летальный исход и др).

Мы наблюдаем корреляцию между отношением студентов к самолечению и степенью освоения медицинских знаний. Таким образом, нами делается вывод о том, что профилактикой ятрогенных заболеваний, в том числе, эгогении, выступает повышение уровня грамотности населения, без использования маркетинговых инструментов и populistских лозунгов и возможностях самолечения.

Список литературы

1. Ушаков, Е.В. Биоэтика: учебник и практикум для вузов/ Е.В. Ушаков. – М.: Издательство Юрайт. –2016.–306 с.
2. Седова, Н.Н. Биоэтика: учебник/ Н.Н. Седова. – М.: КНОРУС. –2018.– 216с.
3. Ослов, В.Н. Общий уход за больными терапевтического профиля: учеб.пос. /В.Н. Ослов, О.В. Богоявленская. –М.:ГЭОТАР–Медиа. –2015. –465с.
4. Комитет экспертов ВОЗ по спецификациям для фармацевтических препаратов: Двадцать девятый докл. – М., 1986. – 10с.

SOCIAL SCIENCES

КОММУНИКАТИВНЫЕ БАРЬЕРЫ В ИНДУСТРИИ МОДЫ И ПУТИ ИХ РЕШЕНИЯ

Усык С.П.

*Российский государственный университет им. А.Н. Косыгина
(Технологии. Дизайн. Искусство)*

*Доцент кафедры социологии и рекламных коммуникаций
К.э.н., доц.*

COMMUNICATION BARRIERS IN THE FASHION INDUSTRY AND WAYS OF THEIR SOLUTION

Usyk S.P.

*Russian state University. A. N. Kosygin
(Technologies. Design. Art)*

*Associate Professor of sociology and advertising communications
C.E.S., Ass.Proff.*

Аннотация

В статье рассматриваются вопросы, связанные с коммуникациями в современной модной индустрии и причинами возникновения коммуникативных барьеров. Также описаны профессии в современной индустрии моды, позволяющие своевременно предотвратить или решить коммуникативные барьеры. Применение комплексного подхода к преодолению данных барьеров является важной составляющей при проведении мероприятий в индустрии моды.

Abstract

The article deals with the issues related to communications in the modern fashion industry and the causes of communication barriers. It also describes the profession in the modern fashion industry, allowing timely prevent or solve communication barriers. The use of an integrated approach to overcome these barriers is an important component in the events in the fashion industry.

Ключевые слова: коммуникация, барьеры, коммуникативные барьеры, мероприятия в индустрии моды, правильная речь, эффективная коммуникация, профессия.

Keywords: communication, barriers, communication barriers, events in the fashion industry, correct speech, effective communication, profession.

Теоретическая актуальность исследования коммуникативных барьеров связана с отсутствием рекомендаций и конкретных методик их преодоления в современной модной индустрии. Практическая актуальность объясняется необходимостью повышения эффективности преодоления коммуникативных барьеров, а также определения перечня специалистов, которые смогли бы преодолеть эти барьеры более корректно.

Успешное проведение мероприятий в индустрии моды достигается благодаря своевременному пресечению и решению коммуникативных барьеров. Полноценными знаниями на эту тему владеют многие сотрудники компаний-участников мероприятий в индустрии моды. Они точно знают, что провалы в решении коммуникативных барьеров могут послужить провалом самого мероприятия и снижением имиджа брендов на конкурентном рынке.

Основными путями повышения эффективности мероприятий в современной модной индустрии являются: развитие технологий, которые будут достигнуты путем расширения международных и внутрирегиональных связей; эффективная организация мероприятий, связанных с проведением показов моды; увеличение рекламных мероприятий; отсутствие или минимизация коммуникативных барьеров в процессе проведения мероприятий.

Итак, чтобы грамотно вести бизнес, нужно не только иметь четкие знания, но и уметь применять

их на практике, то есть уметь своевременно и грамотно их внедрять. Для этого нужно привлекать различных специалистов с профессиональными навыками, а также сопутствующими знаниями в области экономики, менеджмента, маркетинга, психологии, социологии, информатики и др. Какой же специалист может справиться с задачей преодоления коммуникативных барьеров? Однозначного ответа на этот вопрос не существует, однако выделить некоторых специалистов, которые смогут грамотно решать коммуникативные барьеры, возможно.

Каждый человек ежедневно вовлечен в процесс коммуникации. Общение в социальных сетях, знакомства в реальном мире, всевозможные контакты для удовлетворения своих потребностей ежедневны и необходимы. В тоже время, когда человек вступает в контакт, начинается общение или когда у него начинается общение, скорее всего он не подготавливает, сколько условий и правил ему придется соблюдать. Благодаря общению человек сохраняет личное пространство, повышает свою самооценку, свой статус, но вместе с тем сохраняют дистанцию по отношению к тем, с кем он общается.

В наше время происходит постоянное расширение контактов на всех уровнях, что означает большую социальную мобильность. Посещая мероприятия индустрии моды, такие, например, как неделя моды в Москве, можно столкнуться с различными коммуникативными барьерами. Чаще всего возникают барьеры общения, в частности делового общения.

Деловое общение – это сложный многоступенчатый процесс, при котором происходит развитие контактов среди людей в служебной форме. Его участники выступают в официальных статусах и ориентированы на достижение цели, конкретных задач. Редкой особенностью названного процесса является регламентированность, то есть подчинение установленным ограничениям, которые определяются национальными и культурными традициями, профессиональными и этическими принципами. Общим требованием считается приветливое отношение к коллегам, партнерам, и даже конкурентам, независимо от личных симпатий и антипатий.

Регламентированность делового взаимодействия выражается также во внимании к речи. Необходимо соблюдать речевой этикет, который существует как норма языкового поведения. Речевой этикет позволяет организовать приветствие, просьбу, благодарность и др. Эти устойчивые конструкции выбираются с учетом социальных, возрастных, психологических характеристик. Очевидно, что в деловом общении важную роль играет также грамотная речь.

На практике используют термин «правильная речь», под которой подразумевают манерно правильно говорить. Она складывается из правильного тона в разговоре, умения аккуратно, четко произносить, подбирать громкость. Речь является центральным элементом имиджа человека, поскольку воспринимается в совокупности с манерой одеваться, а в телефонном разговоре и вовсе является тем единственным каналом, через который можно внушить собеседнику представление о себе. Голос и используемые выражения – это еще один компонент образа человека как профессионала.

Все виды управленческой деятельности основаны на обмене информацией, поэтому коммуникации и называют связующими процессами. Руководителю приходится осмысливать большие объемы информации, среди которой есть та, которая не влияет на процесс управления. Обмен информацией, которая оказывает влияние на процесс управления, носит название «эффективные коммуникации».

Возможность преодолевать или решать коммуникативные барьеры предполагает наличие специалистов, которые смогут максимально профессионально это сделать. Значительную роль в организации эффективной коммуникации играет психология, поэтому психологи всегда будут актуальны и востребованы для преодоления коммуникативных барьеров.

Не потеряют популярность такие профессии, как BTL-менеджеры, которые отвечают за продвижение торговой марки. Также всегда будут популярны фотокорреспонденты (фотографы), которые появляются на различных мероприятиях или в горячих точках с целью предоставить актуальные снимки различным изданиям и СМИ. Также востребованы телеведущие, которые информирует нас об актуальных новостях, будь-то в мире моды или другой сфере.

Существует ряд профессий, связанных с ораторским искусством. Учитывая тот факт, что высококвалифицированному специалисту необходимо

всегда развиваться в различных сферах, быть хорошим оратором и уметь доносить информацию контактной аудитории, это является важным и актуальным моментом. Кроме того, ораторские навыки позволяют успешно предотвращать любые коммуникативные барьеры и конфликты.

Эффективным менеджером называют человека, который из огромного потока коммуникаций способен решительно быстро выбрать самые полезные для процесса управления, что предусматривает знание и умение использовать системный подход. Для принятия правильных управленческих решений необходима информация, точная, своевременная и актуальная. Также важным является осуществление сбора и анализа полученной информации с применением современных технических средств связи и обработки информации. Не стоит забывать про составление плановых показателей на определенный период, а также графиков работы сотрудников организации. Поэтому комплексный подход становится необходимым и обязательным для качественной организации всех коммуникативных связей организации.

Подводя итоги можно сделать вывод, что возможность предотвращения или решения коммуникативных барьеров является актуальным и необходимым условием успешного проведения разного рода мероприятий, в частности в индустрии моды. Существует ряд специалистов, умения и навыки которых позволяют грамотно их решать. Эти специалисты должны владеть навыками грамотной речи, организаторскими способностями, ораторским мастерством, а самое главное – это должны быть сотрудники, нацеленные не на удовлетворение собственных амбиций, а на решение корпоративных целей и задач.

Список литературы

1. Бабури В.А., Гончарова Н.Л. Инновационные средства рекламы и проблемы их использования в сфере сервиса. 2014. С. 100.
2. Гофман А.Б. Мода и люди. Новая теория моды и модного поведения. 2004. С. 144-147.
3. Гришаева Т.А. Мода как индустрия. 2007. С.115-119.
4. Гришаева Т.А. Эстетический аспект моды. 2008. С. 109-114.
5. Ковешникова Н. А. Дизайн: история и теория. Омега. 2008. С. 116-124.
6. Котлер Ф., Боуэн Д., Мейкенз Д. Маркетинг. Гостеприимство. Туризм. 2012. С. 83-91.
7. Родькин П. Е. Промышленный бренд будущего. 2009. С. 187-193.
8. Рощина Р.М. Социология потребления. М. 2007. С. 23-35.
9. Чибисова Е. А. Когнитивно-прагматические особенности синестетических сочетаний в маркетинговом дискурсе. 2012. С. 112-119.
10. Чукарина Т.А. Мода как дискурс постмодернизма. Том XI – Р-н/Д: «Издательство Ростовского университета». 2011. С.406-408.
11. Чукарина Т.А. Культурология. Р-н/Д: «Феникс». 2010. С. 276-283.

No 29 (2018)

P.3

The scientific heritage

(Budapest, Hungary)

The journal is registered and published in Hungary.

The journal publishes scientific studies, reports and reports about achievements in different scientific fields. Journal is published in English, Hungarian, Polish, Russian, Ukrainian, German and French.

Articles are accepted each month. Frequency: 12 issues per year.

Format - A4

ISSN 9215 — 0365

All articles are reviewed

Free access to the electronic version of journal

Edition of journal does not carry responsibility for the materials published in a journal. Sending the article to the editorial the author confirms it's uniqueness and takes full responsibility for possible consequences for breaking copyright laws

Chief editor: Biro Krisztian

Managing editor: Khavash Bernat

- Gridchina Olga - Ph.D., Head of the Department of Industrial Management and Logistics (Moscow, Russian Federation)
- Singula Aleksandra - Professor, Department of Organization and Management at the University of Zagreb (Zagreb, Croatia)
- Bogdanov Dmitrij - Ph.D., candidate of pedagogical sciences, managing the laboratory (Kiev, Ukraine)
- Chukurov Valeriy - Doctor of Biological Sciences, Head of the Department of Biochemistry of the Faculty of Physics, Mathematics and Natural Sciences (Minsk, Republic of Belarus)
- Torok Dezso - Doctor of Chemistry, professor, Head of the Department of Organic Chemistry (Budapest, Hungary)
- Filipiak Pawel - doctor of political sciences, pro-rector on a management by a property complex and to the public relations (Gdansk, Poland)
- Flater Karl - Doctor of legal sciences, managing the department of theory and history of the state and legal (Koln, Germany)
- Yakushev Vasilij - Candidate of engineering sciences, associate professor of department of higher mathematics (Moscow, Russian Federation)
- Bence Orban - Doctor of sociological sciences, professor of department of philosophy of religion and religious studies (Miskolc, Hungary)
- Feld Ella - Doctor of historical sciences, managing the department of historical informatics, scientific leader of Center of economic history historical faculty (Dresden, Germany)
- Owczarek Zbigniew - Doctor of philological sciences (Warsaw, Poland)
- Shashkov Oleg - Candidate of economic sciences, associate professor of department (St. Petersburg, Russian Federation)

«The scientific heritage»

Editorial board address: Budapest, Kossuth Lajos utca 84,1204

E-mail: public@tsh-journal.com

Web: www.tsh-journal.com